T.C
Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Kamu Hukuku Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

TERÖRÜN EKONOMİK ETKİLERİ

Berat Günçiçek

Diyarbakır 2015

T.C
Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Kamu Hukuku Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

TERÖRÜN EKONOMİK ETKİLERİ

Berat Günçiçek

Danışman
Doç.Dr İrfan Türkoğlu

Diyarbakır 2015

TAAHHÜTNAME

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Dicle Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum "TERÖRÜN EKONOMİK ETKİLERİ" adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve tez yazım kılavuzuna uygun olarak hazırladığımı taahhüt eder, tezimin kağıt ve elektronik kopyalarının Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım. Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

□ Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

□ Tezim sadece Dicle Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.

*□ Tezimin 5 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/projemin tamamı her yerden erişime açılabilir.

..../..../.....

BERAT GÜNÇİÇEK

KABUL VE ONAY

Berat GÜNÇİÇEK tarafından hazırlanan "TERÖRÜN EKONOMİK ETKİLERİ" adındaki çalışma, Savunma Sınavı Tarihi tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda jürimiz tarafından KAMU HUKUK Anabilim Dalı, KAMU HUKUKU Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ/ olarak oybirliği / oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

[İ m z a]

[Unvanı, Adı ve Soyadı] (Başkan)

ÖNSÖZ

Terör örgütleri, teknolojik imkânların sağladığı olanaklar sayesinde gerçekleştirmiş oldukları eylemler ile daha yıkıcı ve daha çok zarar veren, bütün dünya gündemini ve politikalarını değiştirebilen bir güce ulaşmıştır.

1972 yılındaki Münih Olimpiyatları'nda meydana gelen rehine alma eyleminden, 2002 ve 2005 yıllarında Bali'de turistlere yönelik bombalı saldırı eylemlerine kadar değişik tarzda 20.000 terörist eylemi meydana gelmiş, bu eylemler 90.000 insanın ölümüyle sonuçlanmıştır.

Globalleşen dünyada terörist eylemler sadece hedef alınan ülkeyi değil aynı zamanda bütün dünya ülkelerini etkileyebilmektedir. Devletlerin, milletlerin birbirleriyle iç içe yaşadıkları günümüzde gerçekleştirilen bir terörist saldırı sonucu hedef alınan ülkenin haricinde başka ülkelerin insanları, kurumları zarar görebilmektedir. Artık terörizm hem doğrudan hem de dolaylı sonuçları ile uluslararası ve hatta uluslar üstü bir hal almıştır.

11 Eylül 2001 tarihinde ABD'de bulunan ve Dünya Ticaret Merkezine yolcu uçaklarıyla yapılan saldırı sonucu yapılan tespit çalışmalarında Dünya Ticaret Merkezinde meydana gelen zararın 80 milyar dolar civarında olduğu tespit edilmiştir. Diğer taraftan bu terörist eylem dolayısıyla ABD'de havayolu ve sigorta şirketleri başta olmak üzere pek çok işkolu ekonomik kriz içine girmiştir. ABD ekonomisinde yaşanan bu olumsuz gelişmeler doğal olarak diğer ülkelerin ekonomilerini de etkilemiş, küresel

sermaye hareketleri yavaşlamış, altın ve petrol fiyatları ise önemli bir artış eğilimine girmiştir.

Ayrıca bu saldırı sonucunda aşağı Manhattan bölgesinde bulunan ofislerin ve iş hacminin yaklaşık %30 a yakını yok olmuştur. Bölgedeki 200.000 e yakın çalışan insan geçici bile olsa işlerini kaybetmiş ve New York dışında bir bölgeye taşınmak zorunda kalmıştır. İşini kaybeden kişilerin gelir kayıplarına bağlı olarak oluşan gelir kayıpları, bu terörist saldırının maliyetini çok daha artırmıştır. Ayrıca terörist saldırısı sonucu oluşan güvensiz ortam ve belirsizliklerin ekonomiye maliyetinin ise hesaplanabilen sayısal maliyetin çok ötesinde olduğu değerlendirilmektedir.

Dünya terör ve terörist eylemler tarihinde bir dönüm noktası olan ABD'de 11 Eylül 2001 tarihinde yaşanan ikiz kulelere yönelik saldırıda 80 farklı ülkeden çok sayıda vatandaş hayatını kaybetmiştir. Saldırı sonrasında yaşanan siyasi ve askeri gelişmeler ise özellikle Ortadoğu'da birçok ülkeyi derinden etkilemiştir.

Türkiye yıllardır terör örgütleriyle mücadele etmesi nedeniyle terörden en çok zarar gören ülkelerin başında gelmektedir. Özellikle 1970'li yıllardan sonra çeşitli ideolojik akımlarla desteklenen grupların gerçekleştirdiği terör eylemleri sonucunda, binlerce insan yaralanmış, sakatlanmış, hayatını ve mal varlığını kaybetmiştir. Terör örgütlerinin eylemleri nedeniyle tahrip edilen yol, köprü, bina, iş makinaları, araçlar, altyapılar, harcanan silah ve mühimmat ülke ekonomisine ağır yükler getirmiş, terörden etkilenen sektörlerdeki kayıplar ve savunma harcamaları nedeniyle terör örgütlerinin Türkiye'ye ekonomik maliyeti her geçen yıl artmıştır.

1978 yılında PKK terör örgütünün kurulmasıyla birlikte Türkiye'de daha çok sancılı bir döneme girilmiş ve halen devam eden bu sürecin Türkiye'ye sosyal, siyasi ve ekonomik yönden maliyeti ağır olmaktadır.

Bu çalışmada terör örgütlerinin ve terör eylemlerinin sebep olduğu ekonomik etkiler irdelenerek, genel anlamda bütün terör faaliyetlerinin özelde ise PKK Terör Örgütü faaliyetlerinin Türkiye ekonomisine etkileri ortaya konulacaktır.

Birinci Bölümde, "Terör" ve "Terörizm" kavramları, unsurları ve tarihsel süreci, özellikle terör örgütleri ile küresel mücadelede en büyük sorunlardan biri olan "terörist

kimdir?" sorusuna neden ortak bir cevap verilemediğinin sebepleri ortaya konulacak ve Türkiye'de faaliyet yürüten terör örgütlerinin ortaya çıkışları, amaçları, stratejileri ve eylemleri incelenecektir.

İkinci Bölümde, Terörün doğrudan ve dolaylı olarak ekonomik maliyeti üzerinde durulacak, terör eylemleri dolayısıyla ülke ekonomisine verilen zararlar ve terör eylemlerinin engellenmesi amacıyla yürütülen faaliyetler için harcanan kaynaklar ve bunların ekonomi üzerindeki etkileri irdelenecektir.

Üçüncü Bölümde terör örgütlerinin eylem ve faaliyetlerinin en çok etkilediği sektörler olan turizm, tarım, ulaştırma, iç ve dış ticaret, sigorta, tarım ve hayvancılık, sektörlerini nasıl etkilediği, bu etkilerin ülke ekonomisine yansımaları ve sonuçları sayısal değerlerle ifade edilecektir.

Ayrıca terör eylemlerinin finans piyasalarına, yatırımlara ve ülke kalkınmasına etkileri, kalkınma için harcanabilecek önemli miktarlardaki kaynakların terör örgütleriyle mücadele de harcanmasının ülke ekonomisine etkileri üzerinde durulacaktır.

Yaşadıkları coğrafyadaki terör eylemleri dolayısıyla başka illere göç etmek zorunda kalan insanların karşılaştıkları en büyük sorunlardan olan işsizlik sorunu ve terör faaliyetlerinin bölgedeki işsizlik oranlarını nasıl etkilediği irdelenecektir.

Bu çalışmamdaki önemli katkıları, değerlendirmeleri, ilgisi ve yol göstericiliğinden dolayı kıymetli danışmanım Doç. Dr. İrfan TÜRKOĞLU'na teşekkürü borç bilirim.

Berat GÜNÇİÇEK

ÖZET

Terörist eylemlerin ülke ekonomilerine büyük zararlar verdiği bilinen ve tartışılmaz bir gerçektir. Terör örgütleri, terör eylemlerinin amaçları ve terörün sonuçları kitaplara, makalelere, araştırmalara ve oturumlara konu olmaktadır. Dünyada terör örgütlerinin gerçekleştirdiği eylemlerin ülke ekonomilerine olan olumsuz etkileri ve terörün maliyetleri konusunda birçok araştırma ve hesaplama yapılmış olmakla birlikte, Türkiye'de bu konuda yapılmış çok fazla bir çalışma bulunmamaktadır. Son dönemlerde bazı siyasetçilerin ve akademisyenlerin telaffuz ettiği bazı rakamlar olsa da bu konuda daha ayrıntılı çalışma yapılması ve terörün ülke ekonomisine ve gelişmesine olan zararlarının ortaya konulması ihtiyacı duyulmuştur.

Terörizmle mücadele ederken terörist faaliyetlerin ülke ekonomisine etkilerinin detaylı bir şekilde ortaya konulamaması sorunun anlaşılmasını güçleştirmiştir. Bunun yanında terörist eylemler sonucunda ülke ekonomisinin karşılaşacağı etkiyi en aza indirebilmek adına alınabilecek tedbirlerin eksik kalmasına neden olmaktadır.

Bu çalışma da Türkiye'de yıllardır devam etmekte olan terörün ekonomik yönden maliyetinin, ülke ekonomisi için hayati önem taşıyan ticaret, turizm, ulaştırma, sigorta, finans, tarım ve hayvancılık gibi sektörleri nasıl etkilediğinin ortaya konulması ve terörist faaliyetlerin ülke ekonomisine verebileceği zararların büyüklüğünü rakamsal ifadelerle göstermek ve eylemler sonucunda ekonomik sektörlerdeki dinamiklerin verdiği olumsuz tepki sonucunda meydana gelen aksaklıkları göstermek amaçlanmıştır.

Böylece terör örgütlerinin ve faaliyetlerinin sona erdirilmesinin, ülkenin kalkınmasına, bireylerin refah düzeylerinin artmasına yapacağı katkının gerek bilinçli gerekse bilinçsiz şekilde terör örgütlerine ve faaliyetlerine destek verenleri bir kez daha düşünmeye sevk edeceği kanaatindeyim.

Anahtar Kelimeler

Terör, Terörizm, PKK, Ekonomi, Kalkınma

ABSTRACT

It is a known and an indisputable fact that terrorist acts cause great harm to the country's economy. Terrorist organizations, terrorist acts and terrorist purposes and results have been the subject to books, articles, research and sessions. Although many studies and calculations have been made about the negative effects and costs of terrorist acts on the country's economy carried out by terrorist organizations, there are not many studies on this subject in Turkey. Even though there have been some figures mentioned by some politicians and academics in these days, more detailed research and to reveal the terror harm to the country's economy and development, further study is needed.

While fighting terrorism, failure to set out in detail the effects of the terrorist activities on the national economy has strengthened the understanding of the problem. Besides, result of terrorist acts cause measures that can be taken to remain incomplete to minimize the impact that the country's economy will face.

In this study, it is aimed to put forward the cost of the terrorism in the aspects of economy that continues for years; trade, tourism, transportation, insurance, finance, agriculture and livestock that are vital for the country's economy; to show the magnitude of any potential harm of terrorist activities to the national economy with the numerical expressions and to show interruptions caused as a result of negative response to the dynamics of economic sectors occurred by actions.

In this way, I think that the termination of terrorist organizations and activities will help the ones who support organizations and activities consciously or unconsciously

think twice about the development of the country and the contribution to the welfare of individuals.

Key Words:

Terror, Terrorism, PKK, Economy, Development

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

ÖNSÖZ ..... **I**

ÖZET ..... **IV**

ABSTRACT ..... **VI**

İÇİNDEKİLER ..... **VIII**

TABLO LİSTESİ ..... **XI**

GRAFİK LİSTESİ ..... **XIII**

KISALTMALAR ..... **XIV**

GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM

TERÖR KAVRAMI VE TERÖRÜN TARİHSEL GELİŞİMİ

1.1 TERÖR KAVRAMI 4

1.1.1 Terör 4

1.1.2 Terörizm 6

1.2 TERÖRÜN AMACI 10

1.3 TERÖRÜN UNSURLARI 12

1.3.1 İdeoloji 12

1.3.2 Örgüt 14
1.3.3 Eylem (Şiddet) Unsuru.....15
1.4 TERÖRÜN TARİHSEL GEŞİMİ.....17
1.5 TÜRKİYE'DE TERÖRÜN TARİHSEL GELİŞİMİ.....21
1.5.1 Sol Terör Örgütleri.....22
1.5.2 Dini İstismar Eden Terör Örgütleri.....25
1.5.3 PKK Terör Örgütü 26

İKİNCİ BÖLÜM

TERÖRÜN EKONOMİK MALİYETİ

2.1 DOĞRUDAN MALİYETLER 45
2.1.1 İnsan Kayıpları.....45
2.1.1.1 Terörle Mücadelede Şehit Sayısı 46
2.1.1.2 Ölü Ele Geçirilen Terörist Sayısı 48
2.1.1.3 Terör Nedeniyle Yaşamını Yitiren Vatandaşlar.....49
2.1.1.4 Terör Örgütlerinin İç İnfazları ve Diğer Terör Örgütü Mensuplarına Yönelik Öldürme Eylem Verileri 50
2.1.1.5 Terör Nedeniyle Yaşanan Toplam Can Kaybı 50
2.1.2 Tahrip Edilen Yapı, Alt Yapı ve Araçlar 52
2.1.3 Ödenen Tazminatlar.....55
2.1.4 Esnafların Zararları 61
2.2 TERÖRLE MÜCADELE MASRAFLARI.....65

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TERÖRÜN EKONOMİK ETKİLERİ

3.1 TURİZM SEKTÖRÜ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ 68
3.2 ULAŞIM SEKTÖRÜ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ 83
3.3 İÇ VE DIŞ TİCARETE ETKİSİ.....90
3.4 SİGORTA SEKTÖRÜNE ETKİSİ.....97
3.5 TARIM VE HAYVANCILIK SEKTÖRÜNE ETKİSİ 101

3.6 FİNANSAL PİYASALARA ETKİSİ 105
3.7 TERÖRÜN YATIRIMLARA VE KALKINMAYA ETKİSİ.....111
3.8 TERÖRÜN İSTİHDAM ÜZERİNDE ETKİSİ.....118
SONUÇ.....124
KAYNAKÇA 129

TABLO LİSTESİ

Sayfa No

Tablo 1:	Terör Olaylarının Ekonomik Yapı Üzerindeki Etkileri……	40
Tablo 2:	1973-2011 Arasında EGM Personelinden Terör Nedeniyle Şehit Sayısı	47
Tablo 3:	1981-2011 Arasında JGK Personelinden Terör Nedeniyle Şehit Sayısı..	47
Tablo 4:	2011 Yılına Kadar Genel Kurmay Başkanlığı Personelinden Terör nedeniyle Şehit sayısı……...	47
Tablo 5:	Terör Nedeniyle Toplam şehit Sayısı……...	48
Tablo 6:	Terör Nedeniyle Yaşamını Yitiren Sivil Vatandaş Sayısı……	49
Tablo 7:	Terör Nedeniyle Yaşanan Toplam Can Kaybı……..…..	50
Tablo 8:	PKK Tarafından Tahrip Edilen Bina Ve Araçlar…….……	53
Tablo 9:	SGK'dan 3713 Sayılı Kanun Kapsamında Aylık Alanlar……	56
Tablo 10:	Aile ve Sosyal Politikalar Bak. Tarafından 3713 ve 442 Sayılı Kanun Kapsamında Genel Sağlık Sigortası Primleri Ödenenler…….	57
Tablo 11:	Şehit ve Malullerin Kurumlara Göre Dağılımı……...	57
Tablo 12:	Hak Sahibi Olma Nedenine göre 3713 sayılı Kanun Kapsamında İstihdam Edilenler……	58
Tablo 13:	2330 Sayılı Kanun Kapsamında 2011 Yılına Kadar Görüşülen Dosya Sayısı…….	58
Tablo 14:	2330 Sayılı Kanun Kapsamında 2012 Yılında Görüşülen Dosya Sayısı	59
Tablo 15:	5233 Sayılı Kanunun Uygulanmasına Yönelik Sayısal Veriler……..…	60
Tablo 16:	Köye Dönüş ve Rehabilitasyon Projesi (KDRP) Verileri……..….	61

Tablo 17: 2001-2006 Yılları Arasında Dünyada Turistik Hedeflere Yönelik Saldırılar……..…..… 72
Tablo 18: Türkiye'de Turistleri Hedef Alan Terörist Eylemler…… 76
Tablo 19: 1998-2001 Arası Türkiye'ye Gelen Turistlerle İlgili Veriler……...… 79
Tablo 20: 1998-1999 Yılları Bazı Ülkelere Giden Turist Sayıları……...…… 80
Tablo 21: Türkiye'ye Gelen Yabancıların Yıllara Ve Aylara Göre Dağılımı…….. 80
Tablo 22: Uluslararası Sermayeli Şirketlerin Sayılarının İllere Göre Dağılımı….. 111
Tablo 23: Göç Eden Ailelerle Yapılan Anket Sonuçları…….. 121
Tablo 24: Yıllara Göre Göç Sebepleri İle İlgili Anket Sonuçları……..….. 122

GRAFİK LİSTESİ

Sayfa No

Grafik 1: Türkiye'de Terör - Turizm Gelirleri İlişkisi…….81
Grafik 2: 1984-2007 Yıllara Arasında Terör Olayları Sayısı……...120

KISALTMALAR

AB	:	Avrupa Birliği
ABD	:	Amerika Birleşik Devletleri
AKTOB	:	Akdeniz Turistik Otelciler ve İşletmeler Birliği
AP	:	Avrupa Parlamentosu
ARGK	:	Kürdistan Halk Kurtuluş Ordusu
BİST	:	Borsa İstanbul
Dev-Genç	:	Devrimci Gençlik
DHKP/C	:	Devrimci Halk Kurtuluş Partisi / Cephesi
DDKO	:	Doğu Devrimci Kültür Ocakları
DOSİAD	:	Diyarbakır Organize Sanayi ve İş Adamları Derneği
EGM	:	Emniyet Genel Müdürlüğü
ETA	:	Bask Ayrımcı Hareketi
FKF	:	Fikir Kulüpleri Federasyonu
GSMH	:	Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	:	Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
GÜNGİAD	:	Güneydoğu İşadamları Derneği
HASİAD	:	Hatay Sanayici ve İşadamları Derneği
HPG	:	Halk Savunma Gücü
HRK	:	Kürdistan Kurtuluş Güçleri
İMKB	:	İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
İRA	:	İrlanda Cumhuriyetçi Ordusu
JGK	:	Jandarma Genel Komutanlığı
KADEK	:	Özgürlük ve Demokrasi Kongresi
KCK	:	Kürdistan Halklar Topluluğu
KDRP	:	Köye Dönüş ve Rehabilitasyon Projesi
KKK	:	Kürdistan Demokratik Konfederalizmi
KJB	:	Kürdistan Kadın Özgürlük Hareketi
KCDK	:	Demokratik Gençlik Konfederalizmi
M-L	:	Marksist-Leninist
PKK	:	Kürdistan İşçi Partisi
SGK	:	Sosyal Güvenlik Kurumu
TBMM	:	Türkiye Büyük Millet Meclisi

THKP/C	:	Türkiye Halk Kurtuluş Partisi Cephesi
THKO	:	Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu
TİKKO	:	Türkiye İşçi Köylü Kurtuluş Ordusu
TİP	:	Türkiye İşçi Partisi
TKP/ML	:	Türkiye Komünist Partisi/Marksist – Leninist
T-KDP	:	Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi
TURSAB	:	Türkiye Seyahat Acentaları Birliği
TÜİK	:	Türkiye İstatistik Kurumu
TÜGİAD	:	Türkiye Genç İşadamları Derneği
TZOB	:	Türkiye Ziraat Odaları Birliği
UÇK	:	Kosova Özgürlük Ordusu
USAK	:	Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu
WTO	:	Dünya Ticaret Örgütü

GİRİŞ

Günümüzde terörizm, gelişen teknolojik imkânlar sayesinde uluslararası bir sorun halini almış, bütün dünya gündemini meşgul eden, uluslararası politikaları etkileyen ve ülke sınırlarını aşan bir şekle bürünmüştür. Bu nedenle terör örgütleri sadece faaliyet yürüttükleri ülkelerin değil aynı zamanda bütün ülkeleri ilgilendiren ve topyekûn mücadeleyle çözülmesi gereken bir sorunu haline gelmiştir. Uluslararası nitelik kazanan bu sorunun çözümü çok karmaşık bir hal almıştır. "Terör" ve "terörist" kavramlarının dahi ortak bir şekilde tanımının yapılamaması, sınırlarının çizilememesi terör örgütleri ile mücadelede çözülmesi gereken konulardan birisidir.

11 Eylül 2011 tarihinde Amerika Birleşik Devletleri'nde ikiz kulelere yönelik yolcu uçakları ile gerçekleştirilen terör eylemi saldırılarında dünya kamuoyunun da gördüğü gibi artık terörist eylem ve faaliyetlerin eskiye nazaran daha karmaşık, yıkıcı ve önemli sonuçlar doğurabilen bir hal almış olması bir an önce ortak adımların atılması gerektiğini ortaya koymuştur.

11 Eylül saldırısı sonrasında AB ülkelerinin ve ABD'nin kabul ettiği yeni düzenlemelerin bütün ülkelerce samimi bir şekilde hayata geçirilmesi, yaptırımların uygulanması terörle mücadelede ödün verilmemesi terörist grupların hareketlerinin kısıtlanmasını sağlayacaktır. Aksi takdirde her geçen daha yıkıcı hale gelen terörist eylemlerin doğuracağı zararlar belki de bütün dünyayı içine alacak bir savaş ve çatışma ortamına sürükleyecektir.

Terörist eylemler sonrasında ülkelerin bireysel aldıkları güvenlik tedbirleri ve uygulamalar haricinde ortak kararlar alınması, ülkeler arasında işbirliği ve koordinasyonun tam olarak sağlanması, ülke çıkarları için terörist faaliyetlerin desteklenmemesi, terörle mücadelede kararlı bir şekilde mücadele edilmesi için gerekli olan hayati unsurlardır. Ancak ülkelerin siyasi menfaatleri bu çalışmaların önüne geçmekte, alınan ortak kararların uygulanmasında dahi sıkıntılar yaşanabilmektedir.

Nitekim 11 Eylül saldırısı, terörist eylemlerin en etkili örneklerinden biri olarak hafızalara kazınırken sonrasında gerçekleşen politikalar, olaylar ve çatışmalar başta Afganistan ve Irak ülkeleri olmak üzere bütün Ortadoğu'yu etkilemiş, bu ülkelerde yaşayan insanlar kendilerini her geçen gün daha da kötüye giden bir savaş ve kaos ortamında bulmuşlardır.

Terörist eylemlerin insani, sosyal ve siyasi boyutunun haricinde doğrundan ülke ekonomilerine etki eden, milli geliri, büyümeyi, refah düzeyini azaltan bir faktör olarak karşımıza çıkması, devletlerin terörle mücadelesinin gerekliliğini bir kez daha vurgulamaktadır.

Özellikle teknolojik gelişmenin sağladığı olanaklar sayesinde terörist eylemler sonrasında ortaya çıkan tablolar ve rakamlar ekonominin eylemler dolayısıyla gördüğü zararın büyüklüğünü gözler önüne sermektedir.

Bilhassa, terörist eylemlerden en çok etkilenen tarım, hayvancılık, turizm, ulaştırma, sigorta ve ticaret sektörlerinde meydana gelen zararlar ülke ekonomisi için büyük kayıplar oluşturmakta, bu kayıpların ekonominin diğer sektörlerini etkilemesiyle zararlar daha da artmaktadır.

Ekonominin temel dinamiklerinde meydana gelen bu etkileşim ekonominin hassas dengesini bozmakta, eğitim, sağlık vb alanlara ayrılacak ödeneklerin terörle mücadele için harcanmasına, kamu harcamalarının artmasına, kaynak israfına ve kamu hizmetlerinin aksamasına sebep olmaktadır.

Özellikle terörist eylemlerin beklenmedik zamanlarda ortaya çıkması ekonomik dengenin korunmasını güçleştirmekte, ülkeye gelecek yatırımları ve kaynakların etkin

dağılımını engellemekte, böylece daralan ve büyüme sıkıntısı çeken bir ekonomi tablosu ortaya çıkarmaktadır.

Terörist eylemlerin gerek doğrudan maliyetleri, gerekse dolaylı maliyetleri göz önünde bulundurulduğunda terörist eylemlerin ekonomi üzerindeki etkisinin gerçek büyüklüğü ortaya çıkacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

TERÖR KAVRAMI VE TERÖRÜN TARİHSEL GELİŞİMİ

1.1 TERÖR KAVRAMI

"Terör", "Terörizm" ve "Terör Örgütleri" kavramları dünya gündemini son zamanlarda çok meşgul etmesine rağmen "terör" olgusu oldukça eski bir kavramdır. Hemen hemen insanlık tarihi ile yaşıt olan bu kavramların özellikle teknolojik, biyolojik ve kimyasal silahların eylemlerde yaygın olarak kullanılmasıyla önümüzdeki süreçte de dünya gündeminin en üst sıralarında yer alacağı aşikârdır.

Terörle mücadelede karşılaşılan en büyük sorunlardan birisi terör ve terörizm kavramlarının bütün dünya üzerinde kabul gören ortak bir tanımının olmamasıdır. Bu kavramların kesin bir tanımının yapılamaması ve sınırlarının belirlenememesi terör örgütleriyle mücadelede bütün ülkelerin ortak paydada birleşememesini ve nihayetinde ortak kararlar alınmamasını, bilgi paylaşımı ve koordinasyon eksikliğini meydana getirmektedir.

1.1.1 Terör

Tarihin eski devirlerinden beri zaman zaman görülen ancak, 1970'li yıllarda dünya gündemini sıkça meşgul etmeye başlayan terörün, çok çeşitli yöntem ve amaçlarının olması nedeniyle, herkes tarafından kabul edilen ortak bir tanımı mevcut

değildir. Bu nedenle terörle ilgili literatürde çok değişik tanımlar yer almaktadır [1]. Modern anlamda terör kelimesi, ilk defa Fransa'da Fransız Devriminden sonra kullanılmaya başlamıştır. Terör, Latince "terrere" sözcüğünden Fransızcaya terrosime olarak geçmiş ve genel olarak 1793 ve 1794 yıllarında devrimci hükümetlerin terör egemenliği dönemi ile ilişkilendirilmiştir. Bu nedenle devrimden sonra 1793 Martından 1794 Temmuzuna kadar süren döneme "terör rejimi" veya "terör dönemi" (reign of terro-regime de le terreur) denilmiştir.[2]

Terör, Latin kökenli bir kelime olup, dilimizdeki karşılığı "dehşet, yıldırma ve korkutma" anlamına gelmektedir.[3]

Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi terörü: *"Bir gücü, iktidarı zorla kabul ettirmek amacıyla, sistemli bir şekilde şiddet kullanma, yıldırma, tedhiş"* olarak tanımlamaktadır.[4]

Ülke kanunlarına bakıldığında terör tanımlarında farklılıklar olduğu görülmektedir. İngiliz Terörle Mücadele Kanunu terörü; *"Siyasi kurumlara şiddet kullanımı veya toplumun çeşitli kesimlerinin korku içinde bırakılması maksadıyla şiddet kullanılması"* şeklinde tanımlarken; Fransız Terörle Mücadele Kanunu'nun ise, *"Baskı veya tehdit yoluyla mevcut kamu düzeninin ciddi olarak bozulması maksadıyla bireysel veya toplu olarak bulunulan herhangi bir faaliyettir"* şeklinde tanımladığını görmekteyiz.[5]

Türkiye'de uygulanmakta olan 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu'nda terörün tanımı şu şekilde yapılmaktadır: *"Terör; cebir ve şiddet kullanarak; baskı, korkutma, yıldırma, sindirme veya tehdit yöntemlerinden biriyle, Anayasada belirtilen Cumhuriyetin niteliklerini, siyasî, hukukî, sosyal, laik, ekonomik düzeni değiştirmek, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmak, Türk Devletinin ve Cumhuriyetin varlığını tehlikeye düşürmek, Devlet otoritesini zaafa uğratmak veya yıkmak veya ele geçirmek, temel hak ve hürriyetleri yok etmek, Devletin iç ve dış güvenliğini, kamu düzenini veya*

[1] Abdurrahim EMHAN, "The Effect of Terror and Violence on Entrepreneurs in the Eastern and South Eastern Regions of Turkey : A Field Research", **Sosyo Ekonomi Dergisi**, Yıl: 7, Sayı: 16/2011-2, s. 9
[2] Gültekin AVCI, **Seçilmiş Terör**, Birey Yayıncılık, İstanbul 2007 s. 11
[3] Necati ALKAN, **Gençlik ve Terörizm**, EGM Yayınları, Ankara 2002, s. 11
[4] Ünal ACAR, **A dan Z ye Terörizm**, Kripto Yayınları, 1. Baskı, Ankara 2012, s. 99
[5] ALKAN, age, s. 13

genel sağlığı bozmak amacıyla bir örgüte mensup kişi veya kişiler tarafından girişilecek her türlü suç teşkil eden eylemlerdir"

Yukarıdaki tanımlar incelendiğinde terörün ideolojik yönü olan, şiddet kullanarak veya şiddet kullanacağı tehdidiyle, halkı korkutmayı-sindirmeyi ve devlet otoritesini yıpratmayı, zayıflatmayı amaçlayan, sosyal yapıyı tahrip etmeyi ve hedef aldığı toplum içerisinde karşıt görüşlü kişilerin oluşmasını ve nihayetinde bu kişilerin birbirleri ile çatışmalarını arzulayan bir kavram olduğu anlaşılmaktadır.

1.1.2 Terörizm

Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi göre Terörizm "Siyasal bir hedefe ulaşmak amacıyla devlete, halka ya da bireylere karşı sistemli şiddet eylemlerine başvurmaktır".[6]

Meydan Laroussse Ansiklopedisine göre terörizm " İhtilalci grupların giriştiği şiddet eylemlerinin tümü, tedhişçilik, bir hükümet tarafından uygulanan şiddet rejimidir"[7]

Türker Alkan terörizmi, *"İnsanlara korku ve dehşet salarak siyasal amaçları gerçekleştirme yöntemi"* olarak tanımlamaktadır.[8]

İsmet Karacan'a göre terörizm: *"Ne bir konvansiyonel savaş şekli, ne bir adi suç, ne de iletişim araçlarına yarayan gelişigüzel bir deliliktir. Terörizmi farklı kılan en önemli özelliği onun belli politik amaçlara erişmek için kullandığı kendisine mahsus stratejisidir. Çeşitli ve birbiriyle ilgisiz grupların ürünüdür. Soğuk savaş gibi bu mücadele uzun ve belirsizdir."*[9]

Doğu Ergil ise terörizmin tanımını yaparken şiddetin sınırını daha geniş tutmuştur; *"Terörizm, kaçırmadan cinayete kadar uzanan ve amacı sindirme olan şiddet eylemlerine verilen addır. Nedeni ne olursa olsun, aşırı bir algılamayı içerir. Bu aşırı algılama, bir*

---

[6] **Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi**, Cilt: 20, Hürriyet Matbaacılık, İstanbul 1999, s.549
[7] **Meydan Larousse Büyük Lügat ve Ansiklopedi**, Cilt: 12, Meyan Yayınları, İstanbul 1973, s. 83
[8] Türker ALKAN, **Saldırganlık, Önyargı ve Yabancı Düşmanlığı**, Hil Yayınları, İstanbul 1983, s. 144
[9] İsmet KARACAN, "Terörizm: Kavram ve Yapıs"ı**, Uluslararası Terörizm ve Uyuşturucu Madde Kaçakçılığı Sempozyumu**, Ankara Üniversitesi Yayını 1984 s. 195-96

yanda yüksek dozda korku gibi bir ruh halini, diğer yanda ise, o durumu yaratan fiili ya da olası şiddet olayını kapsar".[10]

Haydar Çakmak'a göre ise terörizm: *"Terör eyleminin stratejisini ve söylemini içerir. Yer yerde terör eylemlerinin toplamına terörizm denir, bir başka ifade ile terör sözcüğünün çoğulu olarak kullanılır veya böyle algılanır. Aslında terörizm eylemi değil eylemin felsefi, politik, sosyolojik ve hukuki yönünü içerir."*[11]

Ahmet Taner Kışlalı'ya göre terörizm, *"Hesaplı bir şiddet hareketidir. Hedefi olabildiğince çok insanı öldürmek değil, yapmış olduğu eylemlerinden kitlelerin etkilenmesini sağlamaktır. Böylece korkuya kapılan kitlelerin umutsuzluk içine düşerek teröristlerin isteklerine boyun eğmekten başka bir çare olmadığını düşünmesini sağlamaktır."*[12]

Daha geniş bir tanımla terörizm; "Siyasal hedeflere ulaşmak için toplumun demokratik ikna ve eylem yoluyla barışçı davranışına karşı, hukukun üstünlüğü ve devlet otoritesini tanımayan, güçsüzlüklerini gizlemek için demokratik otoriteleri kitlelerden koparark halka karşı şiddet kullanmaya yöneltmeyi amaçlayan, kendi güç ve doktrinleri ile sağlayamadıkları halk desteğini ve ayaklanmasını sağlamak için tarihsel görevlerinin olduğuna inandırılmış çeşitli unsurlardan oluşan ve uluslararası destek gören örgütlerin, tahripkâr silahlarla donanmış olarak gelişmiş taktikler kullanan, insanlığı hakir gören, ahlaki hiçbir temeli bulunmayan, siyasi hedeflere ulaşmak için insan hayatını hiçe sayan, masum insanları hedef alan ve hiçbir savaş kuralı tanımayan, geleneksel politik suçlardan farklı, metodik, örgütlü, sistematik, öldürme, kaçırma, korkutma ve tahrip eylemleridir".[13]

Terör ve terörizmin tanımını yaparken diğer suç örgütlerini ayrı tutmak gerekir. Her ne kadar suç örgütleri de eylem ve faaliyetlerinde şiddet unsurunu sınırsızca kullanmakta olan örgütlü yapılar olsa da bazı yönleri ile onlardan ayrılmaktadır.

[10] Doğu ERGİL, **Türkiye'de Terör ve Şiddet**, Turhan Kitapevi, Ankara 1980, s. 1
[11] Haydar ÇAKMAK, **Terörizm**, Barış Platin Kitap, 1. Baskı, Ankara 2008, s. 52
[12] Ahmet Taner KIŞLALI, **Siyasal Çatışma ve Uzlaşma**, İmge Yayınları, 4. Baskı, Ankara 1998, s. 37
[13] www.adana.pol.tr/tem/tanimi.htm Terörün Tanımı, Erişim Tarihi: 07.11.2011

Terörizmi diğer suç örgütlenmelerinden ve ideolojik yapılanmalarından ayıran beş temel bileşen bulunmaktadır. Bunlar:[14]

- Terörizm, siyasi hedefler ve güdüler içermektedir,
- Terörizmde şiddet asıl olarak hedef bir kitle üzerinde korku yaratmak amacıyla düzenlenmektedir,
- Şiddet, kolaylıkla teşhis edilebilecek, kitleler tarafından iyi bilinen örgütler tarafından gerçekleştirilmektedir,
- Şiddet eylemi, politik hedeflere veya kişilere olabileceği gibi aynı anda ikisine de yönelik olabilir,
- Şiddet eylemi, genellikle ihtiyaç duyulan siyasal bir gücü veya konuma ulaşmak amacı ile düzenlenir.

Terörizmle ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde "terör" ve "terörizm" ayrı kavramlar olarak ele alınmasına rağmen, çoğu zaman birbirlerinin yerine kullanıldığı gözlenmektedir. Fakat asıl manada terör, büyük çapta korku veren ve bireylerde korku ve yılgınlık yaratan bir eylem durumunu ifade ederken; terörizm ise, siyasal amaçlar için mevcut durumu yasadışı yollardan değiştirmek için, örgütlü, sistemli ve sürekli olarak terör eylemlerini kullanmayı bir yöntem olarak benimseme durumunu ifade etmektedir.[15]

Tanımlar konusunda bir diğer sorun ise uluslararası mücadele alanında çeşitli siyasal çıkarlardan dolayı terör örgütlerinin ülkelerce adlandırılmasında ve tanımlarının yapılmasında ortaya çıkmaktadır.

Bir ülkenin terörist grup şeklinde adlandırdığı bir grubu başka bir ülke hakkını arayan özgürlük savaşçıları olarak görebilmektedir. Bunun sebebi ise ülkelerin politik ve ekonomik çıkarlarıdır. Bazı ülkeler bu şekilde tanımladığı grupların faaliyetlerini

[14] M. Zeydin YILDIZ, "Değişen-Dönüşen Toplum ve Mekân Bağlamında Küresel Terörizmi Yeniden Düşünmek", **UGT Dergisi**, Cilt: 1, 2010, s. 7

[15] Necati ALKAN, **Özgürlükten Araçsallığa PKK'da Kadınlar**, 1. Baskı, Polis Akademisi Başkanlığı Uluslararası Terörizm ve Sınıraşan Suçlar Araştırma Merkezi, Ankara 2011

görmezden gelmekte ve hatta daha da ileriye giderek bu gruplara gizli veya aleni destek verebilmektedir.

Hatta belirli bir dönem terör örgütü olarak adlandırılan bazı gruplar ilerleyen süreçte özgürlük savaşçısı olarak nitelendirilebilmektedir. 1998 yılında Kosova Özgürlük Ordusunun (UÇK) Sırp polislere ve sivil vatandaşlara yapmış olduğu saldırılarının ardından ABD ve İngiltere UÇK'yı terörist grup olarak ilan etmiştir. 1999 yılı Mart ayında ABD ve İngiltere'nin dış politikasında meydana gelen değişiklikle birlikte her iki devlet Sırpları kınayarak UÇK mensuplarını terörist olmaktan çıkararak özgürlük savaşçıları olarak görmeye başlamıştır. Fakat bu yeni pozisyonları çok da uzun sürmemiş, UÇK mensupları Amerika'nın müttefiki Makedonya hükümetine karşı İslamcı ayaklanmaya destek verince ABD tarafından tekrar terörist gruplar listesine alınmıştır.[16]

Nitekim şimdiye kadar terörizmle ilgili yapılan uluslararası antlaşmalarda-bazı bölgesel antlaşmalarda yapılan tanım denemeleri istisna olmak üzere-terörizm tanımı yapılamamıştır. Her devlet kendi anlayışına ve menfaatine göre konuya bakmaktadır.[17]

Uluslararası hukukta, terörizm kendi şartları içerisinde ayrı bir konu olarak ele alınarak ortak bir payda da buluşacak şekilde düzenlenmemiştir. Konunun aciliyeti ve devletlerin pratik kaygılarla hareket etmesinden dolayı fiili veya potansiyel tehdit oluşturduğu düşünülen eylemlere karşı özel kurallar ortaya konulması çözümü tercih edilmiştir. Terör konusunda uzman bir hukukçunun ifadesi ile uluslararası terörizm hukuku maalesef bulunmaktadır.[18]Bu nedenle bazı ülkelere göre terör eylemi ve terör suçlusu sayılan durumlar diğer ülkelere göre "siyasi suç" ve "siyasi suçlu" kavramları ile tanımlanabilmektedir.

Burada çözümlenmesi gereken husus " siyasi suç" kavramına hangi eylemlerin dahil edileceği, hangi eylemlerin ise "siyasi suç" tanımlaması dışında bırakılacağı konusudur. Ülkesinde suç işleyen kişinin siyasi sığınmacı olarak başka bir ülkede sığınma

[16]Loretta NAPOLEONI, "Modern Jihad, Tracing the Dollars Behind The Terror Networks", Pluto Press, London 2003, s.14
[17] ÇAKMAK, age, s. 52
[18] ÇAKMAK, age, s. 54-55

talep ederek yaşaması, hakkında adli bir işlem yapılmaması ve suçu işlediği ülkeye iade edilmemesi terör örgütlerini cesaretlendirmektedir.[19]

Bu sorunun en güzel örneklerinden birisi Fehriye Erdal davasıdır. 09 Ocak 1996 tarihinde İstanbul'da Sabancı holdingin yönetim binasında DHKP/C terör örgütü adına üç kişiyi öldürenlerden birisi olarak aranan ve daha sonra Belçika ülkesinde yakalanan Fehriye Erdal isimli örgüt mensubu Belçika makamları tarafından iki ülkenin de taraf olduğu anlaşmalara rağmen hukuk dışı gerekçelerle Türkiye'ye iade edilmemiştir.

Yine İnterpol vasıtası ile dünya çapında aranan PKK terör örgütü yöneticilerinin ve üyelerinin bazı ülkelerce Türkiye'ye teslim edilmemesi, gizli gizli destek verilmesi, faaliyetlerine devam etmesine müsaade edilmesi ve maddi ve fiziki imkân sağlanması bu konuda en çarpıcı örneklerdir.

1.2 TERÖRÜN AMACI

Terörün birbirleriyle bağlantılı çeşitli amaçları vardır: Terörün birinci amacı güvenlik güçleri ve toplumun moral gücünü yıkmak, halk veya hedef topluluğu korkutarak toplumda bir panik meydana getirmektir. Bu amaçla dünyanın birçok ülkesinde, havaalanları, okullar alış veriş merkezleri, restorantlar ve kafeteryalar gibi kalabalık yerler hedef alınmaktadır. Terörün diğer bir amacı da devlet kurumlarını ve onun koruyucuları olan güvenlik güçlerini ve diğer devlet görevlilerini kamuoyunda küçük düşürerek devlet otoritesini sarsmaktır[20]. Terör örgütleri genel olarak hedef toplumun politik sosyal ve ekonomik yapısını bozarak istediği şekilde değişmesini sağlamak ve hükümetin karar verme sürecinde daha fazla etkili olmak isterler. Ayrıca terörist grupların menfaatlerini olumsuz etkileyen, hareket alanını kısıtlayan devlet politikalarının değiştirilmesi için hedef devlet üzerinde kamuoyu baskısı sağlamak da terörizmin temel amaçları arasındadır.[21]

Terörün bir diğer amacı da yapılan şiddet içerikli eylemler neticesinde toplumun üzerinde oluşturduğu korku ile normal alışkanlıklarını değiştirmek, oluşan panik ortamında bireylerin sağlıklı düşünmesini engellemek, vatandaşların oluşan güvensizlik

[19] ACAR, age, s. 99
[20] EMHAN, age, s. 10-11
[21] Ahmet Hamdi TOPAL, **Uluslararası Terörizm ve Terörist Eylemlere Karşı Kuvvet Kullanımı**, Beta Basım Yayın, 1. Baskı, İstanbul, 2005 s.44

duygusu ile hükümete bağlılığını zayıflatmak, toplumsal bir karmaşa oluşturarak sindirmek ve toplumu pasifize ederek eylemlerine, propagandalarına mutlak itaat eden bir kesim haline getirmektir.

Ancak terör örgütlerinin amaçları kurulma sebeplerine göre, faaliyet yürüttükleri ülkelere ve kendilerini yönlendiren, destek aldıkları ülke ve kişilere bağlı olarak farklılık gösterebilmektedir.

Terör örgütleri ve teröristler insanlara ihtiyaç duyduklarında devletin kendilerine yardım edemeyeceğini, yanlarında olamayacağını, tek gücün kendileri olduğunu göstermek isterler ve gerçekleştireceği eylemler ile de sık sık bu durumu hatırlatmaya çalışırlar. Bunu yapmak için de masum insanları öldürme, adam ve uçak kaçırma, soygun, bombalama, suikast, sabotaj gibi eylemleri de içeren, topluma karşı sistemli bir kampanya yürütürler.[22]

Siyasi iktidarın terör örgütünün eylemleri ile yıpranması ve toplum üzerinde kurmuş olduğu otoritesinin zayıflamasıyla oluşacak böyle bir kargaşa ortamında doğacak otorite bunalımı, vatandaşların devlet otoritesine karşı isyan etmesi amacıyla kullanılacaktır. Bundan dolayı terör örgütleri şiddet eylemlerine başvurarak devletin katı kurallar almasını, almış olduğu bu kuralların vatandaşlarının özgürlüklerini kısıtlamasını ve böylece halkın bu durumundan rahatsızlık duymasını amaçlarlar. Devlet otoritesine karşı oluşabilecek güvensizlik ortamı, sosyal problemleri çözmek için vatandaşların şiddet eylemlerine yönelmelerine neden olabilecektir. Bu kapsamda terör eylemleri terör örgütünün amacına ulaşmasında önemli bir araç haline gelmektedir.[23]

İşte bu yüzden terör eylemlerine muhatap olan ülkelerde terörle mücadele edilirken bütün kurumların dikkatli olma zorunluluğu vardır. Çünkü atılacak yanlış bir adım terör örgütlerinin yönetim aleyhine propaganda yapmasını kolaylaştıracak, vatandaşların devletin yanında yer almasını engelleyecektir.

Terörün bazı güçler ve devletler tarafından birtakım siyasi ve ekonomik çıkarlar sağlamanın da aracı olarak kullanıldığı dikkate alındığında amaç oldukça farklılaşmaktadır. Bu gibi durumlarda terörizmin amacı, bir kazanım elde etmek

[22] TOPAL, age, s. 45
[23] TOPAL, age, s. 45

maksadıyla hedef alınan ülke ve toplumda belirli ortamların oluşmasına aracılık etmektir. Hedef alınan ülkede ki ortam müsait duruma geldiğinde ise diğer devletlerin baskılarına boyun eğmek ve istenilen tavizleri vermek durumunda kalacaktır.

Özellikle Türkiye gibi stratejik öneme sahip ülkelerin devamlı surette bir terör ortamı içerisinde tutulmaya çalışılmasının amacı, Türkiye'yi hedef alan bazı devletlerin ve birtakım güçlerin çıkarları doğrultusunda Türkiye'yi yönlendirmek olduğu değerlendirilmektedir. Böyle bir durumda ise terörizm bir ülkenin başka ülkeyi yıpratmak için kullandığı bir vasıta haline gelebilmektedir.[24]

1.3 TERÖRÜN UNSURLARI

Bir eylemin terör eylemi olabilmesi için üç önemli unsurun varlığı gereklidir. Birinci unsur, örgütü bir arada tutan ve eylemlerin gerçekleştirilmesine yardımcı olan değerler bütününe yani bir ideolojiye sahip olma, ikinci unsur mevcut rejimin niteliklerini hedef alan şiddet içeren eylemler gerçekleştirme, üçüncüsü ise bir örgüte mensup kişi veya kişiler tarafından gerçekleştirilmesi unsurudur.

1.3.1 İdeoloji

İdeoloji kelimesinin kökü Yunanca "düşünülen biçim" manasına gelen "idea" kelimesine dayanmakta olup, bu kelime ile "bilgi" anlamına gelen "logos" kelimesinin birleştirilmesinden oluşmuştur. Kısaca ideoloji, "Düşünceyi inceleyen ilim" anlamına gelmektedir.[25]

Dictionnaire Larousse Sözlüğünde ideoloji; "Siyasi veya toplumsal bir öğreti oluşturan, bireysel veya kollektif hareketlere yön veren düşünce ve görüşler sistemi, bir topluluğa, döneme özgü bir toplumsal durumu yansıtan düşünceler bütünü" olarak tanımlanmıştır.[26]

---

[24] www.egm.gov.tr/temuh/terorizm5.htm Erişim Tarihi: 03.12.2011
[25] Sabri DİLMAÇ, **Terörizm Sorunu ve Türkiye**, İDB Yayınları, Ankara 1997, s. 69
[26] İbrahim ÜNEY, **Organize Suç ve Terörizm İlişkisi: PKK Örneği**, Yüksek Lisans Tezi, Polis Akademisi Başkanlığı Güvenlik Bilimleri Akademisi, Ankara 2006, s. 22

Başka bir tanımda ideoloji; "siyasi veya toplumsal bir doktrin meydana getiren ve bir hükümetin, bir partinin bir sosyal sınıfın vb. hareketlerine yön veren düşünce ve görüşler sistemidir."[27]

İdeoloji, terör örgütlerini diğer suç örgütlerinden ayıran temel özelliktir ve örgütlerin-örgütlenmenin en önemli unsurudur. Terör örgütleri için adeta bir rehberdir. Terör örgütleri ideoloji unsurunu kullanarak mensuplarına ve yandaşlarına eylemler yaptırmakta, bu eylemlerde birçok insan hayatını kaybedilmekte veya yaralanabilmektedir. Hatta yeri geldiği zaman örgütün mensubu dahi bu uğurda kendi hayatını feda edebilmektedir. Teröristlerin masum insanları öldürecek eylemlere girebilmesi, örgütün amaç ve tarzına kendi hayatını endeksleyebilmesi, bütün hayatını örgüte adayabilmesi ve gerektiği zaman bu uğurda ölebilmesi için temel dayanak ideolojidir.

Nitekim özellikle kırsala dayalı mücadeleyi esas almış terör örgütü mensuplarının yaşam biçim ve koşullarının normal yaşam standartlarının çok altında olduğu bilinmektedir. İşte bu zor koşullara göğüs gerebilmek için gerekli olan şey bağlı olunan ideolojidir.

Teröristler ideolojilerine dayanarak şiddet eylemlerini kendilerine göre haklı bir zemine dayandırabilmektedir. Aksi durumda ise terörist bir hiç uğruna hareket etmiş olacak ve zaman içerisinde yaptığı eylemleri, örgütünün faaliyet ve amaçlarını sorgulamaya başlayacaktır. Zaten terör örgütleri içerisinde yaşanan anlaşmazlıkların ve çözülmelerin bir kısmının ideolojik temele duyulan güvensizlik sebebiyle meydana geldiği bilinmektedir.[28]

Ayrıca ideoloji örgüt mensuplarının kendilerini haklı görmesini sağlayan bir unsurdan öte aynı zamanda örgütün propaganda ve stratejisinde bir kılavuz ve gidilecek yol görevi görmektedir.

[27] ÜNEY, age, s. 22
[28] DİLMAÇ, age, s. 68

Terör örgütlerinin eylemleri, bunların nasıl ve hangi şekilde olacağı, eleman ve taban kazanma amaçlı yapacakları propaganda faaliyetlerindeki söylem ve mesajları terör örgütlerinin ideolojisine göre belirlenir.

Bu sebeple terör örgütleri içeresinde faaliyet yürütecek olan kişilerin örgütün ideolojisini iyi kavraması ve sahiplenmesi gerekmektedir. İdeolojinin kullanılması ve benimsetilmesi kişiler terör örgütünün yapılanmasına girmeden başlar ve örgüt içerisinde faaliyet yürüttüğü sürece devam eder. Yapılanmaya dahil olan kişiler öncelikle ideolojik eğitimden geçirilirler. Bu eğitimde örgütün dayanak noktası olan ideolojisi mensuplarına benimsetilir ve böylece örgüt mensuplarının örgüte bağlılıkları artırılır.

Bir örgütsel yapı içerisinde mensuplarının kendi benliği, ailesi, akrabaları, arkadaşları, özgürlüğü, geleceği yok edilerek şahsın bütün hayatı örgütün ideolojisine endekslenir. Böylece o kişinin hayatının merkezinde örgütün ideolojisi bulunur ve bütün faaliyetleri, hareketleri, inandığı bu ideoloji çerçevesinde şekillenir.[29]

Günümüzde, genelde dini motifli, milliyetçi-etnik ve Marksist-Leninist ideolojilerin teröre kaynak teşkil ettiği görülmektedir. Ancak yapılan bu genellemeden, sadece bu ideolojilerin teröre ve terör örgütlerine kaynak olduğu sonucu çıkarılmamalıdır. Bunların dışında kalan ve terörle hiç ilgisi bulunmayan, mevcut kanunların paralelinde gelişen veya zaman içerisinde çok farklı anlayışların ürünü olarak ortaya çıkabilecek çeşitli ideolojilerin de zaman içerisinde teröre kaynak teşkil edebileceği göz önünde bulundurulmalıdır.[30]

1.3.2 Örgüt

Terör örgütlerinin faaliyetlerini yürütebilmesi için hiyerarşik bir örgütsel yapının olması kaçınılmazdır. Terör örgütlerinin propaganda, lojistik, eylem, legal alan yapılanmaları gibi faaliyetlerinin sorunsuz bir şekilde işlemesi için hiyerarşik bir örgütsel yapısı olması gerekmektedir.

[29] Hakan KORKUSUZ, "Öğrenci Olaylarının Perde Arkası", **Polis Dergisi**, Sayı: 18, Ankara 1999, s. 123-137
[30] DİLMAÇ, age, s. 73

3713 sayılı Terörle Mücadele Kanununa göre bir suçun terör eylemi sayılması için bir örgüte mensup kişiler tarafından işlenmiş olması gerekmektedir.

Terör örgütlerinde örgütsel yapı içerisinde amaç ve hedef birlikteliği olan kişiler örgütün stratejisi doğrultusunda içinde eylem ve faaliyetlerde bulunurlar ve her aşamada birçok kişi bu örgütlenme içerisinde yer alır. Örgütlenme üç ana unsurdan oluşur. Bunlar; Merkezi yapı (Örgütün lider kadrosu), silahlı birim (askeri kanat, eylem birimi) ve propaganda birimidir.

Terör örgütlerinde yapılanma içerisinde gizlilik en üst seviyede tutulur. Örgütün eylem ve faaliyetlerinin bütünü bu gizli yapılanma içerisinde yürütülür. Yapılanmanın birimleri örgütün ihtiyaçlarına ve gerekli faaliyete göre şekillenir ve birimler içerisindeki ölüm, yakalanma gibi kadro kayıpları yeni elemanlar veya diğer birimlerin elemanlarının kaydırılması ile giderilir.

1.3.3 Eylem (Şiddet) Unsuru

Eylem, "Herhangi bir örgütün amaçlarını gerçekleştirmek için yapmış olduğu bombalama, gasp, soygun, cinayet gibi faaliyetlerin genel adı" olarak tanımlanmaktadır.[31]

Eylem unsuru terör örgütlerinin bir diğer dayanak noktasıdır. Belli bir yapılanmasını oluşturan terör örgütleri ikinci aşama olarak sesini duyurmak, dikkatleri üzerine çekmek, güçlü olduğu imajını vermek, karşısında yer alan insanları korkutmak gibi amaçlarla çeşitli şekil ve şiddetlerde eylemlere girişirler.

Eylemsellik yönünden zayıf olan terör örgütleri sahip olduğu tabanı kaybetme riskiyle karşı karşıyadır. Bu sebeple terör örgütleri şiddeti örgütlere, genel konjonktüre veya verilmek istenen mesaja göre değişen oranlarda eylemlere başvururlar. Burada önemli olan şiddetin hedef aldığı kişiler değil şiddetin kullanılması ile karşı tarafa verilen mesajın ulaşmasıdır.

Şiddet terörün bir alt unsuru niteliğindedir ve her çeşit terörde şiddet tehdidi kullanılır. Yani terörün içerisinde şiddet unsuru mutlaka bulunur. Şiddetsiz terör olamaz

[31] Halil KARATAŞ, **Kelimelerle Terör**, Kilim Matbaası, 2.Baskı, İstanbul 2008, s. 170

ancak terörle aynı araçları ve taktikleri kullansalar dahi şiddetin hiçbir türü tek başına terörü oluşturmaz.[32]

Teröristlerde amaç aracı meşru kılar düşüncesi vardır. Bu sebeple teröristler hedef aldığı kişilerin veya eylemlerde ölen sıradan insanların ölümlerinden en küçük bir üzüntü dahi duymazlar. Hatta ölen masum insanların çokluğu ve etkisi eylemin başarısı için bir göstergedir. Bu sebeple masum insanları dahi rahatlıkla öldürebilirler, küçücük çocukların üzerine bomba atabilirler.[33]

Onlar için önemli olan terörist eylemler sonucunda oluşan etkinin büyüklüğü, ortamın ne kadar karmaşık olduğudur. Bu karmaşık ortam teröristlerin propaganda ve faaliyetlerine uygun zemini hazırlayacaktır.

Terörün oluşturduğu karmaşa ortamında panik ve korkuyla hareket eden insanlar güvenlik güçleri ile işbirliği yapmaktan kaçınacaktır. Böylece güvenlik güçlerinin terör örgütü hakkında bilgi alması zorlaşacak ve halkın desteği terör örgütünün lehine dönüşebilecektir.[34]

Bu gelişmenin sonucunda ise terör örgütünün özellikle panikten ne yapacağını bilemeyen ve devletin desteğini yanında göremeyen kitlelere yönelik yapacağı propagandanın etkisini artıracağı, böylece örgütüne eleman kazanımını, lojistik desteğini ve moralini arttıracağı bir gerçektir.[35]

Ayrıca eylem unsuru terör örgütlerinin kuruluş aşamasından sonra isimlerini duyurma işlevini de görür. Nitekim PKK Terör örgütü kuruluş ve örgütlenme aşamasından sonra 1979 yılında Bucak aşireti saldırısı ve 15 Ağustos 1984 tarihinde Eruh ve Şemdinli İlçeleri baskınları ile kamuoyuna ismini duyurmuştur.

Benzer şekilde THKP/C (Türkiye Halk Kurtuluş Partisi Cephesi) terör örgütü de kuruluş aşamasından sonra İsrail İstanbul Başkonsolosu Efrayım Elrom'u kaçırmıştır.

---

[32] AVCI, age, s. 13
[33] ACAR, age, s. 159
[34] İhsan BAL, **Terörizm, Terör, Terörizm ve Küresel Terörle Mücadelede Ulusal ve Bölgesel Deneyimler**, Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (USAK), 1. Baskı, Ankara 2006, s. 32
[35] BAL, age, s. 32

Terör örgütlerinin eylemlerindeki amaçları ve hedefleri;

- Varlığını duyurma ve gücünü gösterme (Propaganda),
- Kendi taraftarlarına moral aşılama,
- Kendinden taraf olmayan kişileri korkutma ve sindirme,
- Devletin halkın üzerindeki otoritesini sarsma,
- Devleti halka karşı baskı yapmaya zorlama,
- Örgüt üyelerini eğitme,
- Örgüt üyeleri üzerinde otorite kurma ve disiplini sağlama,
- Kaos ve panik ortamı yaratma şeklinde ifade edilebilir.[36]

Terör örgütlerinin eylem hedefleri, örgütün ideolojisine, stratejisine, gücüne göre değişebilmektedir. Burada önemli olan husus eylemin ne kadar ses getireceğidir. Bu konuda örgütler bazen belirli kimseleri (kamu görevlileri, siyasetçiler, idareciler vb.), bazen de rastgele vatandaşları seçebilmektedir. Özellikle kalabalık insanlara yapılan eylemler daha çok etkili olmakta, insanların alışkanlıklarını dahi değiştirmesine sebep olmaktadır.

1.4 TERÖRÜN TARİHSEL GEŞİMİ

Tarihte organize terörizmin ilk olarak Ortadoğu'da gerçekleştiği bilinmektedir. Bu terör hareketi, Filistin'de Yahudi Zealots'un Romalılara karşı I. yüzyılda başlayan hareketiydi. Bu oluşumun eylemlerinin tahmin edilemediği, hedeflerinin genellikle sembolik olduğu, resmi ve dini günlerin eylemler için seçilen zamanlar olduğu görülmektedir. Bu yolla Zealots'un eylemleri ve propagandası en geniş şekilde yayılma şansına sahip olmuştu.[37] Zealots Tarikatı"ndan sonra "Sicari" olarak tanımlanan Musevi bir suikast grubu oluşturularak Romalı lejyonerlere yönelik suikastlarına devam etmiştir.

[36] ALKAN, age, s. 36-37

[37] Haluk SELVİ, "Terör Eylemlerine Tarihsel Bir Yaklaşım: Osmanlı Devleti'nde Ermeni Terör Eylemleri ve Yurtdışı Bağlantıları", **Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Dergisi,** Cilt: 2 (1), s.40

Sicarri ismi, Roma yönetici kademesindeki üyelere suikastta kullanılan kılıca verilen isimdir. Sicariler Filistin'de Roma yönetimine karşı ihtilal başlatmayı amaçlamışlardır. Daha sonrasında ise eylemlere katılan 900 Zealots taraftarı çarmıha gerilerek idam edilmiştir.[38]

Terör tarihinde diğer bir önemli terörist grup ise Haşhaşinler'dir. Bu terörist grubun lideri Hasan Sabbah din kökenli siyasal terörü kurumlaştıran kişidir.11. ve 12. Yüzyıllarda üs haline getirdiği Alamut Kalesinde yetiştirdiği fedailerle, başta ünlü Selçuklu Veziri Nizamülmülk olmak üzere, pek çok siyasal cinayeti gerçekleştirmişlerdir.[39]

Fedailerini etkileyebilmek ve onlara cinayet işletebilmek amacıyla onların beyinlerini uyuşturan haşhaş isimli bitkiden yararlandığı için bugün Batı dillerinde katil anlamına gelen "assasin" sözcüğüne de kaynaklık etmiştir.[40]

Sicarri'ler ve Assasin'ler gibi dini istismar eden diğer bir siyasal terör örgütü de Hindistan'da bir tarikat olarak ortaya çıkan Thug'lardır. Thug'lar da benzer terör faaliyetlerinde bulunmaktaydılar. İngiliz General William Sleeman tarafından ortadan kaldırılan Thug mensupları öldürecekleri kişilerin seçiminde fark gözetmiyor, kurbanlarını ipekten bir iple boğuyordu.[41]

Fransız devriminden sonra 1793 ile 1794 yılları arasındaki döneme "Terör Dönemi" ismi verilmiştir. Terör döneminde en az 300 bin kişinin tutuklandığı, bunlardan 17 bininin mahkeme kararıyla idam edildiği, çoğunun da yargılanmadan hapishanelerde öldüğü belirtilmektedir. Güneydoğu Fransa'da 1795-1816 tarihlerinde kralların giriştiği karşı devrim hareketlerine de "Beyaz Terör" denmiştir.[42]

19. Yüzyıldaki bir diğer terör örgütü ise Çarlık Rusya'sında anarşistlerin kurduğu "Halkın İradesi" (Norodya Volya) isimli örgüttür. Bu örgütün üyeleri Çarlık karşıtı eylemlerde bulunmuşlardır. Bu dönemin en ünlü Anarşist yazarlarından Mihail Bakunin

[38] Mutlu AKKURT, **PKK Terör Örgütünün Gençlik Yapılanması**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul 2010, s. 15
[39] Emre KONGAR, **Küresel Terör ve Türkiye Küreselleşme**, Huntington, 11 Eylül, 9. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul 2001, s. 78
[40] KONGAR, age, s. 78
[41] Gürol KORKMAZ, **Terör ve Medya İlişkisi**, Emniyet Genel Müdürlüğü, Ankara s. 22
[42] Suat İLHAN, **Terör Neden Türkiye**, Nu-Do Yayıncılık, Ankara 1998 s 15

1869 da yayınladığı "Devrimin Prensipleri" (Principles of Revolution) adlı yapıtında halkı zorbaya karşı şiddet kullanmayı önermiş ve yok etmenin dışında hiçbir eylem tanımadığını belirtmiştir.[43]

Değişik bir tedhiş grubu ise ABD'de ortaya çıkan Ku Klux Klan örgütlenmesidir. ABD'de 1865 ve sonrasında meydana gelen iç savaştan sonraki dönemde ortaya çıkmış ve üç ayrı klan olarak örgütlenmişlerdi. Savaştan sonraki yeniden imar döneminin ürünü olan Klan'lar, özgürlüklerine kavuşmuş olan zencilerden, bu haklarını geri almak için faaliyet göstermekteydi ve şiddet uygulamaktaydılar.[44]

Terörün sistemli olarak ortaya çıkışı ise 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren başlamıştır. 1878-1891 yılları arasında ve 20. yüzyılın ilk yıllarında Rus ihtilalcileri otokratik bir hükümete karşı; aynı şekilde radikal milliyetçi, İrlandalı, Makedonyalı, Sırp, Ermeni gruplar da otonomi ve bağımsızlık için terör eylemlerinden yoğun bir şekilde yararlanmışlardır.[45]

Ortadoğu'da sistematik terörizm ise 1930-1940'lı yıllarda Müslüman Kardeşler ile Mısır'da; Araplara karşı mücadele veren Yahudi yer altı örgütleri Hashomer (Gözcü), Haganah (Savunma), Irgun ve Lehi ile manda yönetimi altındaki Filistin'de ortaya çıkmıştır.[46]

Tarihteki en etkili siyasal terör olayı hiç şüphesiz Avusturya İmparatorluğu Veliahtı Arşidük Franz Ferdinand'ın Saraybosna'da Sırp Gavrilo Princip tarafından öldürülmesidir. Bu siyasal cinayet, Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasına ve sonunda din-tarım imparatorluklarının tarihten silinmesine yol açmıştır.[47]

Terörist eylem ve uygulamalar 20. Yüzyılda büyük değişiklikler geçirmiş, Terörizm aşırı sağdan aşırı sola uzanan siyasal bir yelpazede çok sayıda harekete damgasını vurmuştur. Terörizm, Hitler yönetimindeki Nazi Almanyası ve Stalin

[43] ÇAKMAK, age, s. 19
[44] DİLMAÇ, age, s. 60
[45] M. Sadi BİLGİÇ, **Terör ve Terörle Mücadele**, BİLGESAM (Bilgi Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi), Rapor No:17, s. 12
[46] Gürol KORKMAZ, **Terör ve Medya İlişkisi**, Emniyet Genel Müdürlüğü, Ankara s. 24
[47] KONGAR, age, s. 78

yönetimindeki Sovyetler Birliği gibi bazı totaliter rejimler tarafından resmen kabul edilmese de bir devlet politikası ve aracı olarak uygulanmıştır.[48]

1960'lı yıllarda ise özellikle Avrupa merkezli dünya gençlik hareketlerinin, pek çok örgüte ilham kaynağı oluşturduğu söylenebilir. Bu dönemlerde terör örgütleri, çoğunlukla ulusal sınırlar içinde, mevcut rejimlere ya da sömürgeci-işgalci güçlere karşı mücadele amacıyla ortaya çıkmışlardır. Çoğu 1970'lerden sonra dünya sahnesinde etkili olan bu örgütler, özellikle İngiltere, İsrail-Filistin, Lübnan, Türkiye, Arjantin, Uruguay, El Salvador, Guatemala, Vietnam, İtalya, İspanya, Almanya, Fransa, Japonya vb. ülkelerde çok etkili olmuşlardır. [49]

1960'lı yıllar aynı zamanda modern terör olaylarının başladığı tarih olarak da kabul edilebilir. İlk uçak kaçırma olayı 6 Eylül 1970'de Filistinli ünlü kadın terörist Leyla Halid'in de içinde bulunduğu İsrail Havayollarına ait bir yolcu uçağının başarısızlıkla sonuçlanan İngiltere Dawson Havaalanı'na indirilmesi eylemi olmuştur. Bu eylem, uçak kaçırma olaylarının başlangıcı olmuş ve daha sonraki tarihlerde birçok uçak kaçırma eylemi gerçekleştirilmiştir. 1972'de dünya terör tarihinin bir ilki daha yaşanmıştır.5 Eylül 1972'de Münih Olimpiyatları'nda Filistinli Kara Eylül grubu İsrailli sporcuları kaçırmıştır. Bu eylem Alman polisinin başarısız kurtarma operasyonu sonucunda dokuz İsrailli beş de Filistinlinin ölümüyle sonuçlanmıştır.[50]

20. yüzyılın ikinci yarısında artan ulaştırma ve iletişim araçları ile gelişen yazılı ve görsel basın, terörün etkisini artırmış, alanını genişletmiş ve yaygınlaştırmıştır. Almanya'da Bader-Meinhof, Japonya'da Kızıl Ordu, İtalya'da Kızıl Tugaylar, Porto-Riko'da Faln, Fransa'da Doğrudan Eylem, İngiltere'de İRA, Malaya'da Komünist Partisi (1948-1960), İspanya'da ETA, Uruguay'da Milli Kurtuluş Örgütü, Guatemala'da Devrimci Silahlı Kuvvetler, Meksika'da Halk Silahlı Kuvvetleri, Türkiye'de PKK günümüzün başlıca terör örgütleri olarak gösterilmektedir.[51]

---

[48] Ercan ÇİTLİOĞLU, **Gri Tehdit Terörizm**, Destek Yayınları, 1. Baskı, Ankara 2008, s. 83

[49] Bahçeşehir Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi, **Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri Sosyo-Ekonomik ve Sosyo-Politik Yapı Araştırması ve Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinden En Fazla Göç Almış Olan İllerin Sosyo-Ekonomik ve Sosyo-Politik Yapı Araştırması: Sorunlar, Beklentiler ve Çözüm Önerileri Proje Raporu**, İstanbul 2009, s. 28

[50] ÇAKMAK, age, s. 22

[51] Suat İLHAN, **Terör Neden Türkiye**, Nu-Do Yayıncılık, Ankara 1998, s. 16

Terör ve terörizm tarihinin en önemli milatlarından birisi hiç şüphesiz ki 11 Eylül 2001 tarihinde Amerika Birleşik Devletlerinde bulunan Dünya Ticaret Merkezinin ikiz kulelerine kaçırılan yolcu uçakları ile yapılan saldırı olmuştur. 3000 civarında insanın hayatını kaybettiği, birçok insanın yaralandığı saldırı, terör eylemlerinin ulaşabilecekleri boyutun, verebileceği zararın, ülkelerin ulusal ve uluslararası politikalarını ne derece etkileyebileceğinin bir göstergesi olarak hafızalara kazınmıştır.

Amerika Birleşik Devletlerinin gerek siyasi yönden gerekse dünya ticareti üzerindeki etkisi yönünden süper güç olması sebebiyle yapılan saldırı Amerika ile birlikte diğer ülkeleri de büyük oranda etkilemiştir. Siyasi, ekonomik, hukuki, sosyal vb. her alanda etkilerinin görüldüğü saldırı sonrasında Amerika Başkanı'nın "Ya bizdensiniz ya da onlardan" diyerek diğer ülkeleri tehditkâr bir şekilde Amerika'nın yanında yer almaya çağırması ve ardından El-Kaide terör örgütüne ve Taliban yönetimine son vermek amacıyla Afganistan'a müdahalesi sonucu dünya yeni bir döneme girmiştir. Böylece 11 Eylül terör saldırıları, terörün yerel olmaktan çıkarak küreselleşebileceğini ve etkilerinin sınırları aşabileceğini göstermiştir.

1.5 TÜRKİYE'DE TERÖRÜN TARİHSEL GELİŞİMİ

Türkiye jeopolitik ve jeostratejik açıdan çok önemli bir yerde bulunmasından dolayı dünyada terör eylemlerine en çok maruz kalan ülkelerden birisidir. Türkiye Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarını birbirine bağlayan bir köprü vazifesi görmesi; aynı zamanda petrol yatakları açısından zengin Ortadoğu ülkelerine komşu olması, sıcak denizlere açılmak için geçilmesi gereken bir kapı olması ve kendi bünyesinde barındırdığı yer altı kaynakları ve elverişli toprakları ile tarih boyunca her devletin hedefinde yer almıştır. Tarihsel süreçte, zayıflatılarak istenileni yapan bir ülke konumuna getirmek, gelişmesinin ve bölgede sözü geçen bir ülke olmasının önüne geçmek için terör eylemlerine sıklıkla başvurulduğu bir ülke haline gelmiştir.

Türkiye'de cumhuriyetin kurulduğu yıllardan itibaren sürekli olarak terör örgütleriyle mücadele verilmiş ve ağır bedeller ödenmiştir. Özellikle bulunduğu konum itibarıyla her zaman için Türkiye üzerinde emelleri olan devletlerin isteklerini elde edebilmeleri amacıyla yönlendirmeleri ve desteklemeleri suretiyle faaliyetlerini yürüten

terör örgütleri çeşitli ideolojiler altında ve amaçlar doğrultusunda Türkiye'yi terör ortamında tutma gayreti içinde olmuşlardır.

Cumhuriyetin kurulduğu yıllardan itibaren sol terör örgütleri, 1980'li yıllarda bölücü terör örgütü PKK, 1990'lı yıllardan itibaren özellikle İran Devriminin etkisiyle dini motifli terör örgütleri eylem ve faaliyetleri ile sürekli olarak kamuoyu gündeminde yer almıştır.

1.5.1 Sol Terör Örgütleri

Türkiye'de meydana gelen terör olaylarının ve terör örgütlerinin tarihsel gelişimine baktığımız zaman Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren özellikle 1980'li yıllara kadar ülke gündemine ağırlıklı olarak damgasını vuran terör faaliyetlerinin ideolojik kaynağını Marksizm-Leninizm'in (M-L) oluşturduğu görülmektedir.[52]

Türkiye'de, sol hareketlerin tarihi Osmanlı İmparatorluğu dönemine kadar uzanmaktadır. 1911 yılında sol ideolojinin toplum hayatına girmesiyle birlikte, bu fikir akımı özellikle aydın ve elit kesimde yaygınlaşarak gelişmiştir. Sol düşüncenin bu kesimlerden insanların bazılarınca benimsenmesiyle 10 Eylül 1920 tarihinde Türk toplumunun ve Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk sol organizasyonu olan Türkiye Komünist Partisi kurulmuştur. Bir düşünce adamı olan Mustafa Suphi önderliğinde kurulan parti, o dönemde toplumdaki yüksek zümrenin bir fikir kulübü işlevinde bulunmuştur. Bu yüzden, sol düşüncenin toplum tabanına inmesi hadisesi uzun yıllar sonra gerçekleşmiştir.[53]

1968 yılı dünyada olduğu kadar Türkiye'de de siyasi hareketlerin ve olayların ivme kazandığı bir dönem olmuştur. 1968 yılında Rus tanklarının Çekoslovakya'yı işgali, Avrupa'nın merkezlerinde görülen militan sol eğilimli gençlik hareketleri ve özellikle Mayıs 1968'de Paris'teki gençlik ayaklanmasının Dünya üzerinde önemli sonuç ve etkileri olmuştur. Avrupa'da başlayan sol kökenli gençlik hareketleri diğer ülkeler gibi Türkiye'yi de fazlasıyla etkilemiş ve günümüzde de sıklıkla gündeme gelen 68 kuşağı

[52] KORKMAZ, age, s. 103
[53] Çağatay BALCI, **Türkiye'nin Sosyolojik Yapısı ve Sol Terörizm**, Global Politikalar Araştırma Merkezi, Nisan 2011, s. 3

isimli bir kitlenin doğmasına, radikal sol hareketlerin toplum içerisinde gelişmesine ve taban kazanmasına zemin oluşturmuştur.[54]

Türkiye'de günümüze kadar süren sancılı yılların başlangıcı olan "68 öğrenci hareketi" Avrupa'dan etkilenmişse de bazı yönleriyle dünyadaki gelişmelerden ayrılmaktaydı. Gerek dünyadaki gerekse Türkiye'deki öğrenci hareketleri büyük bir coşkuyla başlamıştı. Avrupa'daki öğrenci eylemleri kısa sürede bitmiş, Türkiye'deki ise birkaç kuşağı peşinden sürüklemiştir. Bunun sebebini ise Türkiye'nin uzun yıllardır içinde bulunduğu konumla ilişkilendirmek mümkündür. Bu da Türkiye'de politik olayların bütün sosyal ve ekonomik alanlarda tayin edici bir rol oynadığı gerçeğidir.[55]

68 kuşağı sol görüşlü gençlerinin tepkilerini, taleplerini ve isteklerini şiddet yoluyla dile getirmeyi ve duyurmayı tercih etmeleriyle birlikte, illegal oluşumlar ortaya çıkmaya başlamıştır. 1970 yılında Mahir Çayan'ın önderliğinde THKP-C (Türkiye Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi), ardından 1971 yılında Deniz Gezmiş, Hüseyin İnan ve Yusuf Aslan öncülüğünde THKO (Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu), 1972 yılında ise İbrahim Kaypakkaya'nın önderliğinde TİKKO (Türkiye İşçi Köylü Kurtuluş Ordusu) isimlerindeki ilk sol terör örgütleri kurulmuştur. [56]

Mart 1971 Muhtırası ve devamındaki süreç ile birlikte örgütler ilk büyük sarsıntısını yaşamışlar ve bu dönemde yönetici ve lider kadrolarını kaybetmişler sonuç olarak da dağılma aşamasına girmişlerdir. 30 Mart 1971 günü iki İngiliz teknisyeni kaçırıp Tokat'ın Kızıldere Köyünde saklanan THKP-C lideri Mahir Çayan, güvenlik güçleri ile girdiği çatışmada ölü ele geçirilmiş, THKO'nun kurucu liderleri olan Deniz Gezmiş, Hüseyin İnan ve Yusuf Aslan 6 Mayıs 1972 tarihinde idam edilmiş, TİKKO lideri İbrahim Kaypakkaya da 18 Mayıs 1973 günü cezaevinde hayatını kaybetmiştir.[57]

Bu gelişmeler sonrasında 1974 yılına kadar durağan bir seyir izleyen Türk Solu, aynı yıl çıkartılan 1803 sayılı af yasası ile yeniden hızlı bir toparlanma sürecine girmiştir. Dışarıda kalan örgüt mensupları ile bir araya gelerek yeniden gençlik içerisinde örgütlenmeye gitmişler ve sonuçta örgütler tekrar kurulmaya çalışılmıştır. Ancak bu

[54] DİLMAÇ, age, s. 72
[55] ACAR, age, s. 245
[56] BALCI, age, s. 5
[57] BALCI, age, s. 6

faaliyetler esnasında gruplar arasında meydana gelen kariyer ve çıkar çatışmaları neticesinde Türk Sol Örgütleri arasında bölünmeler meydana gelmiştir.[58]

12 Eylül 1980 İhtilali öncesine kadar geçen yıllar içinde yeniden yapılanma sürecine giren sol gruplar bu kez daha marjinal bir hale bürünerek tekrar ortaya çıkmışlardır. Bu dönem tam anlamıyla sol terör örgütlenme dönemi olmuştur. Bu yıllar içerisinde kurulan sol terör örgütleri şiddet eylemlerini arttırıp karşıt gruplarla çatışmalara girerek ülkeyi kanlı bir savaşa sürüklemiştir. Türkiye'nin içinde bulunduğu terör ve anarşi ortamı 12 Eylül 1980 günü ordunun siyasal iktidara el koymasıyla son bulmuştur. Bu askeri müdahale ile sol hareketler ağır bir hasar almıştır. Kadrolarında büyük oranlarda kayba uğrayan örgütlerin tekrar toparlanmaları uzun zaman almıştır.1980 yılı sonrası girdiği dağılma sürecinin ardından 1990'lı yılların başından itibaren tamamen illegaliteyi esas alan sol gruplar, faaliyetlerine yeniden başlamışlardır.[59]

1990'lı yıllara gelindiğinde, ülke bölücü terör örgütü PKK ile mücadele ederken sol terör örgütleri de özellikle metropol illerde yaptıkları ses getirici eylemlerle adlarını duyurma ve taban bulma faaliyetleri içerisine girmişlerdir.

1990-2000 yılları, sol terör örgütlerinin en etkin olduğu yıllar olmuştur. Bu zaman zarfında sol terörizm örgütsel yapı olarak daha sistematik ve karışık bir teşkilatlanma modelini benimseyip daha yoğun propaganda ve eylem faaliyetlerine başlamıştır. 1980 yılı sonrası aflar veya cezalarının bitimiyle tahliye olan eski örgüt yöneticileri ve mensupları kadrolarını tekrar oluşturarak bu yeni dönemde şiddeti ve propagandayı daha ön planda tutan örgütsel kurumsallaşma dönemini başlatmışlardır.[60]

Türkiye'deki sol terör örgütlerinin devamlı surette birbirleriyle yakın ilişki içinde olduğu ve çoğu zaman ortak hareket ettikleri görülmüştür. Mesela DHKP-C terör örgütü kırsal alanda gerçekleştirdiği eylemler, ölüm oruçları ve cezaevi isyanları gibi durumlarda TKP/ML terör örgütü ile ortak hareket etmiştir. Ayrıca çoğu zaman bölücü terör örgütü ile de ittifaklar kuran ve ortak eylemler gerçekleştiren sol terör örgütleri, 2000 yılında

[58] KARATAŞ, age, s. 26
[59] BALCI, age, s. 5
[60] BALCI, age, s. 6

DHKP-C, PKK, TKP/ML örgütlerinin bir arada gerçekleştirdikleri ölüm orucu eylemlerine karşı gerçekleştirilen Hayata Dönüş Operasyonunda ağır yara almışlardır.[61]

1.5.2 Dini İstismar Eden Terör Örgütleri

1960'lı yıllara kadar dini istismar eden terör örgütlerinde önemli bir yapılanma ve eylem görülmezken 1961 Anayasası'nın sağladığı hak ve özgürlükler diğer örgütlerde olduğu gibi bu gruplarda da hareketlilik yaşanmasına sebep olmuştur. 1980 sonrasında İran modeli ile ortaya çıkan "Siyasal İslam" kavramı Türkiye'de yoğun bir şekilde tartışılmaya başlamıştır. 1990'lı yallardan itibaren ise bu modelin Türkiye'de siyasi olarak uygulanmasının mümkün olmadığını gören bazı kesimler örgütlenme faaliyetleri içerisine girerek silahlı mücadeleye başlamışlardır.[62]

Türkiye'deki dini istismar eden terör örgütleri içerisinde en çok gündeme gelen ve eylemleri ile özellikle bazı dönemlerde ismini sıkça duyuran örgütlerin başında Hizbullah Terör örgütü gelmektedir.

1979 yılında Humeyni önderliğinde gerçekleştirilen İran Devriminden sonra dinin bir yönetim sistemi olarak uygulanabileceği fikri Türkiye'de taraftar bulmaya başlamıştır. 1980 yılında Diyarbakır ilinde Vahdet isimli kitabevi çevresinde Hüseyin Velioğlu ve Fidan Güngör isimli şahıslar önderliğinde toplanan bazı radikal kişiler tarafından temeli atılan örgütün amacı mevcut anayasal düzeni yıkarak yerine şer'i esaslara dayalı bir devlet kurmaktır.

-Tebliğ (Propaganda)

-Cemaat (Toplanma ve Teşkilatlanma)

-Cihat (Silahlı Savaş)

Şeklinde üç aşamalı bir strateji izleyen örgüt ilerleyen yıllarda "İlim" ve "Menzil" olarak ikiye bölünmüştür. 1990'lı yıllar, İlim grubunun hem Menzil grubu ile hem de

[61] BALCI, age, s. 8
[62] KARATAŞ, age, s. 92

bölgede o zaman ağırlığını hissettiren diğer bir terör örgütü olan PKK ile çatışmalarına sahne olmuş, bu çatışmalarda birçok sivil vatandaş hayatını kaybetmiştir.

2002 yılında İstanbul ilinde güvenlik kuvvetlerince yapılan bir operasyon sonucu örgütün lideri öldürülmüş, örgütün arşivi ele geçirilmiş ve ülke çapında yapılan operasyonlarda örgüte ait birçok sığınak tespit edilmiştir. Özellikle sığınaklardan çıkan ve Hizbullah terör örgütü üyeleri tarafından öldürülmüş olan insanların cesetleri kamuoyunda uzun süre yer almıştır.

Yapılan bu operasyonlardan sonra örgüt lider kadrolarının çoğunu kaybetmiştir. Örgüt sonraki yıllarda tekrar taban kazanabilmek ve teşkilatlanabilmek için silahlı faaliyetlerine ara vererek legal alanlardaki faaliyetlerini sürdürmeye devam etmektedir.

1.5.3 PKK Terör Örgütü

PKK Terör örgütü, Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerini, Suriye'nin Kuzeydoğusunu, Irak'ın Kuzeyi ve İran'ın Kuzeybatısını içine alan bölgede "Bağımsız Birleşik Kürdistan Devleti" kurma emelleri taşımaktadır. Her ne kadar PKK terör örgütü 27 Kasım 1978 tarihinde kurulmuş ise de ayrılıkçı düşüncelerin Osmanlı Devleti'nin son zamanlarından itibaren bölgede oluşmaya başladığı ve zaman zaman isyan şeklinde hareketlere dönüştüğü görülmüştür.

Osmanlı Devletinin zayıfladığı dönemlerde ve özellikle I. Dünya Savaşı sırasında, İngiltere ve Fransa gibi benzeri emperyalist devletler Osmanlı Devleti'ni parçalamak amacıyla bu topraklarda manda yönetimli Kürt Devleti fikrini ortaya atmışlardır. Bu amaçla Kürt aşiretlerini bu yönde etkilemeye, Osmanlı Devletine karşı isyana teşvik etmeye başlamışlardır. İngiltere, Fransa ve Rusya Kürt Devleti'nin kurulmasına yönelik çalışmalarda bulunmuşlardır. Anadolu'daki Ermeni ve Rum azınlıklarının başlattıkları ayaklanmalara destek olmak amacıyla İngiltere tarafından çıkartılan Yozgat ve Konya'daki Türk Aşiret ayaklanmaları daha sonraki Kürt Aşiret ayaklanmalarına basamak oluşturmuştur. Bu dönemde Kürtlerin aşiret halinde ayaklanmaya başlamaları

emperyalist devletlerce Anadolu ve Ortadoğu'da oynanan oyunların bir parçası olarak ortaya çıkmıştır.[63]

İlk olarak 1806 tarihinde Süleymaniye Kürtlerinden Babanzade Abdurrahman Paşa önderliğinde başlayan Kürtçülük hareketi doğrultusunda; benzer şekilde Osmanlı İmparatorluğu döneminde (9), Cumhuriyet döneminde ise (25) ayaklanma ve isyan meydana gelmiştir.[64]

1950'lerden sonra, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde bulunan aşiretlerin ileri gelenleri ve yaşlı kuşağa mensup aydınlar, Molla Barzani'ye olan hayranlıklarından dolayı, "Kürt milliyetçisi" görüşlerini benimseyen Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi (T-KDP)'in çatısı altında bir araya gelmişlerdir. Genellikle üniversitelerde okuyan Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinden gelen gençlik kesimi ise TİP, FKF, Dev-Genç gibi Marksist-Leninst örgütler içerisinde kadrolaşarak faaliyet yürütmüşlerdir.[65]

1960'lı yıllarda şiddetini artıran Marksist-Leninist hareketler özellikle üniversite gençliği arasında geniş taraftar bulmuş ve 1970'li yıllara gelindiğinde ise Marksist-Leninist ideolojiyi benimseyen çok sayıda terör örgütü ortaya çıkmıştır. Oluşan kavga ve karmaşa ortamında gruplaşmalar ve kutuplaşmalar iyice belirginleşmiş ve gruplar arasında silahlı çatışmalara varan şiddet hareketleri boy göstermeye başlamıştır.

Bu dönemde öğrenci hareketleri Fikir Kulüpleri içerisinde organize olmuş, Doğu Anadolu'dan ve Güneydoğu Anadolu'dan üniversite okumak için Ankara ve İstanbul gibi şehirlere gelen bazı üniversite öğrencileri de Doğu Devrimci Kültür Ocakları (DDKO)'nı kurmuştur.

Daha sonraları PKK terör örgütünü kuracak olan Abdullah Öcalan'da 1970 yılında İstanbul'daki DDKO şubesine üye olmuştur.[66]

1971-1972 öğretim yılında Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesine kaydını yaptıran Abdullah Öcalan, 1972 yılında bildiri dağıtmak suçuyla tutuklanmış ve

---

[63] Türkmen TÖRELİ, PKK **Terör Örgütü Tarihsel ve Siyasal Gelişim Süreci Bakımından İncelenmesi 1978-1998**, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002, s. 10

[64] Emin DEMİREL, **Terör**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, Genişletilmiş 8. Baskı, İstanbul 2007, s. 455

[65] İhsan BAL, Süleyman ÖZEREN, **Dünyadan Örneklerle Terörle Mücadele**, Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, Ankara, 2010, s.88

[66] ACAR, age, s. 258

7 ay Mamak Askeri cezaevinde tutuklu kalmıştır. Cezaevindeki bu dönem örgütün literatürüne "Cezaevinde düzenle kopuş süreci, Türk Solundan ideolojik olarak uzaklaşma ve Kürt Ulusal sorununa Marksist yorum dönemi" olarak girmiştir.[67]

1973 baharında Ankara ilinde Çubuk barajında Abdullah Öcalan ve yanında bulunan 5-6 kişi ile birlikte bir ağacın altında ilk defa örgüt kurma fikri ortaya atılmıştır. Daha sonra Abdullah Öcalan ve arkadaşları tarafından faaliyetlerini legal görünüm altında yürütmek için Ankara Demokratik Yüksek Öğrenim Derneği kurulmuştur.1975 yılında kapatılan bu derneğin kurucuları yaklaşık 6 ay tutuklu kalmışlardır.[68]

1975 yılında Abdullah Öcalan öncülüğündeki grubun Ankara'da Dikmen semtinde bulunan bir evde yaptıkları toplantıda örgüt için ideolojik oluşumun sağlandığı, asgari kadronun oluşturulduğu kanaatine varılmıştır. Abdullah Öcalan, 1975 yılında üst düzey militanlarla örgütün program taslağı niteliğindeki 68 sayfalık "Kürdistan Devriminin Yolu" isimli broşürü yazmıştır. Örgüt 1976 yılından itibaren faaliyetlerini Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde bulunan şehirlerde yürütme, buralarda yoğun bir şekilde propaganda ve örgütleme çalışmaları sürdürme kararı almıştır.[69]

Abdullah Öcalan ilk başlardan itibaren açık bir şekilde grubun lideri pozisyonunda olmuştur. Hatta grubun üyeleri Abdullah Öcalan'ın isminin kısaltılmış hali olan "Apo" (aynı zamanda "amca" anlamına gelmektedir) taraftarları, yandaşları anlamına gelen "Apocular" şeklinde adlandırılmıştır.[70]

Grup tarafından 27 Kasım 1978 tarihinde Diyarbakır ili Fis (Ziyaret) köyünde Seyfettin Zoğurlu'nun evinde yapılan bir toplantıda Kürdistan İşçi Partisi (PKK) (Partiya Karkaren Kürdistan) resmen kurulmuş ve program taslağı kabul edilmiştir. Bu taslakta Partinin örgütlenmesi merkez komiteye bağlanmış, Güney/Orta/Kuzey Eyaletleri ve Ankara bölge temsilciliği oluşturulmuş ve bu eyaletlere bağlı bölge komiteleri, il komiteleri, ilçe temsilcilikleri ile alt komiteler meydana getirilmiştir.[71]

---

[67] KARATAŞ, age. s. 75
[68] Mehmet Ali BİRAND, **Apo ve PKK**, 11.Baskı, Milliyet Yayınları, İstanbul 1993, s. 84-85
[69] ACAR, age, s. 259
[70] Martin Van BRUINESSEN, "Between Guerrilla War and Political Murder: The Workers' Party of Kurdistan", **MERIP Middle East Report,** 1988, s. 4
[71] BİRAND, age, s. 92

Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde Demokratik Devrim Stratejisini benimseyen örgütün öncelikleri şunlardan oluşmaktaydı:[72]

- Bölge halkının sempatisini kazanmak
- İdeolojik ve politik çalışmalarla kadroların savaşacak duruma getirilmesi,
- Gerilla savaşı ile Kürdistan'ın tanımlanmasını sağlamak.

Örgütün bu strateji çerçevesinde olası hedefleri ise şunlardı[73]:

- Devlete çalışan ajanlar ve bilgi veren muhbirler
- Örgüt üyelerinin yakalanmalarına neden olan veya soruşturma sırasında üyelere işkence yapan güvenlik mensupları,
- Örgüt tarafında yer almayan ağalar ve aşiret reisleri,
- Örgüte saldıran diğer örgütlerin mensupları,

Örgütün görüşlerini açıklayan Serxwebun (Bağımsızlık-Diriliş) ve "Doğru Yolu Kavrayalım" adlı broşürlerin yayınlanması kararı yine bu toplantıda alınmış ve Partinin ismi belirlenmiştir.[74]

1979 yılında ise PKK Terör Örgütü kuruluşunu Bucak aşireti liderlerinden Adalet Partisi Milletvekili, Mehmet Celal Bucak'a yapılan bir saldırı ile ilan etmiştir. Mehmet Celal Bucak yapılan bu saldırıdan yaralı olarak kurtulmuştur. Ancak Celal Bucak'ın hem milletvekili hem de bölgede güçlü bir aşiretin lideri olması sebebiyle eylem kamuoyunda büyük yankı uyandırmıştı. Bu olay, örgütünün kamuoyunda aylarca konuşulmasını sağladı. Böylesi eylemler sayesinde PKK çeşitli çevrelere gözdağı vererek, halka örgütün çok güçlü olduğu imajını veriyordu.[75]Eylem sırasında PKK Terör örgütü mensupları PKK'nın kuruluş bildirgesini olay yerine bırakmışlardı. Böylece örgüt varlığını ilan etmiş oluyordu.

---

[72] BİRAND, age, s. 92
[73] BİRAND, age, s. 92-93
[74] BİRAND, age, s. 93
[75] Ahmet Cem ERSEVER, **Kürtler, PKK ve A. Öcalan**, Kiyap Yayınları, Ankara 1993, s. 52-54

Artık örgüt ile hedef aldığı aşiretler arasındaki çatışmalar başlamıştı. Yüzlerce insanın hayatını kaybedeceği bu çatışmalar örgütün isminin daha çok gündeme gelerek daha çok duyulmasına sebep olmuştur.

1980'li yollara gelindiğinde askeri darbe öncesinde PKK'nın eylem ve hareketleri çok dikkat çekmeye başlamıştır. Çünkü PKK Kürt örgütlerinin içerisinde şiddete en çok başvuran oluşumlardan birisiydi. Diğer Kürt örgütlerine karşı dahi şiddet kullanmaktan çekinmiyordu.[76]

PKK'nın geniş manada ilk defa deşifre olması, örgütlenme ve silahlı eylem faaliyetleri devam ettiği esnada, Elazığ ilinde yapılan bir operasyon sonucunda o dönem örgüt içerisinde ikinci adam olan, Merkez komite üyesi ve genel örgütlenme sorumlusu Şahin Dönmez ve Elazığ bölge komitesinden birçok üst düzey elemanın Mayıs 1979 da güvenlik kuvvetleri tarafından yakalanması ile olmuştur.[77]

Bu operasyonla örgütün faaliyetleri emniyet kuvvetlerince deşifre edilince, panik içindeki örgüt mensupları Suriye üzerinden Lübnan'a kaçarak Bekaa vadisine yerleşmişlerdir. Daha önce Filistinlilere ait olan ve Suriye sınırına 2 kilometre uzaklıktaki Helve kampı PKK terör örgütüne tahsis edilmiş, terör örgütünün lideri Abdullah Öcalan ise Suriye'nin başkenti Şam'ı kendisine karargâh olarak seçmiştir.[78]

12 Eylül Askeri Harekâtı, yurt dışına kaçamayan birçok örgüt mensubunun yakalanması için fırsat oluşturmuş, bu dönemde PKK, yurt içinde hemen tümüyle yok olma noktasına gelmiştir.[79]

15-26 Temmuz 1981 tarihleri arasında Beyrut'ta 1. Ulusal konferansını gerçekleştiren PKK, bu konferansta Wiet-Kong tarzı düzenli gerilla savaşı modelini benimsemiştir.[80]

PKK'nın 2. Kongresi 20-25 Ağustos 1982 tarihleri arasında Suriye'nin başkenti Şam'da yapılmış ve bu kongrede asıl hedef olan Demokratik Bağımsız Kürdistan

[76] BRUINESSEN, age, s. 1
[77] TÖRELİ, age, s. 58
[78] Abdullah MANAZ, **Türkiye'ye Yönelik Terör Odakları**, IQ Sanat Yayıncılık, 2. Baskı, İstanbul 2006, s. 24
[79] MANAZ, age, s. 24
[80] DEMİREL, age, s. 469

Devletinin kurulmasının silahlı bir mücadele ile inşa edilmesi kararı alınmıştır. 1983 yılından itibaren bu amaca uygun olarak eğitimden geçirilmiş örgüt mensuplarının eylem yapmak için Türkiye topraklarına gönderilmesi kararlaştırılmıştır.[81]

15 Ağustos 1984 tarihinde Şemdinli ve Eruh baskınları gerçekleştirilmiş ve bu baskınlarla terör örgütünün o zaman silahlı kanadı olan Kürdistan Kurtuluş Güçleri (Hezen Rızgarıya Kürdistan-HRK) 'nin kuruluşu ilan edilmiştir.[82]

Eruh baskınında yaklaşık 30 terörist 4000 nüfuslu ilçeye sabah saat 07.30 sıralarında sızmıştır. Teröristlerden bir grup askerlere saldırarak bir eri şehit etmişler, diğer bir grup ise camiyi ele geçirerek orada bulunan halka eylemleri ve amaçlarını anlatan propaganda yapmıştır. Bazıları da ilçe merkezinde bulunan halka bildiri dağıtılmıştır.[83]

Eruh baskınından iki saat sonra yaklaşık 18 kişilik başka bir terörist grup Şemdinli ilçesine ikinci saldırıyı gerçekleştirmiştir. İlçe Jandarma binalarına ve ordu evine ateş açılmış, ilçe meydanında bulunan halka bildiriler okunarak örgüt propagandası yapılmıştır.[84]

1987 yılından itibaren özellikle Geçici Köy Korucuları başta olmak üzere kitle katliamlarına yönelen PKK bölge halkına karşı yoğun terör eylemleri gerçekleştirmiş ve halkın direncini kırmıştır. Halkı baskı ve korku altında tutarak bir yandan örgüte eleman teminini kolaylaştırmış diğer yandan da bölgede daha rahat hareket edebilme imkânı kazanmıştır.[85]

Yine bu dönemde "vergilendirme kanunu" adı altında Kamu kurumlarından ihale alan Kürt kökenli müteahhit ve iş adamlarından vergi adı altında para alınması ve örgütün mali giderlerinin bu şekilde karşılanması kararı alınmıştır.[86]

Örgüt içinde hizipleşmelerin yoğun olarak yaşandığı bir yıl olan 1987'de bu hizipleşmeler sonucu oluşan gruplar örgüt yönetimine karşı gelmeye başlamışlardır.

[81] DEMİREL, age, s. 469
[82] KARATAŞ, age, s. 80
[83] İlker BAŞBUĞ, **Terör Örgütlerinin Sonu**, Remzi Kitabevi, 2. Basım, İstanbul 2011, s. 15
[84] BAŞBUĞ, age, s. 15
[85] DİLMAÇ, age, s. 187
[86] KARATAŞ, age, s. 81-82

Abdullah Öcalan ise hizipçileri ajanlıkla suçlayıp iç infazlar gerçekleştirmiş, uyguladığı şiddet ve baskılarla örgüt üzerindeki etkinliğini tekrar sağlamıştır.[87]

1993 ve 1994 yıllarında özellikle güvenlik kuvvetlerinin örgüte karşı yapmış olduğu operasyonlarla aldığı darbeler sonucu krize girmiş, bir de örgütün 2. adamı pozisyonundaki Şemdin Sakık'ın 13.04.1998 tarihinde güvenlik kuvvetleri tarafından yakalanmasıyla örgüt önemli oranda psikolojik çöküntüye girmiştir.[88]

1998 yılında ise Türkiye PKK terör örgütüne destek veren komşu ülkelerin bu davranışlarından oldukça rahatsız olmaya başlamıştır. Dönemin Kara Kuvvetleri Komutanı, 16 Eylül 1998 günü Hatay Reyhanlı ilçesine gelerek, Abdullah Öcalan'ın Suriye'den çıkışının başlangıcı olan şu konuşmayı yapmıştır:

"Türk devleti olarak komşularımızla iyi ilişkiler kurmaya çalışıyoruz. Bu iyi niyetimize rağmen bazı komşularımız, özellikle ismini açıkça söylüyorum, Suriye gibi komşular, iyi niyetimizi yanlış tefsir ediyorlar. Apo denen eşkıyayı destekleyerek Türkiye'yi terör belasına bulaştırdılar. Türkiye iyi ilişkiler konusunda gerekli çabayı gösterdi. Türkiye beklediği karşılığı alamazsa, her türlü tedbiri almaya hak kazanacaktır. Artık sabrımız kalmadı."[89]

9 Ekim 1998 tarihinde örgüt lideri Abdullah Öcalan Suriye'nin başkenti Şam'dan ayrılmıştır. Önce Yunanistan'a, ardından Rusya'ya ve İtalya'ya sonra yeniden Rusya, Tacikistan'a geçen Abdullah Öcalan'ın kaçışı, bir kez daha Rusya, tekrar Yunanistan, Beyaz Rusya, üçüncü kez Yunanistan ve en son olarak 15 Şubat 1999 tarihinde Kenya'nın başkenti Nairobi'de yapılan operasyon ile son bulmuştur.[90]

15 Şubat 1999 tarihinde Kenya'nın başkenti Nairobi'de özel bir ekiple yakalanan ve uçakla Türkiye'ye getirilen Abdullah Öcalan yapılan yargılama sonucunda 29.06.1999 tarihinde idama mahkûm edilmiştir. 2001 Ekim ayında yapılan Anayasa değişikliği ile Türk Ceza Kanunundan ölüm cezasının kaldırılması sonucu almış olduğu idam cezası müebbet hapis cezasına çevrilmiştir.

---

[87] KORKMAZ, age, s. 138
[88] KORKMAZ, age, s. 139
[89] www.arsiv.zaman.com.tr/2003/06/02/haberler/h2.htm Erişim Tarihi: 14.12.2013
[90] KARATAŞ, age, s. 87

Abdullah Öcalan yakalandıktan yurt içinde ve yurt dışında örgüt mensupları ve örgüte müzahir kimseler tarafından protesto yürüyüşleri, molotof atma, araç kundaklama cezaevlerinde açlık grevlerine girme tarzında eylemler düzenlenmiştir.13.03.1999 tarihinde İstanbul ilinde Mavi Çarşıya yönelik yapılan molotoflu eylem çıkan yangın sonucunda 13 vatandaşımız hayatını kaybetmiştir.[91]

Bu sırada Amerika tarafından Irak'ın işgali PKK'ya büyük bir hareket alanı sağlamıştır. Örgüt bir anda kendisini uluslararası ve bölgesel denklemlerin merkezinde bulmuştur. Büyük oranda Türkiye'nin sorunu olan örgüt bu tarihten sonra bölgedeki dinamiklerin ve ülkelerin bir önemli aracı haline gelmiştir. Bu durumu iyi kullanan örgüt Türkiye üzerinde emelleri olan birçok güçten yardım almıştır.[92]

Normalde 2002 yılında yapılması planlanan örgütün 7. Kongresi Abdullah Öcalan'ın yakalanmasıyla 2000 yılı Şubat ayında Kuzey Irak'ta Kandil Dağında gerçekleştirilmiştir. Bu kongrede Abdullah Öcalan Onursal Başkan olarak ilan edilmiştir ve örgüt o güne kadar benimsediği "Marksist-Leninist düzene dayalı Türkiye topraklarının da bir kısmını içine alan 4 parçalı bölgede bağımsız bir Kürdistan kurma" amacından vazgeçtiğini açıklayarak idamın kaldırılması, Abdullah Öcalan'ın serbest bırakılması, Kürt halkının kimliğinin tanınması gibi istemleri içeren "Demokratik Cumhuriyet ve Barış Projesi" şeklinde formüle ettiği bir stratejiyi kabul ettiğini açıklamıştır.[93]

Ancak terör örgütünün ayrı bir devlet kurma fikrinden vazgeçmediği, örgüt liderinin devletin elinde olmasından dolayı taktiksel olarak bu şekilde açıklamalarda bulunduğu ileride ortaya çıkacak KCK sözleşmesinde açık bir şekilde belli olmuştur.

PKK terör örgütü 4-10 Nisan 2002 tarihleri arasında Irak'ta Dole Koge kampında gerçekleştirdiği 8. Kongresinde ismini KADEK (Kongreya Azad-ü Demokrasiya Kürdistan- Özgürlük ve Demokrasi Kongresi) olarak değiştirmiştir. Bu değişimin temel sebebi örgütün AB tarafından terörist örgütler listesine alınacağını sezinlemesidir.

---

[91] DEMİREL, age, s. 489

[92] Taha ÖZHAN, Hatem ETE, **Kürt Meselesi Problemler ve Çözüm Önerileri**, Seta Analiz, Sayı: 1, Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA), 2008, s. 8

[93] www.belgeler.com/blg/28a0/pkk-kck-iddianamesi# Erişim Tarihi: 15.06.2012

Terör örgütü tarafından sonraki dönemde KADEK ismiyle ülke genelinde şiddet içerikli 308 (patlama, silahlı saldırı, molotof, kundaklama vb) eylemler gerçekleştirilmiştir.[94]

Örgüt 27 Ekim-6 Kasım 2003 tarihleri arasında Kandil dağında gerçekleştirdiği 9. Kongresinde kullanmakta olduğu KADEK ismini tekrar değiştirmiş ve Kongra-Gel (Kongreya Gele Kürdistan- Kürdistan Halk Kongresi) ismini almıştır.

2004 yılı Mayıs ayında yapılan 10. Kongre, Kandil Dağı'nda ve Avrupa'da olmak üzere iki ayrı yerde gerçekleştirilmiş ve bu kongrede, Öcalan'ın yakalanmasıyla 1999 yılında örgüt tarafından tek taraflı olarak ilan edilen ateşkesten 01 Haziran 2004 tarihi itibariyle vazgeçildiği ve örgüt tarafından yeniden silahlı eylemlere başlanacağı açıklanmıştır.[95]

PKK Terör örgütü tarafından 2005 yılının ilk aylarında Abdullah Öcalan'ın talimatı doğrultusunda "KKK (Koma Komalen Kürdistan- Kürdistan Demokratik Konfederalizm)" isimli yasadışı yeni bir yapılanmaya gidilmiştir. Abdullah Öcalan, 4 Nisan 2005 tarihinde KKK sisteminin ideolojik organı olarak PKK'yı yeniden kurdurmuş Türkiye, Irak, İran ve Suriye topraklarının bir kısmını içerisine alan bölgede yaşayan tüm Kürt halklarının bu yasadışı yapılanma içerisinde yer alması gerektiğini beyan etmiştir.[96]

Abdullah Öcalan bu yeni yapının bayrağının "yeşil zemin üzerine sarı güneş içerisinde kırmızı yıldız" olduğunu, kendisinin de yeniden inşa edilen bu yapılanmanın önderi olduğunu ilan etmiştir. Abdullah Öcalan, Kürdistan Demokratik Konfederalizm yapılanmasının nasıl olacağını örgütün üst düzey yöneticilerine ileterek bu oluşum çerçevesinde yeniden yapılanmaya gidilmesini sağlamıştır.[97]

Kuzey Irak'taki kamplarda gerçekleştirilen 3. Genel Kurul toplantısında örgütün üst düzey yöneticilerinden Mustafa Karasu başkanlığında KKK/Türkiye Koordinasyonu adı altında yeni bir yapı oluşturulmuştur. Bu yeni yapılanmanın adı, Irak'ın Kuzeyinde

[94] www.egm.gov.tr/temuh/mucadele7.htm, Terör Örgütlerinin İç Yüzü**,** Erişim Tarihi: 09.04.2012
[95] Stratejik Düşünce Enstitüsü, **KCK Örgütlenme Modeli ve Amacı**, Temmuz 2011, s. 10
[96] Mehmet ÖZCAN, **Terörün Matruşkası**, Hayat Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2012, s. 43
[97] ÖZCAN, age, s. 43

17-22 Nisan 2006 tarihleri arasında yapılan genel kurul toplantısında Türkiye Meclisi olarak değiştirilmiş, İl koordinasyonlarının ismi ise "İl Meclisi" olmuştur.[98]

KONGRA-GEL'in Kandilde 16-22 Mayıs 2007 tarihinde yaptığı 5. Genel Kurul toplantısında Abdullah Öcalan'ın talimatıyla yeni yapılanmanın adı tekrar değiştirilmiş, KKK'daki dernek anlamına gelen "Komel" ifadesi çıkarılmış, yerine "cemaat, toplum, halk" anlamına gelen "Civak" kelimesi konulmuştur. Artık Koma Civaken Kurdistan (KCK) vardı. Bu yeni yapılanmayı geçmişteki örneklerinden ayıran, sadece isminin ya da eylem stratejisinin farklılığı değildi. KCK yapılanması "yasama, yürütme ve yargı" erkleri üzerinde inşa edilen bir organizasyon şemasıyla hayata geçirilmişti.[99]

Nitekim KCK tüzüğünün 2. Maddesinde yer alan;

"*Koma Civakên Kurdistan demokratik, toplumcu-konfederal bir sistemdir. Demokrasi, cinsiyet özgürlüğü ve ekolojik yaşamı esas alır. Devlet olmayan, yatay ve piramit tarzı örgütlenmiş, demokratik, siyasal ve toplumsal bir organizasyondur. Halk toplulukları iradesini komün, ocak, meclis ve kongreler ile ortaya koyar. Aynı zamanda seçilmiş ve denetlenebilir demokratik yönetimler yolu ile kendini yönetirler. Tabandan gelişen demokratik seçeneği gerçekleştirmek esastır. Topluluk demokrasisi, toplulukların eşit ve özgür bir arada yaşaması benimsenir. Her düzeyde katılımcılığı öngörür. Burada söz, tartışma ve karar topluluklarındır. İçte demokratik ulusu, dışta ise ulus üstünlüğü esas alır".*

İfadesine baktığımızda hedefin bölgede yeni bir idari ve siyasi yapılanma kurmak olduğu anlaşılmaktadır. Her ne kadar kamuoyunda KCK'nın PKK terör örgütünün şehir yapılanması olduğu telaffuz edilse de KCK sözleşmesinde yer alan maddelere ve yapılanmalara bakıldığında alternatif bir yönetim olduğu görülmektedir.

KCK (Kürdistan Halklar Topluluğu), Abdullah Öcalan'ın bizzat emir ve talimatları doğrultusunda planlanmış ve kuruluş aşamasında profesyonel akademik destek alınmıştır. KCK Sözleşmesine göre oluşturulan yapılanma piramit tarzı bir örgütlenme modelidir. Bir anayasa tarzında düzenlenen KCK sözleşmesine göre KCK sistemi alternatif bir devlet yapısını esas almaktadır. Yapılanma içerisinde KCK sisteminin

[98] Önder DELİGÖZ, **KCK Demokrasi Kılıfında Terör**, Timaş Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2012, s. 49
[99] DELİGÖZ, age, s. 51

Türkiye içinde faaliyet gösteren birimine "KCK Türkiye Meclisi" veya "KCK Türkiye Koordinasyonu" denilmekte, örgüte ait belgeler ve dokümanlarda kısaltılmış şekli ile "KCK/TM" veya "KCK/TK" olarak geçmektedir.[100]

KCK sözleşmesinin, "Önderlik" şeklinde tanımlanan terör örgütü lideri Abdullah ÖCALAN tarafından hazırlanan/hazırlatılan bir metin olduğu ve bu metnin; "*Halkların zamanının demokratik devrimle Kürdistan'da zirveleşmesinin sistemleştirilmesi bu sözleşme ile pratikleşecektir.*" şeklindeki ibareden de anlaşılacağı üzere, PKK terör örgütü lideri Abdullah Öcalan'ın Türkiye'nin doğu ve güneydoğu bölgelerinde devrim yaparak Kürdistan Devleti'ni kurma plan ve hedefinin sistemli hale getirilmesi olduğu görülmektedir. Bu sözleşme de göstermektedir ki; PKK terör örgütü, her ne kadar değişik zamanlarda farklı isim değişikliklerine gitse de, Önder olarak kabul ettiği Abdullah Öcalan'ın yol haritasından hiç ayrılmamaktadır.

KCK yapılanması model olarak 1960'lı yıllarda Latin Amerika'da Carlos Marighella'nın geliştirmiş olduğu ve daha sonra Batı Avrupa ve başka yerlerde de denenen 'şehir gerillacılığı' tarzını anımsatmaktadır. Bu da terör örgütünün temelde kır gerillacılığı esasına dayanan Maoist tarzda yapılanmasına ek olarak şehir merkezlerinde de yeni arayışlar içerisine girmeye çalıştığını göstermektedir. Bu şekilde örgüt, eylem kapasitesini şehirlerde de artırarak bir etnik gerilim ve çatışma yaratma fırsatını da elde etmiş olacaktır.[101]

KCK yapılanmasının temel amaç ve misyonu, şehirlerdeki kontrolü elinde tutmak ve legal siyaseti, PKK çizgisinde sürdürmek olarak yorumlanmaktadır. Bünyesinde bir taraftan Kürt hareketinin legal siyasi figürlerini, diğer taraftan da illegal faaliyet yürüten örgüt üyelerini bulunduran KCK, bu anlamda legalle illegal arasında gri bir bölge oluşturmaktadır. Bu şekilde PKK, yeni dönem stratejisinin bir ürünü olarak, kendisini legalleştirmeden KCK üzerinden siyasi süreçlere müdahale etmeyi amaçlamaktadır. Nitekim KCK'nın bölgede siyasi figürler, belediyeler ve başkanları üzerinde baskı ve otorite kurmaya çalışması da bu durumun bir göstergesidir. Bu yapının, özellikle belediye başkanları üzerinde önemli bir etkileme ve kontrol gücü olduğu ve aynı zamanda

[100] Atilla SANDIKLI, "KCK Terör Örgütünün Yapısı ve Faaliyetleri", www.bilgesam.org/tr Erişim Tarihi: 02.05.212
[101] Stratejik Düşünce Enstitüsü, age, s. 6

milletvekili ve belediye başkanlarını belirleme güç ve yetkisine de sahip oldukları ileri sürülmektedir.[102]

Nitekim bu durum KCK operasyonlarında elde edilen delillerle dava dosyasına girmiş, örgüt tarafından yargılanan, savunmaları alınan belediye başkanları zaman zaman yerel ve ulusal basında yer almıştır.

[102] Stratejik Düşünce Enstitüsü, age, s. 12

İKİNCİ BÖLÜM

TERÖRÜN EKONOMİK MALİYETİ

Terör örgütleri "sınırsız ve kuralsız şiddet" politikası ile faaliyet yürüttükleri ülkelerde özellikle gelişen teknolojik imkânların avantajlarından faydalanarak gerçekleştirdikleri eylemlerle birçok insanın hayatını kaybetmesine ve yaralanmasına sebep olmuşlardır, ekonomik yönden ise verebildikleri zararlar kat ve kat artmıştır.

Bu ölümlerin yanında terör örgütlerinin faaliyet ve eylemleri neticesinde hedef aldıkları ülke ekonomisine ve hatta ilişkili olarak diğer ülke ekonomilerine büyük miktarlarda zarar verebilmektedirler.

Örneğin 11 Eylül saldırısı sadece siyasi sonuçlar doğurmamış, aynı zamanda ekonomik yönden de başta hedef alınan ABD olmak üzere birçok devletin ekonomik sektörlerine telafisi zor zararlar vermiştir. Saldırının yolcu uçaklarıyla gerçekleşmiş olması ABD ve birçok ülkede havayolu sektörlerini etkilemiş, birçok uçuşun iptal edilmesine sebep olmuş, bu ise dünya ticaretinin ve ulaşımının sekteye uğramasına yol açmıştır.

Ancak hemen hemen insanlık tarihi kadar eski olan terör ve terörizmin son zamanlara kadar siyasi ve insani sonuçları göz önünde olmuş fakat ekonomik sonuçları göz ardı edilmiştir. Özellikle 30 yıldır terör örgütleriyle mücadele eden Türkiye'de bu konuda yeterli çalışma yapıldığını söylemek çok zordur. Bazı devlet yetkililerinin ve akademisyenlerin ifade ettikleri rakamlar haricinde terör örgütlerinin ve onlarla

mücadelenin Türkiye ekonomisine maliyeti konusunda kesin rakamlar ifade edilememektedir.

Gerçi terörist eylemlerin ekonomik maliyetinin hesaplanmasının zorluğu da bu durumu güçleştirmektedir. Yapılan terörist bir saldırıdan sonra saldırı sebebiyle meydana gelen doğrudan zararı hesaplamak mümkündür ancak saldırının dolaylı etkilerini hesaplamak ise güçleşmektedir.

Nitekim terörün ekonomik etkileri üzerinde yapılan akademik çalışmalarda bazı temel sorunlar ortaya çıkmaktadır:[103]

- Terör dolayısıyla ortaya çıkan "zarar"ın tanımı ve kapsamı,
- Terör kayıplarının hesaplanması,
- Farklı şekillerde ortaya çıkan zararın toplama güçlüğü,
- Farklı sektörlerde ortaya çıkan zararların birbirini tetiklemesi dolayısıyla tekrar sayım,
- İkincil ve dolaylı etkilerin terörle illiyet bağının kurulması,

Bu konuda yapılan çalışmalara bakıldığında terörün ve terörizmin ekonomik sonuçlarının farklı başlıklar altında ele alındığı fakat neticede her eylemin en büyük zararı muhatabı olduğu ülke ekonomisine verdiği tespit edilmiştir. Başta turizm, ulaşım, ticaret, sigorta, tarım ve hayvancılık sektörleri olmak üzere ülke ekonomisini taşıyan sektörlerin bu tür eylem ve faaliyetlerden derinden etkilendiği yapılan bu çalışmalarla ortaya konulmuştur.

Tarihteki terörist saldırılara baktığımız zaman saldırılara muhatap olan ülkelerde bu saldırıların ülke ekonomisi üzerindeki derin etkileri ve ekonominin uğradığı kayıp, etkilenen diğer alanlar, ekonominin tekrar toparlanması için geçen süre işin boyutlarını göstermektedir. Özellikle terörist faaliyetlerin ve terörle mücadelenin uzun yıllar sürdüğü ülkelerde ve bölgelerde oluşan ekonomik hasarlar çok büyük miktarlara ulaşmaktadır.

[103] İnönü Akgün ALP, "Terörün Ekonomik Etkileri", **Uluslararası Güvenlik Dergisi**, Cilt: 4, Sayı:1, UTSAM, Ankara 2013, s. 2

Terör olaylarının mikro ekonomik yapı üzerindeki etkisine yönelik olarak son yıllarda akademisyenler ve araştırmacılar tarafından yapılan çalışmalar aşağıda özetlenmiştir:

Tablo 1: Terör Olaylarının Ekonomik Yapı Üzerindeki Etkileri

Çalışma ve Metod	**Tanım**	**Sonuçlar**
Enders ve Sandler (1991) VAR	1970-1979 yılları arasında İspanya'da terörizmin turizm üzerindeki etkisini analiz etmişlerdir.	İlgili tarih aralığında yaklaşık 140.000 turist terör yüzünden ülkeyi terk etmiştir.
Enders, Sandler ve Parise (1992) Transfer Fonksiyonu ile ARIMA	1974-1988 yılları arasında Avusturya, İspanya ve İtalya'daki terör saldırılarının turizm gelirlerine etkisini analiz etmişlerdir.	İlgili yıllarda terörizm yüzünden Avusturya 3,37 Milyar SDR, Avrupa ülkeleri 12,6 Milyar SDR turizm gelirlerinden kayıp yaşamıştır.
Drakos ve Kutan (2003) Transfer fonksiyonu ile ARIMA	1991-200 yılları arasında Yunanistan, İsrail ve Türkiye'deki terör saldırılarının ekonomik etkisini analiz etmişlerdir.	İlgili zaman diliminde terör yüzünden turizm piyasasında Yunanistan'ın %9, İsrail'in %1, Türkiye'nin %5 kaybı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Enders ve Sandler (2004) İspanya ve Yunanistan	1968-1991 yılları arasında terörizmin doğrudan yabancı yatırımlar (DYY) üzerindeki etkisini analiz etmişlerdir.	İlgili yıllarda İspanya'nın DYY %13,5, Yunanistan'ın %11,9 azalmıştır. Saldırının olmasıyla DYY'leri üzerindeki etkisi arasında önemli zaman aralığı vardır.
Nitsch ve Schumacher (2004) Trade-Graviti model	1960-2003 yılları arasında 20 ülke üzerinde terör saldırılarının karşılıklı ticaret üzerindeki etkisini analiz etmişlerdir.	Terörizm serbest ticaretin olduğu duruma göre karşılıklı ticareti %10 azaltmaktadır.
Chen ve Siems (2004) Even-Study metodolijisi	Büyük bir terör saldırısından sonra borsanın eski haline gelmesi için kaç gün geçmesi gerektiğini analiz etmişlerdir.	11 Eylül saldırısından sonra Dow Jones 40 gün sonra toparlanmaya başlayabilmiştir.
Eldor ve Melnick (2004) zaman serisi metodu	Terör Saldırılarının İsrail Borsası'ndaki etkilerini analiz etmişlerdir.	27 Eylül 2000'de terör saldırılarının başlamasıyla borsa %30 düşmüştür. İntihar saldırılarının finansal piyasalar üzerinde önemli etkileri olmuştur. Yapılan saldırıların büyüklüğü finansal piyasaları etkileme açısından belirleyicidir.

Kaynak: Ramazan GÖKBUNAR, Ali Rıza GÖKBUNAR, **Terör Ekonomisi**, Beta Basım, İstanbul 2010 s. 95

Yıllardır Kuzey İrlanda'nın birleşik krallıktan ayrılmasını savunan İRA terör örgütü ile mücadele eden İngiltere'ye bu mücadelenin maliyeti milyonlarca dolar olmuştur.

Kuzey İrlanda sorunu sadece bu bölgenin ekonomisini değil aynı zamanda tüm İngiltere ekonomisini de olumsuz yönde etkilemiştir. Sadece askerlerin maaş ve kalacak yerleri için yapılan bir yıllık harcamalar bile 1 milyar dolara yaklaşmıştır. IRA'nın terör faaliyetlerini ve eylemlerini İngiltere'nin finans merkezine taşıması ise İngiltere'yi ekonomik anlamda kalbinden vurmuştur.[104]

Londra'nın uluslararası üne sahip mali merkezi olan City'de IRA tarafından 1992'de gerçekleştirilen patlama ve diğer ticaret merkezi olan Dockland'da (Canary Wharf) 9 Şubat 1996'da meydana gelen patlama İngiltere ekonomisinde on milyonlarca dolarlık zarara yol açmıştır.[105]

Bu bölgelerde yapılan IRA terör örgütün eylem ve faaliyetlerinin İngiliz ekonomisine maliyeti milyarlarca dolar olmuştur. Bu eylemler dolayısıyla risk almak istemeyen yabancı yatırımcılar yatırımlarından vazgeçmek zorunda kalmışlardır. Bu yatırımların potansiyel değeri yaklaşık olarak 600 milyon sterlin civarında olduğu değerlendirilmektedir. Ayrıca bu eylemler İngiltere'de 1992'den beri 8.700.000 kişinin en az bir kere işsiz kalmasına sebep olmuştur.[106]

Terörizmle yıllardır mücadele eden İspanya'da faaliyet yürüten ETA terör örgütünün ülke ekonomisine etkisi ve örgütle mücadelenin maliyetinin boyutunun büyüklüğü de akademik çalışmalarla ortaya konmuştur.

Madrid Complutense Üniversitesi Ekonomi Bölümü öğretim üyesi Prof. Mikel Buesa'nın çalışmalarına göre ETA'nın 1993-2002 yılları arasındaki terör faaliyetleri İspanya'ya doğrudan ya da dolaylı olarak toplam 88 milyar Euro'ya mal olmuştur. Bask Bölgesi'ndeki terörün ekonomik sonuçları üzerine yaptığı çalışmaya göre, 1993-2002 yılları arasında ETA'nın terör saldırıları yılda doğrudan 671 milyon avro zarara yol açmıştır. Buesa, ETA'nın bu yıllar arasında verdiği ekonomik zararın, Bask bölgesinin

[104] Hasan Emre ŞENOCAK, **Avrupa Terör Örgütleri ve Ülke Uygulamaları**, Platin Yayın, 1. Baskı, Ankara 2006, s. 100
[105] Emin GÜRSES, **Ayrılıkçı Terörün Anatomisi IRA-ETA-PKK**, Bağlam Yayınları, 2. Basım, İstanbul 2001, s. 46-47
[106] ŞENOCAK, age, s. 100

ekonomik hacminin % 21'ine ve gayri safi milli hasılanın da % 1,2'sine denk geldiğini ifade etmektedir.[107]

El kaide terör örgütü ile mücadele eden Pakistan'da da durum hiç farklı değildir. Pakistan'da İngilizce yayınlanan The News gazetesinin haberine göre, Pakistan yönetiminin Taliban ve El Kaide terör örgütlerine karşı 2002 yılında ABD ile yaptığı anlaşmadan sonra tırmanışa geçen terörist eylemler, Pakistan ekonomisine 68 milyar dolara mal olmuştur. 2002 yılında yönetimde bulunan General Pervez Müşerref'in terörizme karşı ABD ile birlikte ortak hareket etme kararının ardından yapılan askeri harcamalar artmış ve bu harcamalar 43 milyar dolara ulaşmıştır.[108]

2004 yılından 2009 yılına kadar Pakistan'daki terör eylemlerinin ve neticesinde yapılan operasyonların Pakistan ekonomisine doğrudan ve dolaylı maliyeti 31 milyar dolar olmuştur.[109]

İlk eylemine başladığı 1984 yılından günümüze kadar bazı taktiksel ara dönemler hariç olmak üzere eylemlerine devam eden PKK terör örgütü süreç içerisinde birçok insanımızın hayatını kaybetmesine yaralanmasına sebep olmuştur. Eylemlerinde güvenlik kuvvetleri, kamu görevlileri, vatandaşlar, turistler, kamu binaları ve araçları, vatandaşlara ait binalar, fabrikalar, alışveriş merkezleri, araçları hedef olarak seçen örgütün Türkiye'ye de insani ve ekonomik yönden çok büyük zararları olmuştur.

PKK terör örgütü kurulduğu günden bu yana eylemlerinde ekonomik öneme haiz kuruluşları hedef almış ve bu yönde alt kadrolarına devamlı surette talimatlar vermiştir.

Nitekim PKK terör örgütünün 26-31 Aralık 1990 tarihleri arasında Kuzey Irak'ın Haftanin Bölgesi'nde yapılan 4. Kongresinde alınan kararlardan biriside; Türk bankalarına para yatırmama, devlet ve belediyelere vergi vermeme, önemli ekonomik kuruluşları saldırılarla yok etmekti. Yine aynı şekilde 8-28 Ocak 1995 tarihleri arasında Kuzey Irak'ta yapılan 5. Kongrede ise Turizm işletmeleri, fabrikalar, her türlü sanayi tesisleri maden ocakları, petrol istasyonları ve petrol boru hatları, rafineriler, enerji kaynakları, , ulaşım ve haberleşme sistemleri vb. büyük-küçük tüm ekonomik önem

[107] www.milliyet.com.tr/2006/04/05/son/sondun36.asp Erişim Tarihi: 09.05.2012
[108] www.ntvmsnbc.com/id/25216556/ Erişim Tarihi: 17.05.2012
[109] Ali ARSHAD, S**ocio Economic Cost of Terrorism: A case study of Pakistan, Pakistan Security Research Unit (PSRU)**, Brief Number 57, Nisan 2010, s. 8

taşıyan kurum ve kuruluşların tahrip edilerek, işlemez hale getirilmesi ve "Halk" adına kamulaştırılması kararları alınarak uygulamaya geçirilmiştir.[110]

Terör örgütü PKK'nın Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde ekonomik değerlere haiz kuruluşları, fabrikaları, makineleri, tesisleri, sabote etmesi ve bölgeye yöre halkının hayat seviyesini yükseltici hizmetlerin götürülmesini önlemeye çalışması, örgütün bölge halkı üzerindeki ekonomi eksenli propagandalarını devamlı zinde tutmaya yönelik faaliyetleri olarak değerlendirilmektedir.[111]

PKK'nın yoğun olarak "siyasal ve askeri" şiddet kullanmasının 3 önemli ekonomik amacı vardır. Birincisi; askeri hareketliliğin artmasına yol açarak, malzeme tüketimi, uçuş sayısını artırma, cephane sarfı gibi ülke maliyesini felç ederek, ekonomik dengeleri bozmak. İkincisi; Devletin gelir kaynaklarını azaltarak ekonomik ve sosyal yapıyı bozmak. Üçüncüsü; askeri harcamalar ve azalan gelirleri sonucunda devletin iş yapamaz duruma gelmesini sağlamak. Böylece Türkiye'de ekonomik, siyasi ve sosyal bunalımlara yol açarak örgüte uygun bir zemin hazırlanacaktır.[112]

34 yıldır mücadele edilen ayrılıkçı terör örgütü PKK'nın Türkiye'ye maliyeti konusunda farklı rakamlar belirtilse de ortada olan bir gerçek vardır ki, PKK terör örgütü ve örgütle mücadele Türkiye ekonomisine büyük darbe vurmuştur. Bu konudaki uzmanların üzerinde birleştiği nokta terörle mücadeleye ayrılan kaynaklar başka alanlarda ve yatırımlarda harcansaydı Türkiye ekonomik yönden farklı bir seviyede olurdu.

Devlet yöneticilerinin açıklamalarına göre bu mücadelenin doğrudan maliyeti 300 milyar doları bulmuştur. Bu konuda Başbakan bir konuşmasında;[113]

"30 yıldır Türkiye terörle mücadele ediyor. Terörün ağır maliyetleri oldu. Gencecik çocuklar kaybettik. Siyaset de terörden doğrudan etkilendi. On yıllar boyunca Türkiye'de terör üzerinde siyaset mühendisliği yapıldı. Bütün bunlarla birlikte ekonomi

[110] www.tr.wikisource.org Erişim Tarihi: 20.11.2013
[111] KORKMAZ, age, s. 100
[112] Ümit ÖZDAĞ, Osman Metin ÖZTÜRK, **Terörizm İncelemeleri**, ASAM Yayınları, Ankara 2000, s. 310
[113] www.kentgazetesi.com/?p=10149 Erişim Tarihi: 10.06.2012

*de terörden büyük zarar gördü. Bir hesaplamaya göre terörün Türkiye'ye sadece maddi maliyeti 350 milyar dolar oldu." d*emektedir.

Ulaştırma Bakanı, bu konuyla ilgili olarak Van'daki bir konuşmasında:[114]

"Terör, enerjimizin bir kısmını boşa harcanmamıza neden oldu. 25 yıl geçti aradan 40 bin insanımızı kaybettik. 300 milyar dolarımız uçtu gitti. Terörün bize maliyeti dolaylı olarak bir trilyon dolardır. Türkiye'nin bir yıllık bütçesi 287 trilyon. Demek ki kaynaklarımızın 4 katına yakın kısmını bu yolda harcamışız. Biz bu kaynakları bu bela için terörle mücadele için harcamamış olsaydık, acaba ne yapabilirdik? Bakın bu parayla 15 bin adet 24 derslikli okul, 9 bin adet tam teşekküllü 400 yataklı eğitim araştırma hastanesi, 200 adet Boğaz Köprüsü, 120 tane Atatürk Barajı ve 450 bin kilometre bölünmüş yol yapabilirdik." diyerek olayın vahametini ortaya koymuştur.

Örneklemek gerekirse 2006 yılında Bingöl ili kırsalında ölü ele geçirilen bazı PKK terör örgütü mensuplarının cenaze işlemleri sırasında ve sonrasında Diyarbakır ve çevre illerde yaşanan ve dört gün süren olaylar sonrasında yapılan bir araştırmada, ortak kullanım alanlarına, bankalara, araçlara, işyerlerine, resmi kurumlara ve araçlarına verilen zararlar, çalışılamayan günler, düşen ticaret ve iş hacmi, güvenlik kuvvetlerinin olaylar nedeni ile yaptığı ilave harcamalar, kesilen veya maliyeti artan krediler, iptal edilen bağlantılar, yatırımlar, kapanan işyerleri, daralan istihdam gibi kalemler hesaplandığında olayların bölgeye maliyetinin 500 milyon dolar olduğu hesaplanmıştır.[115]

Görüldüğü gibi ülke insanının daha refah bir ortamda yaşaması için harcanabilecek kaynaklar terörle mücadeleye ve terör eylemlerinin hasarını kaldırmaya harcanmıştır.

Terörün ekonomik maliyetiyle ilgili olarak konu iki başlık altında değerlendirilecektir. Bunlar;

- Terörist eylemlerden dolayı oluşan doğrudan maliyetler.

[114] www.arsiv.rotahaber.com/haber-detay_89652.html Erişim Tarihi: 10.06.2012
[115] Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, **Terörün Ekonomik Maliyeti: Diyarbakır Olayları Örneği**, Rapor No:10-01, 2010, s. 66

- Terör ve terörizmin önlenmesi amacıyla yapılan çalışmaların ekonomik maliyetleri

Terörün gerek doğrudan gerekse dolaylı maliyetleriyle önemli rakamlara ulaşan bilançosunun ayrıntısına burada değindikten sonra ekonomik sektörler üzerindeki etkilerine ilerleyen bölümde değinilecektir.

2.1 DOĞRUDAN MALİYETLER

Terörün yıkıcı etkilerinden dolayı maddi ve manevi kayıplar verilmektedir. Terör olayları nedeniyle insanlar öldürülmekte, yaralanmakta veya kaçırılmaktadır. Bununla birlikte kamuya ve özel kişilere ait binalar ve araçlar yakılmakta, tahrip edilmekte ve kullanılamaz hale getirilmektedir. Bu tür zararların maliyetlerinin hesap edilmesi ve belirlenmesi daha kolaydır.

2.1.1 İnsan Kayıpları

Terör örgütlerinin eylemlerinde bir ülke adına en çok zarar gören değer insan unsurudur. Başta güvenlik kuvvetleri olmak üzere, kamu görevlileri, hükümet yetkilileri, ajan veya işbirlikçi olarak gördükleri vatandaşlar, normal gündelik hayattaki insanlar, turistler terör örgütlerine hedef olmaktadır.

Terör örgütlerinin en korkutucu özelliği hiç beklenmedik bir anda hiç beklemediğiniz bir yerde hedef olunabileceği gerçeğidir. Bu psikolojiyi yaşamak için bizzat eylemlerin hedefi olmaya gerek yoktur. Hedef olunabileceği riski bu psikolojinin yaşanmasına sebep olacaktır.

11 Eylül saldırılarında olduğu gibi terör örgütleri bir veya birkaç eylemle aynı anda binlerce insanın ölmesine, yaralanmasına veya sakat kalmasına sebep olmaktadır.

Yaralananlar ve sakat kalanlar yaşadıkları terörün izlerini hem fiziksel hem de ruhsal olarak yıllarca taşıyabilmektedirler. Sadece eylemlerde yaralananlar değil bu olaya tanıklık edenler de yıllarca sürebilecek veya hiç geçmeyecek ruhsal sorunlar yaşayabilmektedirler.

Ayrıca sadece terör örgütlerinin hedeflerinde olanlar değil aynı zamanda terör örgütlerinin içinde faaliyet yürütenler de her zaman hayatlarını kaybetme riskiyle karşı karşıyadırlar. Güvenlik kuvvetlerinin yapmış oldukları operasyonlarda veya bizzat kendi eylemlerini gerçekleştirirlerken örgüt üyeleri hayatlarını kaybetmektedirler.

Uzun yıllardır terörle mücadele eden Türkiye'de gerek güvenlik kuvvetlerinden gerek diğer kamu görevlilerinden gerekse sivil vatandaşlardan binlerce insan hayatını kaybetmiştir. Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Haklarını İnceleme Komisyonunun yapmış olduğu araştırma sonucuna göre terör nedeniyle 7918 kamu görevlisi şehit olmuş, 5.557 sivil vatandaş hayatını kaybetmiş, 22.101 terörist ölü olarak ele geçirilmiştir. Ölü ele geçirilen 22.101 teröristin çok büyük çoğunluğunun da Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olduğu göz önünde bulundurulduğunda 35.576 vatandaşın terör olayları nedeniyle hayatını kaybettiği anlaşılmaktadır.

Uzun yıllarını Doğu Anadolu Bölgesinde terörle ve teröristle mücadele ederek harcamış olan bir Emniyet Müdürü 08.10.2012 tarihinde Diyarbakır Polis evinde yaptığı bir konuşmada "*Ben 2005 yılında Bahçeşehir Üniversitesi'nde bir konferansa davet edilmiştim. Konferans esnasında salondakilerin büyük ünlemlerle bakmasına sebep olan bir cümle kurdum, biraz eleştirildim. Ama dağda ölen teröriste ağlayamıyorsanız insan değilsiniz demiştim. Ama eline silah alıp çoluk çocuk demeden insan katleden canavarlaşmış bir teröristi de enterne edemiyorsanız devlet değilsiniz. Ben bu iki cümle arasında gidip geliyorum"* demiştir.[116]

Burada ifade edilmek istenen ölen teröristin de bu ülkenin bir vatandaşı olduğu, bu insanların çeşitli yöntemlerle kandırılarak kendi devletine, bebek, kadın, yaşlı demeden kendi halkına silah kullanmaya varacak derecede uyuşturulması neticesinde hayatlarını kaybetmesi ülke gençliği ve geleceği için düşündürücü bir durumdur.

2.1.1.1 Terörle Mücadelede Şehit Sayısı

Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Haklarını İnceleme Komisyonunun Terör ve Şiddet Olayları Kapsamında Yaşam Hakkı İhlallerini İnceleme Raporunda yer alan

[116] www.sabah.com.tr/Gundem/2012/10/07/olen-teroriste-aglamayan-insan-degil Erişim Tarihi: 11.10.2013

rakamlar terör nedeniyle hayatını kaybeden güvenlik güçlerinin, kamu görevlilerinin ve vatandaşlarının sayısal verilerini ortaya koymaktadır.

1973 yılından 14.12.2011 tarihine kadar Emniyet Genel Müdürlüğü teşkilatından 594 personel terör nedeniyle şehit olmuştur. Dağılımı tabloda gösterilmiştir.

Tablo 2: 1973-2011 Arasında EGM Personelinden Terör Nedeniyle Şehit Sayısı

RÜTBE	**ŞEHİT SAYISI**
EMNİYET MÜDÜRÜ	6
BAŞKAN	15
EMNİYET AMİRİ	3
KOMİSER	27
KOMİSER YARDIMCISI	16
POLİS MEMURU	471
ÇARŞI VE MAHALLE BEKÇİSİ	54
TEKNİSYEN YARDIMCISI	1
ÖĞRETMEN	1
TOPLAM	**594**

Kaynak: Terör ve Şiddet Olayları Kapsamında Yaşam Hakkı İhlallerini İnceleme Raporu, TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu, 2013

1981 yılında 14.12.2011 tarihine kadar Jandarma Genel Komutanlığı'nın vermiş olduğu toplam şehit sayısı 3.105 olup dağılımı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 3: 1981-2011 Arasında JGK Personelinden Terör Nedeniyle Şehit Sayısı

RÜTBESİ	**MİKTARI**
SUBAY	161
ASTSUBAY	209
UZMAN JANDARMA	187
UZMAN ERBAŞ	141
ERBAŞ/ER	2407
TOPLAM	**3105**

Kaynak: Terör ve Şiddet Olayları Kapsamında Yaşam Hakkı İhlallerini İnceleme Raporu, TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu, 2013

Milli Savunma Bakanlığı aracılığıyla alınan Genelkurmay Başkanlığı verilerine göre 30.12.2011 tarihi itibarıyla Türk Silahlı Kuvvetlerinin vermiş olduğu şehit sayısı Kuvvet Komutanlıkları itibarıyla aşağıdaki tabloda gösterilmektedir;

Tablo 4: 2011 Yılına Kadar Genel Kurmay Başkanlığı Personelinden Terör Nedeniyle Şehit Sayısı

KUVVET KOMUTANLIĞI	**ŞEHİT SAYISI**
KARA KUVVETLERİ KOMUTANLIĞI	2312
HAVA KUVVETLERİ KOMUTANLIĞI	14
DENİZ KUVVETLERİ KOMUTANLIĞI	49

JANDARMA GENEL KOMUTANLIĞI	3084*
TOPLAM	**5459**

Kaynak: Terör ve Şiddet Olayları Kapsamında Yaşam Hakkı İhlallerini İnceleme Raporu, TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu, 2013

*İçişleri Bakanlığı verilerindeki 3.105 rakamından farklı olmasının Genelkurmay Başkanlığının verilerinin daha önce derlemesinden kaynaklandığı değerlendirilmektedir.

Emniyet Genel Müdürlüğü şehit toplamı olan 594 ve Jandarma Genel Komutanlığı şehit toplamı olan 3105 rakamına 1509 şehit köy korucusu (31.10.2011 itibarıyla), şehit edilen 1 Kaymakam, 2 Belediye Başkanı, 5 Belediye Zabıta görevlisi eklendiğinde İçişleri Bakanlığının 5216 personelinin terör nedeniyle şehit olduğu görülmektedir. Bu sayılara 155'i Milli Eğitim Bakanlığı, 39'u Dışişleri Bakanlığı, 36'sı Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı, 22'si Enerji ve Tabi Kaynaklar Bakanlığı, 20'si Başbakanlık, 14'ü Sağlık Bakanlığı, 10'u Orman ve Su İşleri Bakanlığı, 9'u Adalet Bakanlığı, 7'si Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, 5'i Maliye Bakanlığı, 5'i Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 3'ü TBMM ve 2'si Gümrük ve Ticaret Bakanlığı olmak 327 diğer bakanlıklar şehitleri eklendiği zaman 5543 kamu görevlisinin terör ve şiddet olayları nedeniyle şehit olduğu görülmektedir.

Terör ve şiddet olayları sebebiyle son 30 yılda Türk Silahlı Kuvvetleri ile Bakanlıkların verdiği toplam şehit sayısını gösteren tablo aşağıda gösterilmiştir;

Tablo 5: Terör Nedeniyle Toplam Şehit Sayısı

KURUM	**ŞEHİT SAYISI**
Türk Silahlı Kuvvetleri (Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri toplamı)	2375
Bakanlıklar Toplamı (Emniyet Teşkilatı ve Jandarma Genel Komutanlığı personeli dahil)	5543
GENEL TOPLAM	**7918**

Kaynak: Terör ve Şiddet Olayları Kapsamında Yaşam Hakkı İhlallerini İnceleme Raporu, TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu, 2013

Tabloda görüldüğü üzere şehit sayısı oldukça fazladır ve bu sayı her geçen gün artmaya devam etmektedir.

2.1.1.2 Ölü Ele Geçirilen Terörist Sayısı

Terör örgütleri içerisinde faaliyet yürüten şahıslar da çatışmalarda, bizzat kendileri tarafından yapılan eylemlerde veya zor tabiat koşullarında hayatlarını kaybetmektedirler. Her ne kadar devletine karşı eline silah almış olsa da bu insanlar yine

bu ülkenin vatandaşlarıdır ve işin ekonomik yönü değerlendirildiğinde ülke ekonomisi için kayıptırlar.

Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu Terör ve Şiddet Olayları Kapsamında Yaşam Hakkı İhlallerini İnceleme Raporundan alınan verilere göre 1984-2012 yılları arasından 29 yılda toplam 22101 terörist ölü olarak ele geçirilmiştir.

2.1.1.3 Terör Nedeniyle Yaşamını Yitiren Vatandaşlar

Terör eylemleri sadece güvenlik güçlerini değil aynı zamanda sıradan insanları da kasıtlı veya kasıtsız olarak hedef alabilmektedir. Terör örgütleri, kendisinin karşısında gördüğü, ajan veya işbirlikçi olarak nitelendirdiği insanları cezalandırmak amacıyla öldürmektedirler. Bunun haricinde eylemin amacı ve niteliğine göre hiçbir ilgisi olmayan insanlar dahi eylemlere maruz kalmakta ve hayatlarını kaybetmektedirler. 1980'li yıllardan itibaren terör nedeniyle hayatını kaybetmiş olan insanlarımızın sayısı PKK terör örgütünün hedef seçmede sadece güvenlik güçlerine yoğunlaşmadığının önemli bir göstergesidir.

Tablo 6: Terör Nedeniyle Yaşamını Yitiren Sivil Vatandaş Sayısı

KATEGORİ	**SAYI**
16.05.1987 ile 29.10.2011 Emniyet bölgesinde terör eylemleri nedeniyle yaşamını yitiren sivil vatandaş	**1633**
1984-2012 arasında Jandarma bölgesinde yaşamını yitiren sivil vatandaşlar	**3924**
TOPLAM	**5557**

Kaynak: Terör ve Şiddet Olayları Kapsamında Yaşam Hakkı İhlallerini İnceleme Raporu, TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu, 2013

Tablo incelendiğinde; Emniyet bölgesinde 16.05.1987-29.10.2011 tarihleri arasında 1.633 ve Jandarma bölgesinde 1984 yılından 09.10.2012 tarihine kadar 3.924 olmak üzere toplam 5.557 sivilin terör olayları nedeniyle yaşamını yitirmiş olduğu görülmektedir.

2.1.1.4 Terör Örgütlerinin İç İnfazları ve Diğer Terör Örgütü Mensuplarına Yönelik Öldürme Eylem Verileri

Terör örgütleri, örgüt politikası dışına çıkan, örgütün verdiği talimatlara uymayan, örgütün amaç ve ideolojisi aleyhinde konuşan veya örgütten ayrılmaya karar veren mensuplarını cezalandırmaktadır. Bu cezalar dışlama, grubun önünde aşağılama, tecrit gibi cezalar olduğu gibi zaman zaman da infazlara kadar varabilmektedir.

Ayrıca faaliyet yürüttükleri bölgelerde faaliyet yürüten diğer terör örgütleri ile özellikle ideoloji farklılığından dolayı ve taban kaybetme korkusu ile çatışmaktadırlar.

Nitekim 1990 yılından itibaren PKK terör örgütü ile Hizbullah terör örgüt arasında yaşanan çatışmalarda her iki terör örgütünden de birçok insanın öldüğü bilinmektedir.

Emniyet Genel Müdürlüğü verilerine göre; 16.05.1987 ile 29.10.2011 tarihleri arasında terör örgütleri tarafından öldürülen aynı terör örgütü mensubu veya başka terör örgütü mensubu teröristlerin sayısına ilişkin veriler incelendiğinde; terör örgütlerinin gerek kendi örgütleri gerekse başka terör örgütleri mensuplarına yönelik olarak 108'i örgüt mensubu, 63'ü örgüt sempatizanı ve 7'si de itirafçı olmak üzere toplam 178 kişiyi öldürdükleri görülmektedir.[117]

2.1.1.5 Terör Nedeniyle Yaşanan Toplam Can Kaybı

Terör nedeniyle şehit, yaşamını yitiren vatandaş, ölü ele geçirilen terörist sayısı toplandığında ise 35576 gibi büyük bir rakam ortaya çıkmaktadır.

Tablo 7: Terör Nedeniyle Yaşanan Toplam Can Kaybı

TERÖR NEDENİYLE	**SAYI**
ŞEHİT	7918
TERÖR NEDENEYİLE YAŞAMINI YİTİREN SİVİL VATANDAŞ	5557
ÖLÜ ELE GEÇİRİLEN TERÖRİST	22101
TOPLAM*	**35576**

Kaynak: **Terör ve Şiddet Olayları Kapsamında Yaşam Hakkı İhlallerini İnceleme Raporu**, TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu, 2013

* Bu rakamlara net sayısı belli olmayan;

[117] **Terör ve Şiddet Olayları Kapsamında Yaşam Hakkı İhlallerini İnceleme Raporu**, Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu, 2013, s. 66

• Yüzlerle hatta binlerle ifade edilebilen terör örgütünün gerçekleştirdiği ve kayıtlara geçmeyen iç infazlar,

• Terör örgütlerinin birbirlerinin elemanlarına karşı gerçekleştirdikleri öldürme eylemleri

• Terör kaynaklı faili meçhuller arasından henüz istatistiklere geçmemiş olanlar dâhil değildir.

Terörist eylemlerinin bir diğer insani boyutu da terörizme maruz kalanlarla ilgilidir. Teröre maruz kalan insanlar, terör olaylarına tanık olanlar veya çeşitli iletişim araçlarından saldırıları izleyen insanlar psikolojik anlamda sorunlar yaşayabilmektedirler. Bu sorunlar kimi zaman kalıcı olmakta kimi zaman da iyileşmesi uzun yıllar almaktadır. Bu tür insanların yaşadıkları travmalar sonraki yıllarda gerek kişilerin tedavi süreçlerinde harcanan kaynaklar bakımından gerekse bu kişilerin günlük yaşantılarının değişmesi ve sağlıklı bir birey olarak ekonomiye katılamamaları, verimliliklerinin düşmesi yönlerinden ekonomiye bir yük olarak görülmelidir.

11 Eylül saldırılarından sonra yapılan akademik çalışmalar yaklaşık 35.000-70.000 kişinin "Travma Sonrası Stres Bozukluğu" yaşadığını göstermektedir.[118] Benzer şekilde 2008 yılında Diyarbakır ilinde yaşanan bir terörist saldırı[119] sonrasında patlamanın meydana geldiği caddeye komşuluğu olan apartmanlarda yaşayanlar ve işyerlerinde çalışanların arasından patlamaya görsel veya işitsel olarak tanık olan 216 kişi üzerinde yapılan araştırmada şahıslarda yüksek oranda Travma Sonrası Stres Bozukluğu görüldüğü tespit edilmiştir.[120]. Bir diğer araştırmada ise Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde 2008-2010 yıllarında terörle mücadeleden sorumlu olan Emniyet Teşkilatı birimlerinde çalışanlardan 107 kişi üzerinde yapılan bir araştırmada Terör Mağduru polislerde travma sonrası stres bozukluğu belirtileri araştırılmış ve araştırma sonucunda terör mağduru olan polislerin %16,9'unun yüksek Travma sonrası stres bozukluğu görülmüştür. Yine aynı

[118] Erguvan Tuğba ÖZEL KIZIL, "Terörizmin Psikolojik Boyutu", **21.Yüzyılda Sosyal Bilimler**, Sayı: 2, 2013, s. 88

[119] 03 Ocak 2008 tarihinde askeri personel servis aracının geçişi sırasında PKK terör örgütü mensubu Erdal POLAT tarafından bomba yüklü bir aracın uzaktan kumanda ile patlatılması neticesinde 6 sı öğrenci 7 kişi hayatını kaybetmiş 68 kişi yaralanmıştır. Olay sonrasında yakalanan terör örgütü mensubu yargılama sonucunda 9 kez ağırlaştırılmış müebbet ve 75 yıl hapis cezasına çarptırılmıştır.

[120] Altan EŞSİZOĞLU, Aziz YAŞAN, İsrafil BÜLBÜL, Suna ÖNAL, Akgün Ejder YILDIRIM, Tamer AKER, "Bir Terörist Saldırı Sonrasında Travma Sonrası Stres Bozukluğu Gelişimini Etkileyen Risk Faktörleri", **Türk Psikiyatri Dergisi**, Cilt: 20, Sayı: 2, 2009, s. 118

araştırmada polislerde teröre bağlı travma sonrası stres bozukluğu belirtileri yüksek olanlarda depresyon belirtilerinin de yüksek olduğu tespit edilmiştir.[121]

2.1.2 Tahrip Edilen Yapı, Alt Yapı ve Araçlar

Gelişen teknolojinin sağladığı imkânlar, terör örgütlerinin gerçekleştirdiği eylemlerin eskiye nazaran çok daha yıkıcı olmasına neden olmaktadır. Yolcu uçaklarının, nükleer bombaların, kimyasal gazların, tahrip gücü yüksek patlayıcıların silah olarak kullanıldığı bu dönemde eylem sonuçları çok daha vahim boyutlara ulaşmıştır.

11 Eylül 2001 tarihinde ABD'de yapılan saldırı bunun en büyük örneklerinden birisidir. ABD'nin bir bakıma gücünün sembollerinden olan Dünya Ticaret Merkezi olarak kullanılan ikiz kuleler, teröristler tarafından ele geçirilen yolcu uçaklarının çarpması neticesinde, bir anda yerle bir olmuştur.

11 Eylül saldırılarından sonra yapılan bir araştırmaya göre saldırının maliyeti milyarlarca doları bulmuştur. Belirtilen araştırmaya göre[122];

- Dünya Ticaret Merkezinin yeniden inşasının maliyeti 3-4,5 milyar Dolar,
- Pentagon'daki zarar 250 milyon-1 milyar Dolar
- Yıkılan binaların yığıntılarının temizlenmesi 1,3 milyar Dolar
- Eylemde kullanılan uçakların maliyeti 385 milyon Dolar
- Zarar gören itfaiye araçları, ambulanslar, polis araçları 35 milyon Dolar
- Sokaklar, kanalizasyon vb altyapı zararları 2 milyar Dolar
- Ofis malzemeleri, teknik yazılımlar zararı 3,2 milyar Dolar olmak üzere saldırının doğrudan toplam maliyetinin 10-13 milyar Dolar olduğu tespit edilmiştir.

---

[121] Erdoğan GÜLTEKİN, Niyazi EKİCİ, Fatih TEPE, "Terör Mağduru Polislerde Travma sonrası Stres Bozukluğunun Değerlendirilmesi", **Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Dergisi**, Cilt: 2, s. 33-34

[122] Peter NAVARRO, Aron SPENCER, September 11 2001, "Assesing The Cost of Terrorism"**, The Milken Institute Review**, Fourth Quarter, 2001, p. 19

Türkiye'deki terörist eylemlerin maliyetinin hesaplanmasıyla ilgili maalesef çok az çalışma bulunmaktadır. Mutlu tarafından yapılan bir tespite göre Nisan 2001 tarihine kadar PKK terör örgütü tarafından tahrip edilen bina ve araçların maliyeti 223,5 milyon YTL olmuştur.

Tablo 8: 2001 Yılına Kadar PKK Tarafından Tahrip Edilen Bina ve Araçlar

	Kısmen Tahrip Edilen	**Tamamen Tahrip edilen**	**Birim Maliyet**	**Toplam Kayıp**	
			2005 Yılı Dolar olarak	**2005 Yılı Dolar olarak (Bin)**	**2005 Yılı YTL olarak (Milyon)**
I. Araç ve İş Makineleri	584	540		55499,5	74.4
i) Minibüs	105	90	22100	1577.7	2.1
ii) Binek Araba	23	20	11350	217.9	0.3
iii) Karayolu Dışı Damperli Araç	129	120	289000	26822.8	35.9
iv) Dizel Kamyon	105	95	80500	5918.5	7.9
v) İş Makineleri	200	194	110000	16171.0	21.7
vi) Otobüs	22	21	295000	4791.6	6.4
II. Tren Vagonu	40	45	113000	3652.0	4.9
III. Köprü	21	5	102000	1581	2.1
IV. Karakol	80	9	860000	42140	56.5
V. Okul	127	114	108800	19300.0	25.9
VI. Sağlık Ocağı	8	6	223400	2234.0	3.0
VII. Diğer (Cami, TEK,v.b)	193	112	226800	42287	56.7
TOPLAM				**166694**	**223.5**

Kaynak: www.21yyte.org/tr, Erişim Tarihi: 10.10.2014

Bu şekilde hasar gören mal, eşya ve yapıların hemen yenilenmesi zor olduğundan, diğer ekonomik faktörleri ve üretim tesislerini olumsuz yönde etkilediğinden zararlar çok büyük olmaktadır.

PKK ile mücadelede oluşan doğrudan maliyetlerden birisi örgüt mensupları tarafından tahrip edilen okullar, sağlık ocakları, postaneler, trafolar, yollar, köprüler, bankalar, bankamatikler, güvenlik kuvvetlerine ait binalar, araçlar, vatandaşlara ait iş merkezleri ve araçlardır. Örgüt mensupları ve örgüte müzahir kimseler devleti temsil eden bütün kamu binalarını ve araçlarını hedef gözetmekte sakınca görmemekte, aynı zamanda

devletin yanında yer aldığına inandıkları vatandaşların mal ve eşyaları da hedef olmaktan kurtulamamaktadır.

Okulların, sağlık ocaklarının, hastanelerin, postanelerin terör örgütünün hedefinde olmasının sebebi devleti temsil etmesidir. Bu tür saldırılarla örgüt, hem devletin bölgedeki imajını sarsmayı hem de devletin bölgeye hizmet götürmesini engellemeyi amaçlamaktadır. Böylece bölgede devletin değil kendisinin söz sahibi olduğu mesajını vermeyi hedeflemektedir.

Yakılan binalar, araçlar, tahrip edilen maden ocakları, yıkılan köprüler, yollar o ülke ekonomisi için çok ciddi maliyetler anlamına gelmektedir. Maliyeti büyüten sebeplerin başında verilen zararın zamansızlığı ve tahribat gücüdür. Terör örgütlerince yıkılan binaları, yolları, köprüleri ve tahrip edilen madenleri, yok edilen eşyaları hiçbir devlet anında yerine koyma imkânına sahip değildir. Bunlar olağandışı ve beklenmeyen zararlardır. Eğer o devlet bütçe yılının başında bu tür terör zararlarını hesaplayarak bir bütçe yapmamış ve ödenek ayırmamış ise diğer kalemlerden terör zararlarına kaynak aktarımda bulunmak zorundadır. Bu da çoğu kez mümkün olamaz. Böylece yapılmamış veya eksik yapılmış bir yol, köprü veya yıkılmış bir okulun, hastanenin yenilenmesi veya yeniden yerine inşası çok uzun zaman alabilmektedir.[123]

Terör örgütlerinin binalar, yollar, köprüler altyapı hizmetleri gibi yerlere verdikleri zararlar sadece terör örgütlerinin eylemleri ile sınırlı kalmamaktadır. Terör örgütlerine müzahir kişilerce terör örgütlerinin güdümünde yapılan basın açıklamaları, yürüyüşler gibi etkinlikler çıkan olaylar sonrasında bu kişilerce çevreye zarar verilmektedir.

Diyarbakır ilinde 28 Mart 2006 tarihinde meydana gelen, 4 gün süren ve çevre iller ve ilçeleri etkileyen olaylarda terör örgütüne müzahir kişilerce sadece kamu binaları ve araçları değil aynı zamanda banka şubeleri, bankamatikler, kaldırımlar, trafik levhaları dahi tahrip edilmiş ve yakılmıştır.

Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (USAK) tarafından yapılan çalışmada 2006 Diyarbakır olayları sırasında araçlara verilen zararlar 200-250 bin, işyerlerine

[123] Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, age, s. 5

verilen zarar 10 milyon, ortak kullanım alanlarına verilen zararlar 75-100 bin, bankalara verilen zararlar 35 milyon, resmi işyerlerine verilen zararlar 100 bin TL olarak hesaplanmıştır. Sadece Batman ilinde bankalara verilen zarar 20 milyon doları bulmuştur.[124]

2.1.3 Ödenen Tazminatlar

Terör örgütlerinin ve faaliyetlerinin ülke ekonomisine getirdiği diğer bir yük ise terör örgütlerinin eylemlerinde veya terörle mücadele ederken hayatını kaybedenlere veya yaralananlara verilen tazminatlar oluşturmaktadır.

Terör eylemlerinde kamu görevlileri veya normal vatandaşlar terör örgütlerinin hedefi olabilmekte ve böylece hayatını kaybedebilmekte, yaralanabilmekte veya sakat kalabilmektedir. Böyle durumlarda hayatını kaybedenlerin ailelerine, malul olanların ise kendilerine verilecek tazminatlar ve bağlanacak aylıklar, 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu'nda düzenlenmiştir.

Bu kanunun "Malul olanlarla aylığa müstehak dul ve yetimlere yardım" başlığını taşıyan 21. Maddesinde: **"***... kamu görevlilerinden yurtiçinde ve yurtdışında görevlerini ifa ederlerken veya sıfatları kalkmış olsa bile bu görevlerini yapmalarından dolayı terör eylemlerine muhatap olarak yaralanan, engelli hâle gelen, ölen veya öldürülenler hakkında 2330 sayılı Nakdi Tazminat ve Aylık Bağlanması Hakkında Kanun hükümleri uygulanır.*" denilmektedir.

Ayrıca (a) fıkrasında: **"***Malul olanlarla, ölenlerin aylığa müstehak dul ve yetimlerine bağlanacak aylığın toplam tutarı, bunların görevde olan emsallerinin almakta oldukları aylıklardan; emekli olanların öldürülmeleri halinde ise, dul ve yetimlerine bağlanacak aylığın toplam tutarı ve Kanuna göre kendisine bağlanabilecek emekli aylığından az olamaz. Yaşamak için gereken hareketleri yapamayacak ve başkasının yardım ve desteğine muhtaç olacak derecede malul olanlar ile ölenlerin dul ve yetimlerine en yüksek devlet memuru aylığı üzerinden, diğerlerine mevcut aylıkları üzerinden, 30 yıl hizmet yapmış gibi emekli ikramiyesi ödenir. Bu bent hükümlerine göre*

[124] Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, age, s. 67-68

ilgililere fazla olarak yapılan ödemeler, faturası karşılığı ilgili sosyal güvenlik kuruluşlarınca Hazineden tahsil edilir." denilmektedir.

Bu çerçevede; Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığından alınan verilere göre 18.11.2011 tarihi itibarıyla Sosyal Güvenlik Kurumundan 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu kapsamında vazife malullüğü aylığı bağlanan kurum iştirakçisi, er, geçici köy korucuları sayısını gösteren tablo ise aşağıda gösterilmiştir;

Tablo 9: SGK'dan 3713 Sayılı Kanun Kapsamında Aylık Alanlar

AYLIK TÜRÜ	**SAYI**
3713 KAPSAMINDA ŞEHİT AYLIĞI ALANLAR(ER)	8543
3713 KAPSAMINDA ŞEHİT AYLIĞI ALANLAR (İŞTİRAKÇİ*)	6483
3713 KAPSAMINDA ŞEHİT AYLIĞI ALANLAR (KÖY KORUCUSU)	5034
TOPLAM	20060

Kaynak: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı 2011 Verileri

*Emekli Sandığı mensubu iken şehit olan

3713 sayılı Terörle Mücadele Kanununda, terör eylemleri nedeniyle zarar gören ancak kamu görevlisi olmayan şahısların da bir takım haklardan faydalanmasına olanak sağlayan düzenlemeler yapılmıştır.

Terörle Mücadele Kanunu'nun 22. Maddesinde "*Terör eylemlerinden dolayı yararlananların tedavileri devlet tarafından yapılır. Zarar gören, can ve mal kaybına uğrayan vatandaşlara, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonundan öncelikle yardım yapılır. Bu fondan ilk ve orta öğrenim çağındaki şehit çocuklarının öğrenim masrafları karşılanır. Yardımın kapsam ve ölçüsü, Fonun mahalli yetkililerince belirlenecek miktarı aşmamak kaydıyla Fon Kurulunca tespit edilir.*" hükmü yer almaktadır.

Görüldüğü gibi terör eylemleri nedeniyle yaralanan şahısların tedavisinin yapılması devlet tarafından karşılanmakta, zarar gören can ve mal kaybına uğrayan vatandaşlara Sosyal Yardımlaşma Fonundan yardım yapılmaktadır.

5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanununun 60. Maddesine göre 3.11.1980 tarihli ve 2330 sayılı Nakdi Tazminat ve Aylık Bağlanması Hakkında Kanun hükümlerine göre aylık alan kişiler genel sağlık sigortalısı olarak sayılmaktadır.

Bu kişilerin primleri ise Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü tarafından karşılanmaktadır.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü verilerine göre bu şekilde primleri karşılananların sayısı aşağıda gösterilmektedir.

Tablo 10: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Tarafından 3713 ve 442 Sayılı Kanun Kapsamında Genel Sağlık Sigortası Primleri Ödenenler

	PRİM ÖDENEN SİGORTALI SAYISI
3713 SAYILI KANUN-TERÖR-HARP MALULU	27.951
442 SAYILI KANUN KÖY KORUCUSU	54.773
TOPLAM	82.724

Kaynak: Terör ve Şiddet Olayları Kapsamında Yaşam Hakkı İhlallerini İnceleme Raporu, TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu, 2013, s.83

3713 sayılı terörle Mücadele Kanununun ek 1. Maddesi kanun kapsamında gerçekleşen eylemler dolayısıyla yaralanan kamu görevlilerinin ve hayatını kaybeden kamu görevlilerinin yakınlarının kamu kurum ve kuruluşları, kamu iktisadi teşebbüsleri ve bağlı ortaklıkları, il özel idareleri, belediyeler ve bağlı kuruluşlarında istihdam edilmesini düzenlemektedir.

Terörle Mücadele Kanunu kapsamında belirtilen kurum ve kuruluşlarda istihdam edilenlerin hak sahibinin bağlı bulunduğu kuruma göre dağılımı aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 11: 3713 sayılı Kanun Kapsamında İçişleri Bakanlığınca İstihdama Dayanak

Alınan Şehit ve Malulün Kurumuna Göre Dağılımı

KURUM	**SAYI**
JANDARMA GENEL KOMUTANLIĞI	4.744
KARA KUVVETLERİ KOMUTANLIĞI	3.989
EMNİYET GENEL MÜDÜRLÜĞÜ	647
GEÇİCİ KÖY KORUCUSU*	1.701
DİĞER KURUMLAR	445
TOPLAM	11.526

Kaynak: Terör ve Şiddet Olayları Kapsamında Yaşam Hakkı İhlallerini İnceleme Raporu, TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu, 2013

* Geçici Köy Korucuları 3713 sayılı Kanunun Ek 1. Maddesine 02.07.2007 tarih ve 26540 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 5673 sayılı Kanunun 3. Maddesi ile eklenmiştir.

Aşağıdaki tabloda 3713 sayılı Kanuna göre çeşitli nedenlerden dolayı istihdam hakkı elde edenler gösterilmektedir.

Tablo 12: Hak Sahibi Olma Nedenine Göre 3713 sayılı Kanun Kapsamında İstihdam Edilenler

HAK SAHİBİ OLMA NEDENİ	SAYI	%
ŞEHİT EŞİ	344	3
ŞEHİT ÇOCUĞU	1614	14
ŞEHİT KARDEŞİ	5792	50,3
MALUL	2042	17,7
MALUL EŞİ	191	1,7
MALUL ÇOCUĞU	470	4
MALUL KARDEŞİ	1073	9,3
TOPLAM	11526	100

Kaynak: Terör ve Şiddet Olayları Kapsamında Yaşam Hakkı İhlallerini İnceleme Raporu, TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu, 2013.

2330 sayılı Kanunun kapsamında yer alan İçişleri Bakanlığı mensupları ile geçici köy korucuları, gönüllü köy korucuları, güvenlik ve asayişin korunmasında hizmetlerinden yararlanılması zorunlu olan ve yetkililerce kendilerine bu amaca yönelik görev verilen kamu görevlileri ve sivilleri, iç güvenlik ve asayişin korunmasında veya kaçakçılığın men, takip ve tahkiki ile ilgili olarak güvenlik kuvvetlerine kendiliklerinden yardımcı olmuş ve faydalı oldukları yetkililerce tevsik edilmiş şahısları, Devlet güçlerini sindirme amacına yönelik olarak yaralanmaları, sakatlanmaları ve ölmeleri ile bunların eş, füru, ana, baba ve kardeşleri ile ilgili iş ve işlemler İller idaresi Genel Müdürlüğünce yürütülmektedir.

Tablo 13: 2330 sayılı Kanun Kapsamında 2011 Yılına Kadar Görüşülen Dosya Sayısı

KONU	SAYI
İNCELENEN DOSYA SAYISI	3927
KABUL EDİLEN DOSYA SAYISI	3167
REDDEDİLEN DOSYA SAYISI	760
ÖNCEDEN JANDARMA GENEL KOMUTANLIĞI TARAFINDAN KARARA BAĞLANAN DOSYA SAYISI	1070
ÖNCEDEN PERSONEL GENEL MÜDÜRLÜĞÜNCE KARARA BAĞLANAN DOSYA SAYISI	37
TOPLAM KARARA BAĞLANAN DOSYA SAYISI	5034
ÖDENEN TOPLAM TAZMİNAT	18.755.197 TL

Kaynak: İçişleri Bakanlığı 2011 Yılı Faaliyet Raporu

Tablo 14: 2330 sayılı Kanun Kapsamında 2012 Yılında Görüşülen Dosya Sayısı

KONU	**SAYI**
İNCELENEN DOSYA SAYISI	71
KABUL EDİLEN DOSYA SAYISI	43
REDDEDİLEN DOSYA SAYISI	28
ÖDENEN TOPLAM TAZMİNAT	1.877.456 TL

Kaynak: İçişleri Bakanlığı 2012 Yılı Faaliyet Raporu

2011 ve 2012 yılı toplam verilerine göre 2330 sayılı Kanun kapsamında İçişleri Bakanlığınca 3998 dosya incelenmiş, 3210 dosya kabul edilmiş, 788 dosya reddedilmiş, önceden Jandarma Genel Komutanlığı ve Personel Genel Müdürlüğü tarafından incelenen dosyalarda dahil olmak üzere toplam 20.632.653 TL ödeme yapılmıştır.

Terör nedeniyle sadece hayatını kaybedenlere veya sakat kalanlara değil aynı zamanda eşyalarını, ürünlerine, taşınır taşınmaz mallarına zarar gelenlerinde bu zararları devletçe karşılanmaktadır.

Terör eylemleri veya terörle mücadele kapsamında yürütülen faaliyetler nedeniyle maddî zarara uğrayan kişilerin, bu zararlarının karşılanmasına ilişkin esas ve usulleri belirlemek amacıyla hazırlanan 5233 Sayılı Terör ve Terörle Mücadeleden Doğan Zararların Karşılanması Hakkında Kanun 2004 yılında yasalaşmıştır. Kanuna göre başvuru olması halinde illerde Zarar Tespit komisyonları oluşturulur. Komisyon Valinin görevlendireceği vali yardımcısı komisyonun başkanlığında maliye, bayındırlık ve iskân, tarım ve köy işleri, sağlık, sanayi ve ticaret konularında uzman ve o ilde görev yapan kamu görevlilerinden vali tarafından belirlenecek birer kişi ile baro yönetim kurulunca baroya kayıtlı olanlar arasından görevlendirilecek bir avukat tarafından oluşturulur.

Bu kanunun 7. Maddesine göre:

a) Hayvanlara, ağaçlara, ürünlere ve diğer taşınır ve taşınmazlara verilen her türlü zararlar.

b) Yaralanma, engelli hale gelme ve ölüm hâllerinde uğranılan zararlar ile tedavi ve cenaze giderleri.

c) Terörle mücadele kapsamında yürütülen faaliyetler nedeniyle kişilerin mal varlıklarına ulaşamamalarından kaynaklanan maddî zararlar sulh yoluyla karşılanabilecek zararlardır.

İçişleri Bakanlığı 2012 Faaliyet Raporuna göre halen ülkede 40 komisyon çalışmalarına devam etmekte, 48 Komisyon ise çalışmalarını tamamlamış bulunmaktadır.

Aşağıdaki tabloda 5233 sayılı Kanun kapsamında komisyonlara yapılan başvurular ve bu başvuruların sonuçları gösterilmektedir.

Tablo 15: 5233 sayılı Kanunun Uygulanmasına Yönelik Sayısal Veriler

KONU	**SAYI**
TOPLAM BAŞVURU SAYISI	361256
KARAR VERİLEN BAŞVURU SAYISI	318575
OLUMLU KARAR SAYISI	171249
OLUMSUZ KARAR SAYISI	147326
KOMİSYONLARA GÖNDERİLEN ÖDENEK	2.952.905.049 TL

Kaynak: İçişleri Bakanlığı verileri

Bilindiği üzere terör olaylarının yoğun olarak yaşandığı bölgelerimizde ikamet eden vatandaşlarımız terör sebebiyle yaşadıkları bölgeyi terk etmek ve başka illere göç etmek zorunda kalmıştır. Bu göçle beraber göç edilen illerde çeşitli sorunlar ortaya çıkmıştır.1994 yılında Köye Dönüş ve Rehabilitasyon Projesi (KDRP) uygulanmaya başlamıştır.

KDRP; Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerimizde, terör ve güvenlik kaygılarıyla yaşadıkları yerlerden göç etmek durumunda kalan vatandaşlarımızdan gönüllü olarak geri dönmek isteyenlerin geri dönüşlerinin kolaylaştırılması, geri dönülen yerlerde gerekli sosyal ve ekonomik alt yapının tesisi ile sürdürülebilir yaşam koşullarının oluşturulması, geri dönmek istemeyenlerin ise mevcut yaşadıkları yerlerde şehir hayatına uyumlarının geliştirilmesi, ekonomik ve sosyal durumlarının iyileştirilmesini amaçlayan bir projedir.[125]

Proje kapsamında bugüne kadar valilikler tarafından genel bütçe ödenekleri ve yerel katkılar kullanılarak;

[125] www.illeridaresi.gov.tr/default_B0.aspx?content=1025 Erişim Tarihi: 07.10.2013

- Sosyal ve rehabilitasyon içerikli projeler (toplum merkezi, gençlik merkezi, spor merkezi, kadın ve çocuk eğitim merkezi vb.)
- Meslek edindirme ve istihdam projeleri,
- Yurt projeleri,
- Yol, su, elektrik, kanalizasyon ve vb. altyapı yatırımları,
- Tahrip olan okul, sağlık ocağı ve diğer tesislerin onarılarak kullanılır hale getirilmesi,
- Geri dönen vatandaşlarımıza kendi konutlarını yapabilmeleri için inşaat malzemeleri verilmesi
- Tarım ve hayvancılık faaliyetleri gerçekleştirilmiştir.[126]

Aşağıdaki tabloda terör nedeniyle göç etmek zorunda kalan vatandaşlarla KDRP kapsamında köylerine dönen vatandaşlar ve yapılan ödemeler gösterilmiştir.

Tablo 16: Köye Dönüş ve Rehabilitasyon Projesi (KDRP) Verileri

KONU	**VERİ**
KÖYLERİNDEN GÖÇ ETMEK ZORUNDA KALAN HANE SAYISI	62.448
KÖYLERİNDEN GÖÇ ETMEK ZORUNDA KALAN VATANDAŞ SAYISI	386.360
KDRP SAYESİNDE KÖYLERİNE GERİ DÖNEN HANE SAYISI	28.384
KDRP SAYESİNDE KÖYLERİNE GERİ DÖNEN VATANDAŞ SAYISI	187.861
1999-2011 ARASINDA AKTARILAN TOPLAM ÖDENEK (TL)	**128.360.000**

Kaynak: İller İdaresi Verileri

2.1.4 Esnafların Zararları

PKK terör örgütü ve örgüte müzahir gruplar terörist cenazelerinde ve protesto gösterilerinde bölgede bulunan esnafa zorla kepenk kapattırmaktadır. Zaman zaman medyada yer alan bu konu sık sık mağdur olan esnaf tarafından dile getirilmektedir. Kepenk kapatmadığı zaman terör örgütünün hedefi olmaktan korkan, canına veya dükkânına bir zarar geleceğini düşünen esnaf istemeyerek de olsa kepenk kapatma çağrılarına uymaktadır.

[126] www.illeridaresi.gov.tr/default_B0.aspx?content=1025 Erişim Tarihi: 07.10.2013

Van İl İnsan Hakları Kurulunun 13-15 Şubat 2010 tarihleri arasında Van kent merkezinde "çarşı " olarak adlandırılan bölgede deneyimli anketörler tarafından 500 esnaf üzerinde uygulanan anket sonuçlarına göre:[127]

- Van kent merkezinde gerçekleştirilen kepenk kapatma olaylarının Van kenti açısından olumsuz bir imaj oluşturduğunu ifade edenlerin % 76,5 gibi büyük bir oran oluşturduğu görülmektedir

- Kepenk kapat(tır)ma olayında kepenklerini korkudan kapattığına inanıyorum diyen esnafın oranı % 62,4 olarak tespit edilmiştir.

- Kepenk kapatma olayını olumsuzlayan esnafın büyük bir çoğunluğu bir baskı ve yıldırmaya dönüşmemesi koşuluyla kepenk kapatmanın herkesin özgür iradesine bırakılması gerektiğini (% 47,3) ifade etmiştir. Esnafın % 42,6'sı kepenk kapatma olayının demokratik bir tepki olamayacağını ifade ederken, % 10,1'i ise bu konuda herhangi bir görüş beyan etmemiştir.

- Terör ve şiddet olaylarının Diyarbakır'daki girişimciler üzerindeki etkilerini araştırmaya yönelik bir çalışmada terörün ekonomi ve işletmeler üzerindeki etkileri değerlendirilmiştir. Bu çalışmaya göre, 1980'li yıllardan beri Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde sürmekte olan terör ve şiddet olaylarından en fazla etkilenen şehirlerin başında Diyarbakır gelmektedir. Bölgede tırmanan gerilim ve şiddet sonucu köylerinden ve yerleşim yerlerinden isteyerek veya zorunlu olarak göç eden insanlar bölgedeki şehirlere, özellikle Diyarbakır'a yerleşmişlerdir. Yaklaşık son 20 yıldır çeşitli terör ve şiddet olaylarına maruz kalan bu şehrin tamamında veya belirli bölgelerinde etkili olan 10'a yakın kepenk kapatma olayı yaşanmıştır. Kepenk kapatma olaylarında şehrin bazı semtlerinde esnafın büyük çoğunluğu işyerlerini kapatırken, bazı semtlerinde esnafın büyük çoğunluğu işyerlerini kapatmamıştır.

[127] www.van.gov.tr/default_B0.aspx?content=1119,Van İl İnsan Hakları Kurulu, Van Kent Merkezinde Meydana Gelen Kepenk Kapat(tır)ma olayları ile ilgili esnafın düşünce ve tutumları, Erişim Tarihi: 16.06.2012

İşyerlerini açmayan bazı esnaflar ise, iş yerlerinin önünde beklemeyi tercih etmişlerdir[128].

Sonuç itibariyle şehir merkezinde gerçekleştirilen kepenk kapatma kapattırma olaylarının kent esnafı tarafından onaylanan bir davranış olmadığı, kitlesel bir boyut kazanmasının psikolojik baskı, fiziksel tehdit ve yetersiz güvenlik önlemlerinden kaynaklandığı ve kepenk kapatma olaylarının kentin tarihsel, kültürel, ekonomik ve toplumsal yapılarında tamir edilmesi güç kalıcı izler bıraktığı düşüncesi ön plana çıkmaktadır.

Nitekim bu tespitin haklılığını gösteren 20 Kasım 2011 tarihli bir habere göre:

Diyarbakır'da esnaflarla sık sık zorla kepenk kapattırılmasına sivil toplum kuruluşları tepki gösterdi. Diyarbakır Sur ilçesinde geçtiğimiz hafta kepenk kapatma eylemine katılmayan bir esnafın işlerine ses bombasının atılması, Bağlar ilçesinde de aynı gerekçeyle bir marketin yağmalanmasına, 50 sivil toplum kuruluşunun başkanı ortak bir açıklama yaparak kınadı. Açıklamada, zor şartlarda çalışan esnafa kepenk kapattırmasını çağdışı ve faşistlik olarak nitelendirildi. Basın açıklamasında, "Diyarbakır'da 12.11.2011 tarihinde gerçekleşen kepenk kapattırma eyleminde, kepenk kapatmak istemeyen kimi esnaflara yönelik şiddet ve talan eylemleri yapılmıştır. Halkımızın gerçek iradesine saygı göstermek her kurum ve kişiye düşen bir sorumluluktur. Diyarbakır yoğurt pazarında esnafın kepenklerinin açık olması sebebiyle ses bombası atılması, Bağlar'da dükkânı açık olan esnaflara saldırılması ve işyerinin yağmalanması kabul edilemez bir durumdur". denilmiştir.[129]

Buna benzer bir konuyla ilgili 16 Mayıs 2012 tarihli bir haberde bölge halkının ve yetkililerin ortak tepkisinden şu şekilde bahsedilmekteydi:

"*Şırnak'ın Uludere ilçesinde sızma girişiminde bulunan ve güvenlik güçleriyle girdikleri çatışmada ölü olarak ele geçirilen 12 PKK'lı terörist için Barış ve Demokrasi Partisi (BDP) Doğu ve Güneydoğu'daki il başkanlıklarına genelge göndererek 3 günlük yas ilan etti. Bunun üzerine Diyarbakır, Siirt, Batman, Mardin, Urfa, Muş, Ağrı, Van,*

[128] EMHAN, age, s. 14

[129] www.yurthaber.mynet.com/detay/diyarbakir-haberleri/diyarbakirdaki-50-stkdan-tepki-esnafa-kepenk-kapattirmak-cagdisiliktir/73219 Erişim Tarihi:16.06.2012

Hakkâri ve Şırnak'ta kepenkler açılmadı. Bölgede sık sık yapılan kepenk kapatma eylemleri bölgenin oda başkanları ve esnafları tarafından tepkiyle karşılandı. Bölgedeki işyeri sahipleri, "Dükkânları kökten kapatma noktasındayız". derken oda başkanları, "zaten ekonomik sıkıntı içerisinde olan insanların kepenklerin indirilmesi yüzünden zor durumda kaldıklarını" vurguladı. Esnafın bu eylemlerle dükkânlarını kökten kapatma durumuna geldiğini belirten Diyarbakır Ticaret Borsası Başkanı Fahrettin Akyıl, kepenk kapattırma, toplu taşım araçlarını çalıştırmama, çöpleri toplatmamanın bölge halkına zarar verdiğini ifade etti."[130]

Diyarbakır Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından hazırlanan 2009/786 sayılı İddianame de terör örgütü liderinin İmralı'da kötü muamele gördüğü iddiasıyla ve Başbakan'ın Diyarbakır'a yaptığı ziyareti protesto etmek için örgütün kepenk kapatılması yönünde verdiği talimatlar doğrultusunda minibüslerin çalışmadığı, sadece bir minibüs durağının çalıştığı, açık olan bir marketin isminin alınarak KCK/TM mali ve gençlik alanında görevli bir şahsa vermesi için talimat verdiği tespit edilmiştir.[131]

Yine aynı iddianamede Başbakanın Diyarbakır iline geldiği 20.10.2008 tarihinde çıkan toplumsal olaylarda güvenlik güçlerine yönelik gerçekleştirilen taşlı saldırı, kepenklerin kapatılması, servis araçlarının çalıştırılmaması kararlarının bizzat KCK/TM yapılanmasınca karara bağlanarak organize edildiği ve alt kadrolara talimat verildiği tespit edilmiştir.[132]

Görüldüğü üzere güvenlik kuvvetlerinin yapmış olduğu teknik çalışmalarla KCK yapılanmasının bölge halkı ve esnafı üzerindeki baskısı tespit edilmiş ve iddianamede yer almıştır.

Global ekonomik krizin etkilerinden kurtulmaya çalışan esnaf birde zorla kepenk kapatınca çalıştırdığı işçilerin parasını, borçlarını, kirasını ödeyemez hale gelerek, iflas etme noktasına gelmiştir. Bu olaylardan en çok küçük ve orta ölçekli işletmeler mağdur olmaktadır.

[130] www.haberler.com/esnafin-kepenk-tepkisi-2730005-haberi/,Erişim Tarihi: 10.10.2014
[131] ÖZCAN, age, s. 113
[132] ÖZCAN, age, s. 113

Yine PKK terör örgütünün ve örgüt adına bazı kimselerin bölgede bulunan esnaf, işletmeler, müteahhitler ve fabrikalardan vergilendirme adı altında zorla para toplaması bölgede iş yapmaya çalışan girişimcileri ekonomik yönden zora sokmaktadır. Terör örgütüne mali yardımda bulunmak veya can güvenliğini riske atmak ikileminde kalan yatırımcıları korkutmaktadır. Bu sebeple girişimciler bölgeden kaçmakta ve bölgeye yapılacak olan yatırımlardan vazgeçilmektedir.

2.2 TERÖRLE MÜCADELE MASRAFLARI

Terör örgütleri ile mücadele uzun zaman alan, büyük masraflar gerektiren bir çalışmadır. Terör örgütleri mensuplarının belirlenmesi, aralarındaki ilişki ve irtibatlarının delillerle birlikte ortaya çıkarılması, yakalanması amacıyla operasyonel faaliyetler icra edilmesi ve eylemlerinin engellenmesi titiz ve teknolojik imkânlara dayalı çalışmalar gerektirir. Kimi zaman bu çalışmalar 11 Eylül saldırıları sonrasında olduğu gibi başka ülke topraklarında mücadele etmeyi gerektirmektedir. Böyle olunca güvenlik kuvvetlerinin barındırılması, transferi, güvenliklerinin sağlanması için alınan tedbirler, operasyonel faaliyetlerde veya önleme faaliyetlerinde kullanılacak araç-gereçler, ekipmanlar önemli kaynaklar gerektirmektedir.

PKK terör örgütü ile mücadele için yapılan masraflar da Türkiye ekonomisine çok önemli bir yük oluşturmaktadır. Terör örgütünün kuruluşundan bu yana örgüt mensuplarının etkisiz hale getirilmesi ve yakalanması için icra edilen operasyonlar için yapılan masraflar bütçe üzerinde önemli bir kalem teşkil etmektedir.

Operasyonların yapılması veya güvenliğin sağlanması için bölgede bulunan askerlerin, polislerin ve korucuların kalacak yerleri, maaşları, lojman yapımları, araçların, tankların maliyeti, yakıtları ve bakımları, operasyonlarda kullanılan silah, cephane, diğer araç ve gereçlerin satın alınması, terör nedeniyle görevlilere ödenen ek tazminatlar terörün en önemli maliyet kalemlerini oluşturmaktadır.

Ayrıca terörle mücadele edecek olan birimlerin özel olarak eğitilmiş olması ve son teknolojik araç ve gereçlerle donatılması gerekmektedir. Bu personelin yetiştirilmesi için düzenlenecek olan eğitim çalışmaları, seminerler ayrıca bir masraf oluşturmaktadır.

Ülkenin terörle mücadele edebilmesi için teknolojik ekipmanlarla donatılmış uçak, helikopter, insansız hava uçakları, tank, zırhlı personel taşıyıcı gibi araçlara ihtiyacı vardır. Bu gibi araç ve gereçlerin satın alınması için bütçeye yüklü miktarlarda ödenek konulması gerekir.

Yapılan bir araştırmada; 1990-2005 yılları arasında Türkiye'de artan güvenlik harcamalarının konsolide bütçe açığına olan katkısı ortaya konulmuştur. 1999 yılında %14.17 olan bu katkı oranı, ilerleyen dönemde terörün etkisinin azalmasıyla 2004 yılında %7.79'a kadar gerilemiş, ancak terörün tekrar tırmanmasıyla katkı 2005 yılında %24.55'e yükselmiştir. Yine buna bağlı olarak aynı araştırmada güvenlik harcamalarında terör kaynaklı artış tahmini de yapılmış, güvenlik harcamaları bu sebeple 39 milyar Dolar yükselmiştir.[133]

Bir Skorsky helikopterin fiyatının 18-20 milyon dolar, bir Süper Cobra helikopterin maliyetinin ise 20-22 milyon dolar civarında olduğu ifade edilmektedir. Savaş uçaklarının fiyatı değişmekle birlikte 30 milyon doları bulmaktadır. İnsansız hava araçları olan Heronların fiyatı ise 60 milyon dolardır. Bir savaş uçağının veya helikopterin bir saat havada kalmasının maliyetinin yaklaşık 10.000 dolar olduğu söylenmektedir. Görüldüğü gibi özellikle terörle mücadelede kullanılması elzem olan araç ve gereçlerin fiyatları göz önüne alındığında ülke ekonomisindeki yük daha çok dikkat çekmektedir.

Terör ve terör örgütleriyle mücadele amacıyla yapılan harcamalar ülke ekonomisi üzerinde doğrudan ve dolaylı olarak etkilere neden olmaktadır. Savunma harcamalarının, kısa dönemde ekonomi üzerindeki doğrudan etkisi talep, üretim ve istihdam seviyesinin yükselmesi şeklinde ortaya çıkarken bu harcamalar uzun dönemde verimlilik ve büyümede azalmaya yol açmakta, özel tasarrufları ve yatırımları azaltıcı etkisi dolayısıyla işsizliğin artmasına neden olmaktadır.[134]

AK Parti tarafından yaptırılan bir araştırmada terörün savunma ve güvenlik harcamaları nedeniyle Türkiye'ye ekonomisine maliyeti 358,1 milyar TL olarak hesaplanmıştır. Belirtilen rapora göre 1986-2012 yılları arasında savunma ve güvenlik harcamaları toplamı 162 milyar liradır. Bu rakam TÜFE oranları kullanılarak 2012

[133] ALP, age, s. 5
[134] Kürşad HACITAHİROĞLU, **Türkiye'deki Terörizmin İşsizlik Üzerine Etkileri**, Buhara Yayınları, İstanbul 2012, s. 269

değerine getirildiğinde 495 milyar lira olarak hesaplanmıştır. Terör olmasaydı ve savunma harcamaları % 50 daha az gerçekleşseydi, bu tasarrufun 2012 değeri 247,6 milyar lira olacaktı. Terör olmasaydı, savunma harcamalarının % 50'sinin faiz giderinin 2012 değeri 110 milyar lira borçlanma faizine ödenmeyecekti.[135]

Terörle mücadelede bir başka ekonomik kayıp ise istihdam edilen askerlerin askerlik süresi boyunca ekonomiye katılamamasıdır. Sivil hayatında çalışarak üretim yapan insanlar askerlikleri boyunca bu üretimden uzak kalmaktadır. Yetiştirilmesi için önemli miktarlarda kaynak harcanan eğitimli insanlar askerlik görevlerinde alanları ile ilgisi olmayan görevler ifa etmekte ve ülke ekonomisine katkısı olmamaktadır.

Ayrıca Silahlı Kuvvetler içinde zorunlu askerliğini yapan yetişmiş işgücü olabilecek binlerce meslek sahibi terörden etkilenmektedir. Bu meslek sahibi insanları belli bir noktaya getirebilmek için milyarlarca dolar harcanmaktadır. Terör nedeniyle 100.000 kişinin istihdam dışı kaldığı varsayıldığında o kişilerin almış oldukları eğitimin maliyetinin milyarlarca dolar tutacağını hesaplamak zor olmaz.[136]

[135] www.ntvmsnbc.com/id/25480849/, Terörün Türkiye'ye Tahmini Maliyeti, Erişim Tarihi: 26.11.2013
[136] Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, age, s. 4

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TERÖRÜN EKONOMİK ETKİLERİ

11 Eylül saldırılarında Dünya Ticaret Merkezinin hedef alınması bir güç gösterisidir. Teröristler böyle güçlü bir devletin sembolü olmuş binalarına yaptıkları saldırılarla istediğimiz ülkeyi istediğimiz yerlerinden vurabiliriz mesajını vermişlerdir.

Terörist faaliyetler ve saldırılar bir ülke ekonomisi için hayati önem taşıyan turizm, ulaştırma, ticaret, sigorta, tarım ve hayvancılık, finansal piyasalar, yatırım, kalkınma ve istihdam gibi sektör ve konularını önemli derecede etkileyebilmekte; bu sektörlerde faaliyet yürüten işletmelerin ve tüzel kişilerin ekonomik anlamda zarara uğramasına, krize girmesine ve nihayetinde iflas etmesine sebep olabilmektedir.

Sektörler arasında doğrudan ekonomik bir bağın olması nedeniyle terör eylemleri sonucunda oluşan zarar, diğer sektörleri de etkileyerek ortaya çıkan zararı katlayarak artırmaktadır.

3.1 TURİZM SEKTÖRÜ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Turizm sektörü dünya genelinde 210 milyonu aşkın kişiye istihdam imkanı sağlaması ve küresel istihdamın % 7,6'sını oluşturması nedeniyle dünyadaki en büyük sektörlerden birisi durumundadır. Küresel ekonomik gelişime önemli bir ivme kazandıran

sektör 2009 yılında 5.474 milyar Dolarlık bir hacme ulaşmıştır. Bu rakam 2009 yılı dünya GSYİH'sinin % 9,4'üne (2008 yılında % 9,6) karşılık gelmektedir.[137]

Bu kadar yüksek oranda istihdam barındıran, yüksek oranlı geliri olan ve özellikle gelişmekte olan ülkeler için büyük önem arz eden turizm sektörü Türkiye için de işsizliğin azaltılması, dış ticaret açıklarının kapatılması, ülke gelirinin artırılması yönlerinden hayati önem taşımaktadır.

2000'li yıllarda yapmış olduğu atılımlarla Türkiye uluslararası turizm pazarında gerek turizm gelirleri gerekse ülkeye gelen turist sayısı bakımından ilk on ülke içerisinde yer almayı başarmıştır. Türkiye, 2000 yılında gelen turist sayısı bakımından dünyada 20. sırada yer almaktayken 2009 yılında 7. sıraya yükselmiştir. Bugün Türkiye'ye gelen turist sayısı 10 yıl öncesine oranla yaklaşık 3 kat artmıştır.2010 yılında 28.632.204, 2011 yılında 31.456.076, 2012 yılında ise 31.782.832 yabancı ziyaretçi Türkiye'ye giriş yapmıştır. 2000 yılında turizm geliri bakımından dünyada 14. sırada yer alan Türkiye, 2009 yılında 9. sıraya yerleşmiştir. 2000 yılında 7,6 milyar dolar olan turizm geliri 2010 da 3,8 milyar dolara ulaşmıştır. Bu rakama CIP, VIP, marina yolcuları ile turistlerin ödemeli alışverişleri ve benzer alanlar katıldığında Türkiye'nin gerçek turizm gelirinin 25 milyar doların üstünde olduğu belirtilmektedir.[138]

Turizm sektörü önemli olduğu kadar da hassas bir sektördür. Çünkü turistler seyahat ederken savaşların, çatışmaların, terörün olduğu ülkelere yolculuk yapmayı istemezler. Hatta can güvenlikleri açısından en küçük bir risk gördüklerinde aniden tatil planlarını değiştirebilirler. Bu sebeplerden dolayı turizm sektörü bir ülkedeki istikrar, güven, siyasi krizler, toplumsal ve doğal olaylar, kitlesel hareketler, çatışmalar gibi olgulara en çabuk tepki veren sektördür.

Suriye'de yaşanan iç karışıklıklar ve devamında Türkiye-Suriye arasındaki gerginlik ve karşılıklı yaptırımlar hemen sınır bölgesindeki illerde etkisini göstermiştir. Tarihi güzellikleri ile ünlü olan Hatay şehri bu kargaşadan en fazla etkilenen illerden birisi olmuştur. Artık Hatay denilince insanların aklına sınırdaki çatışmalar, bu çatışmalar dolayısıyla Türkiye topraklarına düşen top mermileri, hayatını kaybeden insanlar,

[137] **Türkiye Turizm Sektörü Raporu**, T C Başbakanlık Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansı, 2010, s. 3
[138] www.turizm.gov.tr Erişim Tarihi: 13.10.2013

yaralananlar ve özellikle Reyhanlı patlamalarından sonra ise terörist grupların eylem hedeflerinin başındaki illerden birisi gelmektedir. Bu çatışma ortamı Hatay iline gelen turist sayısını anında etkilemiş ve büyük düşüşe yol açmıştır.

HASİAD (Hatay Sanayici ve İşadamları Derneği) Yönetim Kurulu Başkanının aktardığı bilgilere göre 2011 Yılı Temmuz ayında, Hatay'a gelen yabancı turist sayısı 280.423 kişi iken, yaptırım kararlarının yürürlüğe girdiği 2012 Ocak ayında gelen yabancı sayısı 186.962'e düşmüştür. 2012 Temmuz ayında ise; 55.968 kişiye gerilemiştir. Söz konusu yabancılar arasında, Suriye'deki savaştan dolayı Türkiye'ye giriş yapan Suriyeliler de buna dâhildir. Dolayısıyla daha önce Suriye üzerinden Hatay'a, alışveriş ve turistik amaçlı yapılan ziyaretlerde ciddi oranlarda düşüş olduğu gözlenmektedir. Ayrıca bu sayıya Batı ve diğer ülkelerden Hatay'a yapılan ziyaretler de eklendiğinde, yerel ekonominin Suriye ile yaşanan krizden çok fazla etkilendiği görülmektedir. Bu bağlamda yerel düzeyde otellerin, restoranların ve uzun çarşı esnafının Suriye ile yaşanan krizden ciddi bir şekilde etkilendiği ortadadır.[139]

Nitekim dönemin Kültür ve Turizm Bakanı Ertuğrul Günay, Suriye ile Türkiye arasında yaşanan gerilimin Türkiye'ye gelen turist sayısında 2012'de 2 milyon azalmaya yol açtığını belirtmiştir. Günay, "*Tırmanan gerilim nedeniyle Suriyeli turistlerin yanı sıra Irak ve İran'dan gelen ziyaretçiler de azaldı. Artış yaşandığı belirtilen Arap turist girişi ise sadece 100 bin oldu Türkiye-İsrail gerilimi ise bu ülkeden gelen turist sayısını 500 binden 80 bine kadar düşürdü. Suriye olayı İran ve Iraklı turistlere de olumsuz yansıdı. Güney sınırımızda ciddi kayıplar yaşadık. İran'dan her yıl 1,8 milyon turist geliyordu. 1 milyona düştü, % 40 azaldı. 2 milyonluk turist kaybı ortalama 600 dolar harcamadan 1,2 milyar dolar kayba karşılık geliyor.*" diyerek gerginlik dolayısıyla kaybolan turizm geliri miktarının büyüklüğüne dikkat çekmiştir.[140]

Turizm Sektörü bir ülke ekonomisine ekonomik katkının yanısıra sosyal ve kültürel faydalar da sağlamaktadır. Ancak sağlıklı bir şekilde turizm sektörünün işleyebilmesi için ülkenin uluslararası imajının düzgün olması lazımdır. Elbette bu imajın elde edilebilmesi için de gelecek turistlere güvenli bir ortamın sağlanması gerekir. Terör

[139] www.usiad.net, Suriye ile İhracatımız Sıfıra Dayandı, USİAD e-Dergisi, Sayı 58, Ocak 2013, Erişim Tarihi: 05.12.2013

[140] www.usiad.net, Suriye ile İhracatımız Sıfıra Dayandı, USİAD e-Dergisi, Sayı 58, Ocak 2013, Erişim Tarihi: 05.12.2013

örgütlerince gerçekleştirilen eylemler, kitlesel hareketler, çatışmalar, hayatını kaybeden insanlar, ülkelerin uzun tanıtım politikaları sonucu elde ettiği imajı bir anda yerle bir edebilmektedir.

Ayrıca terörizm özellikle az gelişmiş ülkelerde turizm sektörüne yatırım yapmak isteyen yerli ve yabancı yatırımcıların kararlarını önemli ölçüde etkilemektedir. Kaynak sıkıntısı çeken az gelişmiş ülkelerde turizm alanındaki yatırımlar yabancı yatırımcılar tarafından yapılmaktadır. Fakat yabancı yatırımcılar terörün yoğun olduğu ülkelerde güvenlik ve risk nedeniyle turizme yatırım yapmak istemezler.

Terör örgütlerinin turizm sektörünü ve turistleri hedef almasının en önemli nedenleri turizm sektörünün ülke ekonomisine sağladığı getiri ve dünya kamuoyunda oluşturacağı etkilerdir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde turizm sektörü sayesinde ülkeye giren döviz önemli miktarlara ulaşmaktadır. Bu ülkelerin finansman ve dış ticaret açığı, işsizlik gibi sorunları turizm sektörü ile kapatılmaya çalışılmaktadır. Çünkü turizm sektörü önemli yatırımlar ve kalifiye çalışanlar gerektiren bir sektör değildir. Böylece vasıflı olmayan işçilerin bu sektörde istihdam edilmesi ile işsizlik oranlarında düşüş sağlanabilmektedir.

Turizm bölgelerine ve turistlere yönelik yapılan saldırılar, ülkeye turistlerin gelmesini engelleyerek, hedef alınan ülkenin turizm gelirlerini büyük oranda etkileyecektir. Böylece ülke ekonomisine darbe vurarak, milli gelirin azalmasına, ticaret hacminin daralmasına neden olacaktır.

Terörist grupların eylemlerinde turistleri ve turistik bölgeleri hedef almalarının bir diğer nedeni ise bu tarz saldırıların dünya kamuoyunda çok daha büyük bir yankı uyandırması, bütün dünyanın dikkatlerini terör örgütüne ve bölgeye çekmesidir.

Ayrıca turistik bölgelerde, turistik tüketicilerin rahatlığı açısından, güvenlik önlemlerinin çok sıkı olmayacağı düşüncesi, terör eylemcilerini bu mekânlara itmektedir. Eylemcilerin, turistik tüketiciler arasında dikkat çekmeden gizlenebilmesi, turizm endüstrisini terörist saldırılar için açık bir hedef haline getirmektedir. [141]

[141] Burcu Selin YILMAZ, Özgür Devrim YILMAZ, "Terörizm ve Terörizmin Hedefi Olarak Turizm Endüstrisi", **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:4, Sayı:13, 2005, s. 45

Turistlere yönelik terörist saldırıların bir diğer nedeni ise özellikle kökten dinci (radikal dinci gruplar) terör örgütleri açısından turistleri Batı'yı ve yozlaşmayı temsil ettiği için terör eylemlerinde öncelikli olarak bu kitle hedef alınmaktadır. [142]

2001 yılından 2006 yılına kadar doğrudan turistleri ve turistik bölgeleri hedef alarak yapılan saldırılar tabloda gösterilmiştir.[143]

Tablo 17: 2001-2006 Yılları Arasında Dünyada Turistik Hedeflere Yönelik Saldırılar

TERÖRİST SALDIRI	TARİH	ÖLÜ - YARALI
Amerikan Havayolları Bombalı Saldırı	22.12.2001	---
Karaçi'de Otobüse Bombalı Saldırı	08.05.2002	13 ölü, 40 yaralı
Bali'de 1. Bombalı Saldırı	12.10.2002	202 ölü, 209 yaralı
Kenya, Mombasa'da intihar saldırısı	28.11.2002	13 ölü, 80 yaralı
Filipinler, Davao Havaalanı'nın bombalanması	04.03.2003	21 ölü, 149 yaralı
Casablanca Bombalı saldırısı	16.05.2003	20 ölü, 2 yaralı
Endenozya, Jakarta, Mariot Otel bombalanması	05.08.2003	12 ölü, 250 yaralı
Irak, Bağdat, Kanal Otel bombalanması	19.08.2003	22 ölü, 100 yaralı
Filipinler, Manila, Superferry bombalanması	27.02.2004	63 ölü, 53 kişinin ise sonradan öldüğü tahmin ediliyor
Rusya'da iki yolcu uçağı bombalanması	24.08.2004	91 ölü
Taba, Sinai Bombalı saldırı	07.10.2004	34 ölü, 171 yaralı
Kahire, Sharia al-Moski intihar saldırısı	07.04.2005	3 ölü, 18 yaralı
Kahire, 6 Ekim Köprüsü ve Kale bombalı saldırıları	30.04.2005	10 yaralı
Mısır, Sharm el-Sheikh bombalı saldırı	23.07.2005	88 ölü, 150 yaralı
Bali'de 2. Bombalı saldırı	01.10.2005	23 ölü, 129 yaralı
Amman'da otellere bombalı saldırı	09.11.2005	60 ölü, 115 yaralı
Mısır, Dahab bombalı saldırı	24.04.2006	23 ölü, 80 yaralı
Transatlantik Havayollarına saldırı teşebbüsü	10.08.2006	------
Türkiye turistik bölgelere saldırılar	28.08.2006	3 ölü, 41 yaralı
Ürdün, Amman turistlere silahlı saldırı	04.09.2006	1 ölü, 5 yaralı

Kaynak: Murat YEŞİLTAŞ, İlker ÖZTÜRK, Fatih TÜRKMEN, "Terör Faaliyetlerinin Turizm Sektörüne Etkilerinin Çözüm Önerileri Perspektifinde Değerlendirilmesi", **Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 10, Sayı: 1, Haziran 2008, s. 179

Özellikle 1997 yılında Mısır'da Luxor bölgesinde bizzat turistlere yönelik yapılan saldırıda 59 kişinin ölmesi, 2002 yılında Bali'deki saldırıda 202 turistin öldürülmesi dünya kamuoyunda büyük yankı uyandıran önemli saldırılar olmuştur.

Yapılan araştırmalar bu tarz saldırılar neticesinde hedef alınan ülkede turizm sektörünün büyük darbeler aldığını, ülkeye gelen turist sayısında büyük düşüşler yaşandığını ve neticesinde gelecek olan turistlere yönelik olarak yatırım yapan

[142] Burcu Selin YILMAZ, Özgür Devrim YILMAZ, age, s. 45

[143] Alexandros PARASKEVAS, Beverley ARENDELL, "A Strategic Framework for Terrorism Prevention and Mitigation in Tourism Destinations", **Tourism Management**, 28 (2007), p.1560–1573

yatırımcıların büyük zararlara uğradığını, yeni yatırımlar yapmaktan vazgeçtiklerini ortaya koymuştur.

Enders ve Sandler 1991 yılında yaptıkları bir çalışmada İspanya'da 1970 ve 1988 yılları arasında gerçekleştirilen terörist saldırılarıyla ülkeye gelen yabancı turist sayısını karşılaştırmışlardır. Çalışmaya göre 1988 yılında İspanya'ya 5.392 turistin geldiğini ve 18 terör saldırısı olduğunu ortaya koymuşlardır. Bu saldırılar olmasaydı ülkeye gelen turist sayısının 1,5 kat daha fazla olabileceğini tahmin etmişlerdir.[144]

Yine terör eylemlerinin turizm sektörüne maliyetiyle ilgili bir başka çalışmada Enders, Sandler ve Parise, 1974-1988 yılları arasında terörizmin Avusturya, İtalya ve Yunanistan'daki maliyetinin sırasıyla, 4.54, 1.16 ve 0,7 milyar Dolar olduğunu hesaplamışlardır. Aynı dönemde terörizmin bütün Avrupa ülkelerine maliyetinin ise yaklaşık 16,2 milyar Dolar olduğu tahmininde bulunmuşlardır.[145]

27 Aralık 1985'de Roma ve Viyana havaalanlarına yapılan terörist saldırıları sonucunda 20 kişinin hayatını kaybetmesi ve 100 kişinin yaralanmasından sonra sadece ABD'den Avrupa'ya seyahat edenlerin %19'u seyahat planlarını ertelemişlerdir.[146]

Slobada'nın çalışmasına göre 1991 Körfez Savaşı sonrasında ortaya çıkan ABD karşıtlığına bağlı olarak ABD'ye yönelik gerçekleştirilen terörist saldırılarındaki artışın ABD turizm sektörüne etkisinin 57 milyar Dolar olduğu hesaplanmıştır.[147]

17.10.1997 tarihinde Krallar Vadisi'ndeki köktendinci terörist grupların eyleminde çoğu turist 58 kişinin yaşamını yitirdiği Luxor saldırısının ardından Mısır'ın 4 milyar dolarlık turizm sektörü en az 1,5 milyar dolarlık finansal kayba uğramıştır. Bu eylemden turizm sektöründe istihdam edilen 700.000 civarında kişi doğrudan, tahminen bunun on katı kadar Mısırlı ise dolaylı yoldan etkilenmiştir. Bölgeye tekrar turist çekmek için otellerin çoğu önceki yıl fiyatlarında % 50'ye varan yüksek indirimler yapmak

---

[144] Bruno S FREY, Simon LUECHINGER, Alois STUTZER, "Calculating Tragedy: Assessing The Cost of Terrorism", **Journal of Economic Surveys**, Vol: 21, Nu:1, 2007 UK, p. 5

[145] ARDOR, age, s. 107

[146] Ö. Selçuk EMSEN, M. Kemal DEĞER, "Turizm Üzerine Terörizmin Etkileri: 1984-2001 Türkiye Deneyimi", **Akdeniz İİBF Dergisi**, (7) 2004, s. 69

[147] ARDOR, age, s.106; ÇAKMAK, age, s. 99-122

zorunda kalmışlar ancak yine de, otellerin doluluk oranları % 25'i geçememiştir. Diğer konaklama tesisleri de sadece %10 dolayında doluluk sağlayabilmiştir.[148]

11 Eylül 2001 tarihinde ABD'de ikiz kulelere yönelik saldırıdan önce yıllık 51 Milyon civarında turist ülkeye gelirken bu sayı saldırıdan sonra 46 Milyona düşmüştür. Ülkeye gelen bir turistin ortalama 5-7 bin dolar civarında para harcadığı düşünüldüğünde ABD'nin turizm gelirlerinin önemli bir darbe aldığı söylenebilmektedir.[149]

11 Eylül saldırıları ABD'deki otel işletmelerine de önemli bir darbe vurmuş, bu tarihten sonra otellerde büyük oranlarda rezervasyon iptalleri yaşanmıştır. Saldırıdan sonraki ilk üç ay boyunca bireysel rezervasyonların %20 ile % 50'si, grupların ve tatil programlarının tamamı iptal edilmiş, toplantılar, kongreler, seminerler, ticari fuarlar ya tamamen iptal edilmiş ya da ertelenmiştir. Bu saldırı sonucunda, birçok otel tekrar müşteri çekebilmek için oda fiyatlarında %30 ile %50 arasında bir indirim ve çeşitli promosyonlar uygulamak zorunda kalmışlardır.[150]

Bu saldırı sadece ABD'yi değil aynı zamanda başta Müslüman devletler olmak üzere diğer devletleri de etkilemiştir. Etkilenen ülkelerden birisi de önemli bir turizm sektörüne sahip olan Türkiye olmuştur. İlk 8 aylık dönemde turist sayısında bir önceki yılın aynı dönemine göre %18,9'luk bir artış sağlanmış iken, 11 Eylül olaylarının sebep olduğu düşüşlerle yılsonu itibariyle artış, bir önceki yıla göre ancak %11,1 olabilmiştir. Turizm gelirlerinde Ağustos sonu itibariyle sağlanan %14,5'lik gelir artış oranı yılsonuna varıldığında, bir önceki yıla göre %5,9 düzeyine gerilemiştir.[151]

Aynı düşüş dünya genelinde de yaşanmış turizm sektörü büyük zarar görmüştür. WTO verilerine göre aynı yıl tüm dünyada turist sayısında yaklaşık 2 milyon düşüş yaşanmış ve turizm sektörünün yıllık büyümesi -0,3 olarak gerçekleşmiştir.

---

[148] Bahar TANER, "Terörizm ve Turizm", **Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi, Prof.Dr. Hasan OLALI Özel Sayısı**, Yıl:11, Eylül 2000, s. 94

[149] Carl BONHAM, Christopher EDMONDS and James MAK, "**The Impact of 9/11 and Other Terrible Global Events on Tourism in the U.S and Hawaii**, No:87 University of Hawaii at Manoa, February 2006, s. 19

[150] Murat YEŞİLTAŞ, İlker ÖZTÜRK ve Fatih TÜRKMEN, age, s. 180

[151] Mukadder SEZGİN, "Terörün Turizm Sektörü Üzerine Etkileri", **Dünyada ve Türkiye'de Terör Konferansı**, **Ekonomik Sosyal Yapıya Yansımaları** (20-24 Mayıs 2002), TC Merkez Bankası, Ankara 2002, s. 144 (131-153)

2007-2009 yılları arasında Pakistan ordusunun Taliban'a yönelik operasyonları esnasında doğal güzellikleriyle ünlü Svat vadisinde bulunan 855 otel ve 405 otel ve restoran kapalı kaldığı için Pakistan'ın turizm gelirleri büyük darbe almıştır. Otel işletmelerinde çalışan işçiler işsiz kalmış, Peşaver, İslamabad ve Lahor şehirleri arasında taşıma sektörü durma noktasına gelmiştir. Dünya ekonomik forumuna göre Pakistan 2009 yılında turizm açısından 113. Sıradan 130. Sıraya gerilemiştir. [152]

Dünyada olduğu gibi Türkiye'de de turistlere ve turistik bölgelere yönelik terör örgütleri tarafından silahlı, bombalı saldırılar olmakta, zaman zaman turistler terör örgütü mensuplarınca kaçırılmakta ve alıkonulmaktadır.

Tarihi zenginliği, doğal güzellikleri, iklimi ve turistler için düşük maliyetle tatil imkanları sunabilmesi Türkiye'yi turizm açısından cazip bir ülke haline getirmektedir. Turizmin ülke ekonomisine büyük destek sağlaması ve ülkeye gelen turist miktarının çokluğu PKK terör örgütünün bu sektörü hedef almasında önemli rol oynamıştır.

PKK terör örgütünün kurulduğu andan itibaren eylem kronolojisine bakıldığında her dönemde turistlere ve turistik bölgelere yönelik eylemlere başvurduğu görülmektedir.

Öcalan Davası gerekçeli kararında da açıklandığı üzere PKK terör örgütü lideri Abdullah Öcalan'la doğrudan görüşen Aysu İnan ve Nurettin Anyığı isimli şahıslar ifadelerinde sanık Abdulah Öcalan'ın kendilerini telefonla arayarak turistlerin yoğun olarak bulunduğu yerlere, fabrika ve üretim merkezlerine yoğun eylem talimatı verdiğini belirtmişlerdir. Bu talimat üzerine PKK'lı Atilla Kaya ve Sakine Dönmez'in Fethiye ve Marmaris ilçelerinde turistlerin çokça uğradıkları parklara bomba bırakmaları sonucu bir turist hayatını kaybetmiştir. Bu olayları gerek Atilla Kaya, gerekse Sakine Dönmez açıkça ifade etmişlerdir.

Aşağıdaki tabloda PKK terör örgütünün turistik bölgelere, tesislere, kuruluşlara ve bizzat turistlere yönelik eylemlerinden bazı örnekler verilmiştir.

[152] ARSHAD, age, s. 10

Tablo 18: 1993–2006 Yılları Arasında Türkiye'de Yaşanan Turistleri Hedef Alan Terörist Eylemler

YIL	OLAY
1993	PKK tarafından güney sahillerinde gerçekleştirilen otel ve restoran bombalama eyleminde 12 yabancı, 16 Türk 28 kişinin yaralanması
1993	Temmuz ayından Ekim ayına kadar 8 değişik olayda PKK mensupları tarafından Güneydoğu Anadolu'da 19 Batılı turistin kaçırılıp haftalarca alıkonulması eylemleri
1994	PKK'nın 2 Finlandiyalı turisti "Kürdistan'a" giriş vizesi olmadığı için kaçırması ve 22 gün alıkoyması eylemi
1994	PKK'nın Sultan Ahmet Meydanı'ndaki bombalı eyleminde 1 Alman, 1 Hollandalı ve 1 İspanyol olmak üzere 3 turistin yaralanması
1994	PKK tarafından İstanbul'da turistlerin yoğun olarak bulunduğu Kapalı Çarşı'ya bomba konulması ve sonucunda 1 İspanyol ve 1 Belçikalı olmak üzere 2 turistin ölmesi ve 17 kişinin yaralanması eylemi
1994	Marmaris ve Fethiye'de gerçekleşen bombalama eylemleri sonucu 1 turistin ölmesi ve 10 turistin yaralanması
1994	Siirt yakınlarında 1 Japon turistin kaçırılması ve 4 gün alıkonulması eylemi
1998	Sultan Ahmet Meydanı'ndaki bombalı eylem sonucunda 2 Hintli, 1 Yeni Zelandalı olmak üzere 3 yabancı turistin ve 4 Türk vatandaşının yaralanması eylemi
1998	Ağrı'da 1 Alman turistin ve 1 Türk kamyon sürücüsünün kaçırılması ve ertesi gün Alman turistin bulunması fakat Türk kamyon sürücüsünün bulunamaması eylemi
1999	Terörist başının yakalanması ve akabinde yabancı basında yapılan turistleri hedef alan tehdit eylemleri
2003	İstanbul Neva Şalom Sinagogu ve Şişli Sinagoguna yönelik bombalama eylemleri
2003	HSBC Bankası Genel Müdürlüğü ve İngiltere'nin Başkonsolosluğuna yapılan bombalı saldırı eylemleri
2004	Kuşadası'nda 1 polis amirinin ölümüyle sonuçlanan bombalı eylem
2005	Kuşadası'nda 5 kişinin hayatını kaybettiği 13 kişinin yaralandığı bombalama eylemi
2006	Antalya'da 3 kişinin ölümüne, Marmaris'te 21 kişinin yaralanmasına sebep olan ve PKK terör örgütü üyeleri tarafından gerçekleştirilen bombalama eylemleri

Kaynak: Murat YEŞİLTAŞ, İlker ÖZTÜRK, Fatih TÜRKMEN, "Terör Faaliyetlerinin Turizm Sektörüne Etkilerinin Çözüm Önerileri Perspektifinde Değerlendirilmesi", **Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 10, Sayı 1, Haziran 2008, s. 183

PKK terör örgütünün bu tarz eylemleri Türkiye için önemli bir gelir kaynağı olan turizm sektörüne büyük darbeler vurmaktadır.

Kamil Unur'un TURSAB'dan derlediği bilgilere göre 1993'te Antalya'da meydana gelen ve 14'ü Türk olmak üzere 26 turistin yaralanmasına neden olan bombalı saldırı, 1993 turizm sezonunda bir dönüm noktası olmuştur. Türkiye'ye turist gönderen ülkelerin basınında ve özellikle Almanya, Hollanda ve İtalya'da manşete çıkan bombalı saldırı haberi sonrası önemli ölçüde rezervasyon iptalleri yaşanmış, son dakika satışları azalmıştır.[153]

[153] Kamil UNUR, "Turizm-Terörizm İlişkisi ve Türkiye Örneği", **Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi Prof.Dr. Hasan OLALI Özel Sayısı**, Yıl: 11, Anatolia 2000, s. 174-175

PKK'nın eylemleri Olağanüstü Hal Bölgesindeki illeri daha çok etkilemiş, bölgeye yönelik düzenlenen kültürel ağırlıklı turlar çok büyük ölçüde azalmış ve hatta durma noktasına gelmiştir. Turizmdeki bu gerileme zaman zaman dış basında da haber konusu olmuştur. Londra'da yayınlanan günlük 220.000 tirajlı The Independent gazetesinin 22.10.1998 tarihli haberinde "Nuh'un gemisi diyarında ticaret geriliyor" başlıklı yazıda Doğu Beyazıt'lı bir vatandaşımızın görüşlerine yer verilerek şu tespitler yapılmıştır:

"*Mustafa Sanman, Doğu Beyazıt'ta yaşayan hemen hemen tüm insanlar gibi, o da bir Kürt. Sanman şöyle diyor. "10 yıl önce Doğu Beyazıt turist kaynıyordu kadar çok turist vardı ki, kent dışındaki oteller bile doluydu. Şimdi bu oteller kapandı, köy okulları da kapandı. Türk Devleti ile PKK arasında savaş Doğu Beyazıt'ı çok kötü etkilemiş. Bir taksi şoförünün anlattıklarına göre, 1993 sonu ile 1994 başı arasında çatışmalar o kadar çok artmış ki, işi bırakıp 6 aylığına İstanbul'a kaçmış. Sanman, arabayı kullanırken bana çatışma mahallelerini de gösteriyor. Artık şehre teröristler gelmiyor. Şimdi burada emniyetteyiz…" Turistler de gelmeye başlamış ama sayıları eskiye oranla çok az: "Son üç yıldır, diğer senelere göre durum daha iyi. Bu yıl 20 otobüs dolusu yabancı geldi. Ancak, otellerde bir günlük oda fiyatının 3 sterlinin biraz üzerinde olması, talebin ne kadar düşük olduğun gösteriyor.*[154]

Abdullah Öcalan'ın 1999 yılında yakalanmasından sonra PKK terör örgütünün tüm Türkiye'yi savaş alanı olarak ilan etmesi, turistlere ülkeye gelmemeleri yönündeki çağrıları, hemen ardından eylemlerine başlaması, Ankara'da AB Temsilciliği binası önünde bomba patlatması, Avrupa'daki ve Moskova'daki militanları aracılığı ile toplu sokak gösterilerine kalkışması tüm Dünya medyasında haber konusu olmuştur.[155]

Mukadder Sezgin'in Batı medyasıyla ilgili incelemelerinde, PKK mensupları ve müzahir kitlesi tarafından organize edilen olaylar ve şiddet içerikli gösteriler nedeniyle Batı medyasının yaptığı haberlerde "Türkiye'ye gitmeyin" vurgusunun yapıldığı belirlenmiştir.[156]

[154] SEZGİN, age, s. 139
[155] SEZGİN, age, s. 140-141
[156] SEZGİN, age, s. 149-151-152

Washington Post gazetesinin 16.03.1999 tarihli sayısında: "*Yasadışı PKK'nın lideri Abdullah Öcalan'ın 15 Şubat'ta yakalanmasının ardından başlayan ve son iki haftadır ülkeyi sarsan bombalama olaylarının sonuncusu dün yaşandı. PKK, Türkiye'nin güneydoğusunda bağımsız bir Kürt devleti kurmak için mücadele vermektedir. Dışişleri Bakanlığı dün yayınladığı açıklamada, Türkiye'ye gidecek Amerikalıları temkinli olmaları konusunda uyardı*."

Viyana Salzburger Nacrichten gazetesinin 16.03.1999 tarihli sayısında: "*Türk devleti ile PKK arasındaki çatışmanın tırmanması kaçınılmazdı. PKK şefi Abdullah Öcalan'ın tutuklanmasından bu yana Kürtler, çifte strateji izledi. Bir yandan Türkiye içinde giriştikleri suikastlerle devleti vurmaya çalışıyorlar; diğer taraftan Avrupa başkentlerinde düzenledikleri şiddet içeren gösterilerle Avrupa'yı da çatışmanın içine sokuyorlar. Şimdi iki strateji birleşiyor. Türkiye'nin turist bölgelerini "savaş bölgesi" olarak gördükleri tehdidiyle bir taşla iki kuş vurmuş oluyorlar. Türkiye'de yaşamlarından endişe edecek Avrupalı turistler, artık Türkiye'ye gitmeyecekler, rezervasyonlarını değiştiriyorlar*."

Bonn, Frankfurter Allgemeine Zeitung gazetesinin 17.05.1999 tarihli sayısı: "*Antalya'nın restore edilmiş eski merkezlerinde in-cin top oynuyor. Bölgeye yönelik uçak seferlerinin %30'u iptal edilmiş durumda, pek çok otel ve tur operatörü ihtiyat akçasına sahip değil. Bu nedenle birçok işletmenin iflas etmesi bekleniyor*."

Bu yayın akışlarının etkisi ile 1999 yılında Türkiye'ye gelen turist sayısında büyük düşüşler görülmüş, çoğu turizm bölgelerinde rezervasyon iptalleri yaşanmış, gelen turist sayısı ve turizm gelirleri hızlı bir şekilde düşüş olmuştur.

Batı kamuoyunun ve medyasının söz konusu terör örgütünün Türkiye turizm endüstrisini karalamaya yönelik kampanyalarına açık bir şekilde destek vermesi nedeniyle, bazı ülkelerden gelen turist sayılarında %50'ye varan rezervasyon iptalleri yaşanmıştır (Almanya'da yaklaşık %40-50, Fransa'da %25, Belçika'da %30). Avrupa ülkelerinin Dışişleri Bakanlıkları tarafından ülke vatandaşları için hazırlanan seyahat öneri bültenlerinde Türkiye'nin riskli bir ülke olarak gösterilmesi, Batı kamuoyu ve

medyası tarafından Yunanistan ve İspanya gibi ülkelerin tercih edilebileceği yönündeki kampanyalar sonucu Türk turizmi krize girmiştir.[157]

Yalnız AB ülkelerinden 1998 yılında Türkiye'ye gelmiş olan turist sayısı 5.322.282 iken bu rakam 1999'da keskin bir düşüşle 3.506.169'a gerilemiştir.1998'in ilk 7 ayında yurdumuza gelen toplam turist sayısı 5.176.434 iken, bu rakam 1999'un aynı döneminde 3.974.664'e gerilemiştir. Sonuç olarak 1998'de 9.752.697 olan turist sayısı, 1999'da %23,2'lik bir düşüşle 7.487.285'e gerilemiştir. PKK terörünün 1998 ve 1999 yıllarında neden olduğu turist kaybının en az 6 milyon, döviz kaybının da 4,5 milyar civarında olduğu tahmin edilmektedir. [158]

Avrupa'daki en büyük Türk tur operatörü Oger Tours, Abdullah Öcalan'ın yakalanmasından sonra özellikle turizm bölgelerinde meydana gelen terör olayları ve eylemleri yüzünden Türkiye'deki 90 bin rezervasyonlarının iptal edildiğini açıklamıştır. İptal edilen rezervasyonlar nedeniyle turizm bölgelerinde bulunan yüzlerce işletme ekonomik yönden zarara uğramış, sektörde çalışan binlerce insan işten çıkartılmak zorunda kalmıştır.[159]

Aşağıdaki tabloda 1999 yılında Türkiye'ye gelen turist sayısındaki azalmaya bağlı olarak gelen uçak sayısında, konaklama tesisleri doluluk oranlarında ve dolayısıyla dış turizm gelirlerinde meydana gelen düşüş açık bir şekilde görülmektedir.

Tablo 19: 1998-2001 Arası Türkiye'ye Gelen Turistlerle İlgili Veriler

	1998	**1999**	**2000**	**2001**
Yabancı Ziyaretçi Sayısı	9.752.697	7.487.285	10.428.153	11.618.900
Dış Turizm Gelirleri ($)	7.808.940	5.203.000	7.636.000	8.090.000
Yabancı Geceleme Sayısı	30.432.625	20.434.881	28.510.906	36.368.500
Konaklama Tesisleri Doluluk Oranı (%)	30.60	20.40	23.34	32.82
Havayolu ile Gelenler	6.698.882	4.686.740	7.274.062	8.459.592
Havalimanlarımıza İnen Uçak Sayısı	97.150	71.581	78.887	95.558
Charter Uçaklarının Taşıdığı Yolcu sayısı	6.526.192	4.645.473	6.650.604	6.685.309

Kaynak: Mukadder SEZGİN, "Terörün Turizm Sektörü Üzerine Etkileri", **Dünyada ve Türkiye'de Terör Konferansı, Ekonomik Sosyal Yapıya Yansımaları** (20-24 Mayıs 2002), TC Merkez Bankası, Ankara 2002, s. 142

Aynı dönemde İspanya ve Yunanistan'a giden turist sayısında artış olduğu gözlenmektedir. Yunanistan'ın 1998 yılı turist sayısı 10.916.000 iken 1999 yılında bu

[157] YILMAZ ve YILMAZ, age, s. 51-52
[158] SEZGİN, age, s. 142
[159] HACITAHİROĞLU, age, s. 282

rakam eski yıllara nazaran önemli bir artışla 12.164.000 olmuştur. Aynı şekilde İspanya'da da artışlar görülmüştür. 1998 yılı turist sayısı 41.892.000 iken 1999 yılında bu rakam 45.440.000'a ulaşmıştır.

Tablo 20: 1998-1999 Yılları Bazı Ülkelere Giden Turist Sayıları

ÜLKE	1998 YILI TURİST SAYISI	1999 YILI TURİST SAYISI
TÜRKİYE	9.752.697	7.487.285
YUNANİSTAN	10.916.000	12.164.000
İSPANYA	41.892.000	45.440.000

Kaynak : www.indexmundi.com, Erişim Tarihi: 12.11.2013

Her ne kadar bazı akademisyenler ve araştırmacılar 1999 yılında Türkiye'ye gelen turist sayısındaki düşüşün 17 Ağustos 1999 depreminden kaynaklandığını ileri sürmekte iseler de, 1996-1997-1998-1999 yıllarında aylara göre gelen turist sayısı detayları incelendiğinde turist sayısındaki düşüşün 1999 yılı Mart ayında yani PKK terör örgütü lideri Abdullah Öcalan'ın Şubat 1999 da yakalanmasından sonra başladığı açık bir şekilde görülmektedir.

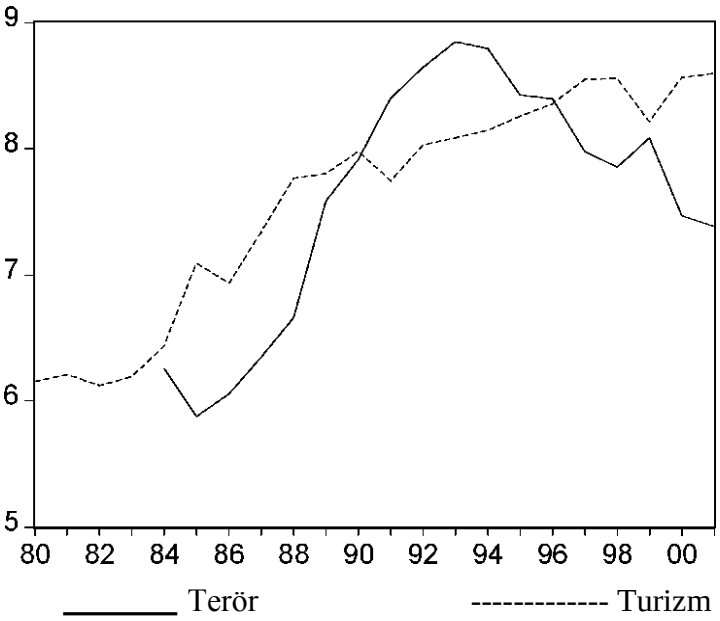
Tablo 21:Türkiye'ye Gelen Yabancıların Yıllara ve Aylara Göre Dağılımı

Aylar	1996	1997	1998	1999
Ocak	283.616	300.872	346.183	359.046
Şubat	324.910	314.306	371.526	371.527
Mart	537.452	555.204	476.756	409.483
Nisan	556.109	639.819	642.332	426.558
Mayıs	874.942	1.020.894	986.237	691.313
Haziran	902.015	1.045.987	1.062.961	784.642
Temmuz	1.106.242	1.206.226	1.288.439	931.895
Ağustos	1.153.755	1.404.876	1.460.075	1.079.249
Eylül	1.117.429	1.297.455	1.209.256	876.261
Ekim	909.397	947.462	1.035.237	800.513
Kasım	452.325	538.368	502.638	435.790
Aralık	395.893	417.535	371.057	320.808
Toplam	**8.614.085**	**9.689.004**	**9.752.697**	**7.487.285**

Kaynak: T.C Turizm Bakanlığı

Emsen ve Değer tarafından yapılan bir çalışmada Türkiye'de turizm gelirleri ile terör ilişkisini ortaya koyan grafikte görüleceği üzere Türkiye'de terörün yükselişe geçtiği 1988 yılından itibaren turizm gelirlerindeki büyüme hızının yavaşladığı ve 1990 yılından itibaren turizm gelirlerinde trende bağlı olarak gelişmenin çok düşük seviyelere gittiği görülmektedir. Özellikle 1996'dan itibaren, turizm gelirleri ile terör olayları arasında literatürdeki bilgi ile tam bir örtüşme söz konusudur. Bu durumu yükselişe geçen teröre turizm gelirlerinin ani düşüşle tepki verdiği 1998-1999 yılları arasında daha belirgin bir şekilde görmek mümkündür.[160]

Grafik 1: Türkiye'de Terör ile Turizm Gelirleri İlişkisi

Kaynak: Ö. Selçuk EMSEN, M. Kemal DEĞER, "Turizm Üzerine Terörizmin Etkileri: 1984-2001 Türkiye Deneyimi", **Akdeniz İİBF Dergisi**, (7) 2004

Terör örgütlerinin eylem ve faaliyetleri, düzenlenen sokak gösterileri, güvenlik kuvvetleri ile çatışmalar gibi olayların Türk turizmine vermiş olduğu zararları, gelen turist sayısındaki ve turizm gelirlerindeki düşüşleri gösteren bir başka örnek olay ise Gezi olaylarıdır.

İstanbul ilinde başlayarak diğer illere yayılan Gezi Parkı olayları ile birlikte, İstanbul konaklama oranlarında önemli oranda rezervasyon kaybına uğramıştır. Özellikle

[160] EMSEN ve DEĞER, age, s. 79

yabancı basında olayların abartılarak gösterilmesi en önemli global olaylarda dahi çok uzun süreli yayın yapmayan yabancı medya kuruluşlarının canlı yayınları bu iptallerde etkili olmuştur.

AKTOB Araştırma Birimi tarafından derlenen verilere göre; Haziran ayında 50'den fazla pazarda düşüş yaşayan İstanbul, toplamda 152 bin müşteri kaybetmiş, 30 dolayında pazardan gelişlerde ise 51 bin dolayında artış olmuştur. Böylece Haziran ayındaki net düşüş 100 bini aşmıştır. Diğer yandan Turistik Otelcileri ve İşletmeciler Birliği TUROB'un hazırladığı verilere göre olaylar sürecinde iptal edilen geceleme sayısı 215.862, iptallerin toplam maddi karşılığı ise 54.697.769 Avro olmuştur. Öte yandan rezervasyonlardaki düşüş % 55, Taksim-Beyoğlu-Şişli-Beşiktaş bölgesindeki iptaller % 80 civarında olmuştur.[161]

Görüldüğü üzere terör eylemleri, çatışmalar ve sokak gösterileri turistlerin kararlarını değiştirmesinde çok etkili olmaktadır ve ülkeye gelen turist sayısında ve turizm gelirlerinde keskin düşüşler yaşanmaktadır. Düşüşler özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde ise daha yüksek oranlara çıkmaktadır. Bu durum ülke ekonomisinin can damarlarından turizm sektörüne ve bu sektöre yatırım yapanlara büyük darbeler vurmaktadır. Ülkeye turist çekebilmek için büyük meblağlar harcanarak oluşturulan imaj anında yerle bir olabilmektedir. Tekrar aynı imajı oluşturabilmek ise büyük çabalar harcamayı gerektirmekte ve uzun zaman almaktadır.

AK Parti tarafından yaptırılan terörün Türkiye'ye ekonomik maliyetinin hesaplanmasına yönelik araştırmaya göre Türkiye 1986-2012 yıllarında toplam 600 milyar TL turizm geliri elde etmiştir. Terörün olmaması durumunda turizm gelirlerinin her yıl % 10 artacağı ve 60 milyar 300 milyon TL ek gelir elde edileceği, % 20 artması durumunda ise 120 milyar 600 milyon TL ek gelir elde edilebileceği değerlendirilmektedir.[162]

Terörist faaliyetlerin, eylemlerin ve çatışma ortamının azalması ve son bulması ise süreci tersine işletmekte ve bölgeye gelen turist sayısındaki artış hemen fark edilmektedir. Bunu doğrulayan en güzel örnek, özellikle son dönemlerde bölgedeki

[161] **Türkiye Otelciler Federasyonu (TÜROFED) Bülteni**, Ağustos 2013
[162] www.ntvmsnbc.com/id/25480849/**,** Terörün Türkiye'ye Tahmini Maliyeti, Erişim Tarihi: 26.10.2013

çatışmaların azalması dolayısıyla turist sayısında patlama yaşayan Diyarbakır ilidir. Diyarbakır bağrında yatan Peygamberleri, sahabeleri ve evliyalarıyla zengin bir inanç turizmi potansiyeline; surları, tarihi camileri, köprüleri, kiliselileri, kalesi gibi tarihi zenginlikleri ile, Dicle Nehri, Hevsel Bahçeleri ve Karacadağ gibi birçok doğal güzellikleri ile büyük bir turizm potansiyeline sahiptir. Ancak bu güzelliklerin yerine çatışmalar, patlayan bombalar ve sokak gösterileri ile anılan bir il olmuştur. İlerleyen dönemlerde çatışma ve eylemlerin sona ermesiyle birlikte oluşacak huzur ortamı yerli ve yabancı turist sayısında büyük artışa neden olacaktır.

Diyarbakır İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'nün verilerine göre şehre 2013 yılının ilk 7 ayında 150 bin turist gelmiştir. Bu sayı % 31 artışa denk gelmektedir. Çatışma dönemlerinde tur şirketlerinin güzergâh olarak dahi kullanmadıkları Diyarbakır, sürecin olumlu gitmesiyle birlikte yakaladığı bu ivmeyi daha da ileri götürmelidir.[163]

Rakamlarında net bir şekilde ortaya koyduğu gibi terör eylemlerinin olumsuz yönde etkilediği sektörlerin başında Turizm sektörü gelmektedir. Ülkeye turist çekebilmek, dünya turizm sektöründe söz sahibi olabilmek ve ülke ekonomisine katkı sağlayabilmek için öncellikle gelecek olan turistlere huzurlu ve güvenli bir ortam oluşturulması çok önemlidir. Bu da ülkede terörist faaliyetlerin engellenmesi ve sona erdirilmesiyle mümkün olmaktadır. Aksi takdirde bu kadar hassas olan bir sektörde, birçok tarihi ve doğal güzellikleri bulunan Türkiye'nin ön plana çıkması mümkün değildir.

3.2 ULAŞIM SEKTÖRÜ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Toplu ulaşım araçları her zaman terör örgütlerinin eylemlerinin hedef listesinde yer almışlardır. Terör örgütlerinin toplu taşıma araçlarına saldırmasının çeşitli sebepleri bulunmaktadır. Bunlar:

- Eylem sonucunda daha çok insanın ölmesi ile eylemin daha çok ses getirmesini sağlamak, böylece ülke ve dünya kamuoyunun dikkatini çekmek,

[163]www.haber7.com/guncel/haber/1066897-cozum-sureci-bu-ilde-turizmi-patlatti, Erişim Tarihi: 10.10.2014

- İnsanlara ülke içerisinde hiçbir yerde güvenli olmayacakları, devletin kendilerini koruyamayacağı mesajını vererek terör örgütünden korkmasını ve daha önceki bölümlerde açıklandığı üzere halkın devletin politikalarını eleştirmesini sağlamak ve devletin üzerinde kamuoyu baskısı oluşturmak,

- 2001 Eylül saldırılarında olduğu gibi toplu taşıma araçlarını gerçekleştirilecek eylemde araç olarak kullanarak eylemin şiddetini artırmaktır.

Dünya'nın birçok yerinde terör örgütleri amaçlarını gerçekleştirebilmek için insanların toplu halde bulundukları yerlere ve ulaşım araçlarına saldırılar düzenlemektedirler.

Mayıs 2003'te ABD New York'ta bulunan Brooklyn Köprüsü'ne saldırı düzenlenmesi, Ağustos 2004'te New York ve Londra'daki finans merkezlerinin hedef seçilmesi, 2004'te intihar bombacılarının Madrid metrosunun bazı noktalarını hedef olarak seçmeleri, Temmuz 2005'te Londra'da trende ve halk otobüslerinde intihar bombacılarının kendilerini patlatması ve 2006'da Toronto'da birden çok hedefi gözeten bombalama olaylarının yaşanması, ayrıca Tokyo, İstanbul ve Oslo gibi dünyadaki önemli şehirlerde, özellikle transit geçiş noktalarında ve toplu taşıma araçlarında gerçekleşen olaylar örnek olarak gösterilebilir.[164]

Mineta Taşımacılık Kuruluşu'nun yaptığı bir çalışmaya göre, 1997-2000 yılları arasında dünya genelinde 195'ten fazla terör saldırısı şehirdeki toplu taşıma sistemlerini hedef almıştır. Hedeflerin; % 41'i otobüsler, % 22'si tren ve metrolar, % 10'u tren ve metro istasyonları, % 8'i otobüs terminalleri, % 5'i turist otobüsleri, % 1'i köprüler ve tüneller ve % 5 diğer yerler olarak belirlenmiştir.[165]

[164] Arzu TURGUT, "Metropol Saldırılarında Hedef Rusya", Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, www.usak.org.tr Erişim Tarihi: 09.06.2012

[165] Ion NAŞÇU, "Terrorist Threats And Public Transportation, Theoretical and Empirical Researches in Urban Management", **Academy of Economic Studies**, Number 2(11), Bucharest Romania May 2009, p. 80-81

Ulaşım sektöründe terör eylemlerinden en çok etkilenen şüphesiz ki havayolu taşımacılığıdır. Çünkü ABD Sivil Havacılık Ofisi yöneticisi Gerald L. Dilingham'ın belirttiği gibi havacılık güvenliğinde bir çöküş yüzlerce insanın ölmesine, milyonlarca dolarlık ekipmanın yok olmasına, ekonomi üzerinde ve insanların güvenli seyahat algılamalarında negatif etki oluşmasına sebep olacağından dolayı yüksek dikkat ve tedbir isteyen bir sektördür.[166]

Terörist saldırı sonucunda zarar gören veya tamamen imha edilen uçak, havaalanı binaları, havayolu şirketlerinin ofisleri ve havacılık sektörünün hizmet binaları ekonomiye ağır yük getirmektedir. Bu tarz saldırılar birçok insanın ölmesine büyük mali kayıpların ortaya çıkmasına sebep olmaktadır.[167] Fakat bu tip saldırıların en tehlikelisi ve şiddetlisi uçuş esnasında uçağın imha edilmesine yönelik saldırılardır. Lockerbie[168] civarında patlayıcı bir aygıtın infilak etmesiyle Pan-Am Havayolları'na ait uçakta bulunan 243 yolcu ve 16 mürettebatın tümü yaşamını yitirmiş, uçağın büyük parçaları İskoçya'nın güneyindeki Lockerbie kasabasına düşünce yerde bulunan 11 kişi daha hayatını kaybetmiştir. Yolcu uçağına yapılan saldırı neticesindeki süreç, Panama Havayollarının iflas etmesine sebep olmuştur.

Özellikle terör saldırılarından sonra alınan ilave güvenlik önlemlerine rağmen havacılık sektöründeki bazı yetersizlikler uçakları ve havaalanlarını terörist saldırılara açık hale getirmektedir. Bu yetersizlikler:[169]

- Havacılık sektöründeki güvenlik önlemlerinin yetersiz oluşu,

---

[166] Cletus C. COUGHLIN, Jeffrey P COHEN, Sarosh R KHAN, **Aviation Security and Terrorism: A Review of the Economic Issues**, Research Division Working Papers Research Dept, Federal Reserve Bank of St. Louis, 2002, p. 9

[167] Adrian SIADKOWSKI, "Terrorist Attacks Versus Acts Of Illegal Interference In Civil Aviation. Implications For The Functioning Of Airport Critical Infrastructure", **Nowa Encyklopedia Powszechna**, PWN, Vol: 6, Nu: 1, p. 237

[168] 21 Aralık 1988 Çarşamba günü, Londra Heathrow Havalimanı'ndan New York John F. Kennedy Uluslararası Havaalanı'na sefer yapan Pan-Am Havayolları'na ait Boeing 747-121 tipi uçağın bombalanması olayıdır. İskoçya polisi ve ABD Federal Soruşturma Bürosu'nun üç yıl ortaklaşa yürüttüğü soruşturmanın ardından, Kasım 1991'de iki Libya vatandaşı hakkında cinayetten tutuklama emri çıkarıldı. Uzun süren pazarlıklar ve Birleşmiş Milletler yaptırımları sonrasında Libya lideri Albay Muammer Kaddafi, 1999'da iki adamı Camp Zeist, Hollanda'da yargılanmak üzere teslim etti. 2001'de Libyalı istihbarat subayı Abdelbaset el-Megrahi, bombalamadaki rolünden dolayı hapis cezası aldı. www.tr.wikipedia.org, Erişim Tarihi: 20.11.2013

[169] Ramazan YALÇINKAYA, Aziz ÖZMEN, "Hijacking and Aviation Security", Özgür NİKBAY, Süleyman HANÇERLİ (Eds.), **Understanding and Responding to the Terrorism Phenomenon**, (259-271), IOS Press, Amsterdam 2007, p. 261

- Uluslararası ortak güvenlik standartlarının bulunmaması,
- Havacılık sektöründeki genel güvenlik eksikleri,
- İstihbarat paylaşımı ve koordinasyon eksikliği

Yolcu uçaklarının MANPAD (Man-Portable Anti-Aircraft Defense System-Taşınabilir Uçaksavar)'lar için kolay hedef olmasının sebepleri olarak sıralanabilir.

Bu eksiklikler teröristlerin hava ulaşım araçlarına veya binalarına yönelik saldırılarda yüksek oranda başarıya ulaşmalarını kolaylaştırmaktadır. Wilkinson ve Jenkins'e göre son yıllarda teröristler uçak kaçırma teşebbüslerinde %85 oranında başarılı olmakta, uçaklara veya havaalanlarına saldırdıklarında %76 oranında amaçlarına ulaşmaktadırlar.[170]

Bir terör saldırısının ekonomik yönden özelde bir sektörü, genelde ise bir ülke ekonomisini ne derece etkileyebileceğinin en etkili örneği 11 Eylül saldırısı olmuştur. Saldırılarda yolcu uçaklarının kullanılması ve ortaya çıkan zararın büyüklüğü başta havacılık olmak üzere ulaşım sektöründe bir dönüm noktası olmuş, saldırıdan sonra sektör büyük darbe almıştır.

Saldırının hemen ardından ABD'nde bütün havayolu ulaşımı 2,5 gün boyunca kapatılmıştır. Bu süre zarfında sektör sadece uçak bileti ve gemi kargo taşımacılığı gelirlerinden yaklaşık 1,5 milyar dolar kaybetmiştir. Bu kayıplara hava helikopteri, ilaçlama uçakları gibi alanlarda faaliyet yürüten küçük firmaların kayıpları da eklendiğinde sektördeki maliyet 4,7 milyar dolara ulaşmaktadır.[171]

Dünya üzerindeki bütün uçuşların %40'ını gerçekleştiren ABD'de 5.000 havaalanı, 55.000 pilot, 200.000 özel uçak, 475 havaalanı yöneticisi ve 7000 hava kontrol görevlisi bulunmaktadır. Bu endüstri ABD'de 11 milyon istihdam sağlamaktadır ve ülke gayri safi yurtiçi hasılasının %6-7'sini oluşturmaktadır.[172] Ülke için bu kadar önemli olan ve büyük istihdam sağlayan bir sektörün karşı karşıya kaldığı bu durum Amerikan

[170] YALÇINKAYA ve ÖZMEN, age, s. 261
[171] NAVARRO ve SPENCER, age, s. 20-21
[172] YALÇINKAYA ve ÖZMEN, age, s. 267

ekonomisi ve için büyük darbe olmuş ve saldırının sektördeki ve genel anlamda ekonomi üzerindeki etkileri takip eden yıllarda da hissedilmiştir.

11 Eylül saldırılarından sonra havacılık güvenliği uluslararası kamuoyunda tartışılmaya başlanmış ve 2002 yılında bazı önemli ortak kurallar kabul edilmiştir. Bu tarihten önce Avrupa Birliği'ne üye ülkeler havayolu taşımacılığında kendi güvenlik kurallarını uygulamaktaydı. 2002 yılında kabul edilen ortak kurallar şunlardı:[173]

- Havaalanlarının ve uçakların güvenlik açısından hassas bölümlerine giriş kurallarının düzenlenmesi,
- Yolcu görüntüleme ve bagaj, kargo ve mektup kontrolü işlemleri ile ilgili düzenleme,
- Personelin izlenmesi ve eğitimi,
- Silahların ve uçuş sırasında veya havaalanlarında yasaklı diğer malzemelerin tasnifi ve uygulanacak prosedür,

2005 yılı eylül ayında Avrupa Komisyonu 2002 yılında kabul edilen bu kurallardan yolcu ve bagaj görüntüleme, uçak güvenlik kontrolleri ile personelin işe alınması ve eğitimi gibi bazılarında değişiklik yapılması teklifinde bulundu. Komisyon ayrıca AB mevzuatında bir ilke imza atarak uçuş sırasında bazı güvenlik tedbirleri getirilmesini istedi. Aralarında pilot kabinlerine giriş hakkı ile kimi asi yolcuların kontrol altına alınmasından sorumlu uçuş polisleri görevlendirilmesinin yer aldığı yeni kurallar kabul edilerek 2008 Mart ayında onaylanmıştır.[174]

Ancak alınan bu kararların uygulanması önemli miktarda maliyet gerektirmekteydi. Yeni personel alınması, onların eğitimden geçirilmesi, havaalanlarında görevlendirilmesi, uçuş polislerinin istihdamı, güvenlik kontrolleri gibi kurallar güvenlik maliyetlerini artırmıştır. Bu maliyet artışı sektör için bir kayıp demekti.

[173] www.euractiv.com.tr/yazici-sayfasi/link-dossier/havacilik-guvenligi Erişim Tarihi: 23.05.2013

[174] www.euractiv.com.tr/yazici-sayfasi/link-dossier/havacilik-guvenligi, Erişim Tarihi: 23.05.2013

11 Eylül saldırılarından sonra alınan güvenlik önlemleri yüzünden artan ücretlerin devletler tarafından mı yoksa havayolu şirketleri tarafından mı karşılanacağı yönünde bir karar verilememiş bu konuda devletlere serbestlik tanınmıştır. Bu durum havayolu şirketleri arasında haksız rekabete yol açmıştır. Ayrıca havayolu ulaşımında alınan güvenlik önlemlerinin ve kuralların diğer ulaşım yollarına uygulanmaması havayolu firmalarının itirazlarına neden olmuştur.[175]

Avrupa Parlamentosu (AP)'nin Belçika milletvekili Said El Khadraoui'nin yaptığı bir araştırmaya göre, 11 Eylül saldırısını izleyen 10 yıl içinde Avrupa'daki havalimanlarında güvenlik maliyetleri beş katına çıkmıştır. Avrupa'daki havalimanı yönetimleri 11 Eylül'den sonra ciddi teyakkuza geçmiş, alınan ilave tedbirlerle daha önce bütçelerinin % 5'ini oluşturan güvenlik payı, 11 Eylül'den sonra % 35'lere çıkmıştır. 11 Eylül saldırısı sonrasındaki süreçte ekstra güvenlik kontrolleri ve personelin eklenmesiyle bütçenin % 29 ila %35'i güvenliğe harcanır hale gelmiştir. Artık her on personelden dördü güvenlik biriminde istihdam edilmektedir.[176]

Artan maliyetlerin bazı ülkelerde firmalar tarafından karşılanması bilet fiyatlarının artmasına ve sonucunda pazar kaybına sebep olmuştur. Oluşan pazar kaybı, saldırı nedeniyle havayolunu tercih eden yolcu sayısındaki düşüş, sigorta primlerinin artırılması gibi nedenlerden dolayı dünya genelindeki havayolu firmaları ekonomik yönden sıkıntıya girmiş ve bazı havayolu firması iflas etmiştir.

Avrupa'da taşıma fiyatlarına zam yapılarak, sigorta ücretleri 8 dolar artırılmıştır. Sabena Havayolları firması batmış ve faaliyetlerini durdurmuştur. Özellikle Pasifik bölgesinde ekonomik yönden zor durumda kalan birçok özel havayolları devlet tarafından satın alınmak durumunda kalmıştır. Benzeri durum Türk havayolu firmalarında da yaşanmıştır. Türk Hava Yollarından elde edilen verilere göre, bu dönemde havacılık sektörünün toplam zararı 4,4 milyar Dolar olmuş, 100 bin personel işten atılmıştır. Türk Hava Yolları iç hatlarda %27; trafikte %35, yolcu sayısında %35; dış hatlarda kapasitede %6, trafikte %28, yolcu trafiğinde %26 kayba uğramıştır.[177]

[175] www.euractiv.com.tr/yazici-sayfasi/link-dossier/havacilik-guvenligi, Erişim Tarihi: 23.05.2013
[176] www.pressmedya.com, 11 Eylül Güvenlik Maliyetini 5'e katladı. Erişim Tarihi: 05.01.2014
[177] SEZGİN, age, s. 144-145

O dönemde Türkiye'de faaliyet yürüten Anatolia Airlines isimli şirket de 11 Eylül saldırılarının havacılık sektöründeki yıkıcı etkisinden nasibini almıştır. Anatolia Airlines 2000 yılında olduğu gibi 2001 yılının ilk sekiz ayı için hedeflediği değerleri gerçekleştirmiş, ancak yılsonunda hedeflenen 180 trilyonluk cironun yerine sadece 90 trilyonluk bir ciroya ulaşmıştır. Saldırı nedeniyle Ekim, Kasım ve Aralık aylarındaki uçuş rezervasyonları iptal edilmiş, neticesinde borçlanma ve ödeme planlarında büyük şaşmalar meydana gelmiş ve şirket 2001 yılının son dört ayında 8.000.000 dolar zarara uğramıştır.[178]

Terörist grupların ulaşım sektörüne etkisi ulaşım araçlarının eylemlerde doğrudan hedef alınmaları ile sınırlı kalmamaktadır. Dünya kamuoyunda sesini duyurmak isteyen veya terörist grup adına tavizler almaya çalışan terör örgütü mensupları başta uçaklar olmak üzere ulaşım araçlarını kaçırarak ve içindeki yolcuları rehin alarak gündem oluştururlar. Özellikle uçak kaçırma eylemlerinin anında dünya kamuoyu gündemine düşmesi istenilen mesajın dünyaya duyurulması için teröristler tarafından önemli bir fırsat olarak görülmektedir. Türkiye'de faaliyet gösteren terör örgütü mensupları da zaman zaman bu tarz eylemlere girişmişlerdir.

Türkiye'de yaşanan ilk uçak kaçırma olayı, Deniz Gezmiş ve arkadaşlarının idamını engellemek amacıyla 3 Mayıs 1972 tarihinde Ankara-İstanbul seferini yapan THY uçağının Sofya'ya indirilmesiyle yaşanmıştır. Uçak Sofya'ya indikten sonra saatler süren görüşmeler neticesinde hava korsanları teslim olmuştur.[179]

29 Ekim 1988 tarihinde Adana-İstanbul seferini yapan Ayvalık isimli yolcu uçağı bir PKK terör örgütü mensubu tarafından kaçırılmıştır. Uçağın Sofya'ya indirildiğini sanan örgüt mensubu Esenboğa havalimanında yapılan bir operasyon ile ölü olarak ele geçirilmiştir.[180]

Bu olaydan sonra yabancı uçak şirketleri Adana Şakirpaşa Havalimanı'nı güvenlik açısından Türkiye'deki en riskli havaalanlarından birisi olarak gördüklerini

[178] Göksel ATAMAN, Melih TOLGA, "Küreselleşme Sürecindeki Kaotik Yapı ve Havayolu Taşımacılığı Üzerindeki Etkileri", **T.C. Marmara Üniversitesi, İİBF Dergisi**, 2003, Cilt: 18, Sayı: 1, s. 309-311

[179] www.hvtd.org. Türkiye'de Uçak Kaçırma Eylemleri, Havacılık Tıbbi Derneği Bülten Yazıları, Erişim Tarihi: 04.12.2013

[180] www.hvtd.org. Türkiye'de Uçak Kaçırma Eylemleri, Havacılık Tıbbi Derneği Bülten Yazıları, Erişim Tarihi: 04.12.2013

ifade etmişlerdir. Türkiye'ye sefer düzenleyen bazı yabancı şirketler, kendi özel elemanlarıyla yolcuları bir kez daha kontrolden geçirmeye başlamışlardır. [181]

Sonraki yıllarda da Türkiye'de bazı uçak kaçırma olayları yaşanmıştır. Uçakların haricinde diğer ulaşım araçları da terörist grupların hedefinde yer almıştır.

2011 yılında İzmit-Karamürsel seferini yapan deniz otobüsü 18 yolcu, 4 mürettebat ve 2 stajyer personeli ile PKK terör örgütü mensubu tarafından kaçırılmış, 12 saat sonra yapılan operasyon neticesinde eylemci örgüt mensubu ölü olarak ele geçirilmiştir.

Terör örgütlerinin ulaşım araçlarını hedef olarak seçmelerinin veya ulaşım araçlarını kaçırarak mesajlarını iletme isteğinin önümüzdeki yıllarda da devam edeceği değerlendirilmektedir. Bu tarz eylemlerden en çok etkilenen şüphesiz ki başta havacılık olmak üzere ulaşım sektörüdür. Meydana gelen bir eylemin ardından seyahat eden insanların planlarını değiştirmelerinden veya tamamen iptal etmelerinden dolayı ve bunun yanında artırılan güvenlik önlemlerinin firmalara yansıtılmasından dolayı sektördeki firmalar maliyet artışlarıyla karşı karşıya kalabilmektedirler.

3.3 İÇ VE DIŞ TİCARETE ETKİSİ

Terörizmin toplumda oluşturduğu gerginlik ve baskılar, alışveriş, turizm, ulaşım tercih ve alışkanlıkları ile ülkenin satın alma ve üretim yapılarını değiştirmektedir. Bu durum ulusal ve uluslararası ekonomiyi etkilemektedir. Terörizmin oluşturduğu güvensizlik ortamı, daha fazla risk üstlenmek zorunda kalan işletmeler açısından pazarın çekiciliği azalmakta ve şirketler terörün yoğun olduğu pazarlardan uzaklaşmaktadır. Ayrıca teröristler belirli endüstrilerin tedarik zincirlerine ya da ulaşım yollarına eylemler düzenleyerek terörizme duyarlı ülkelerde ticareti doğrudan hedef alabilmektedirler.[182]

Terörizmin ticaret üzerindeki etkileri zamana ve yere göre değişiklik göstermekle beraber, terörist eylemler ve çatışma ortamı ticaret işlemlerine ek maliyetler getirir. Bu

[181] www.arsiv.hurriyet.com.tr/1998/11/01/75287.asp Erişim Tarihi: 01.12.2013
[182] Mine SARAN, Selin BİTİRİM, "Terörle Mücadelede Sosyal Pazarlama ve İletişim Stratejileri", **Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Dergisi**, Yıl: 2010, Cilt: 1, No:2, s. 94

sebeple terörist eylemler ile ticaret hacmi arasında negatif bir ilişki bulunmaktadır. Çatışma ortamı ticareti üç şekilde etkiler:

Birincisi, terörizm her şeyden önce güvensiz bir ortam oluşturur ve bundan dolayı ticarette maliyetler yükselir. Terörist eylemin boyutuna bağlı olarak insanlar kendilerini güvensiz bir ortamda hissederler, umutsuz, gergin ve sinirli olurlar. Terörizm ülkelerin tüketim ve üretim alışkınlıklarını değiştirdiği gibi ulusal ve uluslararası ticaret tarzlarını da değiştirir.[183] Terör eylemleri nedeniyle oluşan güvensizlik ortamı ticareti doğrudan olumsuz olarak etkiler. Terörist eylemlerin ekonomik etkilerinin önceden tahmin edilmesi zor olduğu için var olan iş organizasyonları kolayca iptal edilebilir, böylece firmalar büyük risklerle karşı karşıya kalabilirler. Nihayetinde güvensizlik ortamı, o piyasanın çekiciliğini uluslararası üreticiler ve tüketiciler açısından etkiler.

Suriye'de yaşanan iç karışıklık ve devamında Türkiye ile Suriye arasında yaşanan gerginlik iki ülke arasındaki ticareti neredeyse bitme noktasına getirmiştir. Krizin başlaması ile birlikte iki ülke arasındaki ihracatın hızlı bir düşüşe geçtiği görülmektedir. Özellikle krizin tırmandığı 2012 yılının ilk 7 ayında gerçekleşen ihracat miktarı, önceki yıllarla karşılaştırıldığında ciddi bir düşüş olduğu görülmektedir. 2010 Temmuz ayında Hatay'dan Suriye'ye gerçekleştirilen ihracat miktarı 12.485.507 Dolar'dan, 2011 Temmuz ayında 13.628.098 Dolar'a yükselmişken, 2012 Temmuz ayında 3.333.272 Dolar'a gerilemiştir. TÜİK tarafından hazırlanan verilere bakıldığında, özellikle Hatay ili özelinde, ulaşım ve dış ticaret/ihracat rakamlarında 2008-2011 yılları arsında devamlılık arz eden bir artış yaşandığı ve 2011 yılının yarısından sonra ise ulaşım ve ihracat rakamlarının ciddi şekilde düştüğü görülmektedir.[184]

Suriye'ye karayoluyla yapılan ihracatta, İstanbul'dan sonra en büyük taşımacılık filosuna sahip olan Hatay ilk sırada yer almaktaydı. Eşya taşımalı araç çıkış sayısı, Temmuz 2010'da, 15.000 iken, Ağustos 2012'de bu rakam sadece 30 olabilmiştir.[185] Suriye'ye karayoluyla yapılan ihracatın azalması nedeniyle araç taksitlerini ödeyemeyen

[183] İsrail vatandaşları alışveriş merkezleri yerine araç trafiğine kapalı pazarlardan alış veriş yapmakta, otobüse binmek yerine yürümeyi tercih etmektedirler.
[184] www.usiad.net, Suriye ile İhracatımız Sıfıra Dayandı, USİAD e-Dergisi, Sayı 58, Ocak 2013, Erişim Tarihi: 05.12.2013
[185] www.usiad.net, Suriye ile İhracatımız Sıfıra Dayandı, USİAD e-Dergisi, Sayı 58, Ocak 2013, Erişim Tarihi: 05.12.2013

firmalar şoförlerinin işine son vermeye ve filolarındaki mevcut araçları satmaya başlamışlardır.

2006 yılında Diyarbakır olaylarının olduğu ilk haftada özellikle Diyarbakır ve Batman illerinde ticari hayatta %50'yi aşan bir düşüş görülmüştür. Olayları takip eden haftalarda bu düşüş oranı %20-30'lara kadar gerilemiş ancak girişimcilerin büyük bir kısmı yatırım yapmaktan vazgeçmiş veya yatırımlarını başka şehirlere kaydırmışlardır. Ticaretteki nakit sıkışıklığının yol açtığı doğrudan ve dolaylı etkiler de göz önüne alındığında en iyimser tahminlerle olayların bölgeye en az 100-150 milyon TL'lik bir zarar verdiği düşünülmektedir. [186]

İkincisi terörist eylemlerin artmasına yönelik verilen ilk tepkiler güvenlik önlemlerinin arttırılmasıdır. Artan güvenlik önlemleri ticaretin maliyetini yükseltir ve teslimat sürelerinin uzamasına neden olur. 11 Eylül saldırılarından sonra ABD sınırlarını geçici olarak kapatmış ve bundan dolayı ABD ile Kanada arasındaki sınırda bekleyen kamyonlar normalde dakikalar içinde geçilen sınırı geçmek için 20 saat beklemek zorunda kalmışlardır.

Üçüncüsü ticaret mallarının terörist eylemler ile tamamen zarar görmesi riskidir.[187] Irak'ta Saddam Hüseyin devrildikten sonra petrol boru hatlarına yapılan saldırılar petrol ihracatını felç etmiş, 2002 Ekim'inde Yemen kıyısında Fransız tankeri Limburg'a yapılan saldırılar büyük zararlara yol açmıştır.[188]

Gün geçtikçe kritik enerji altyapılarının (boru hatları, petrol ve LNG tankerleri, enerji terminalleri, enerji santralleri, demir yolları, vs.) hedef olarak terör örgütlerinin listesinde üst sıralara çıktığı görülmektedir. 2003 yılında terör saldırılarının yaklaşık % 25'i enerji sektörünü hedef almışken, bu oran 2003-2007 arası dönemde %30-35'lere

[186] Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, Terörün Ekonomik Maliyeti: Diyarbakır Olayları Örneği, Rapor No:10-01, 2010, s. 69

[187] Volker NITSCH, Dieter SCHUMACHER, **Terrorism and Trade, The Economic Consequences of Global Terrorism,** German Institute for Economic Research, Berlin, 2003, s. 2-3

[188] FREY, LUECHINGER, STUTZER, age, s. 11

yükselmiştir. Dünya genelinde petrolün %35'i, doğalgazın ise %75'i çoğu zaman istikrarsız bölgelerden geçmekte olan boru hatlarıyla taşınmaktadır. [189]

Benzer şekilde Kuzey Irak'tan Türkiye'ye petrol taşıyan Irak-Türkiye boru hattının Irak tarafında kalan kısmı devamlı saldırılara maruz kalmakta ve petrol sevkiyatı kesintiye uğramaktadır. Yapılan bombalı saldırılar neticesinde Irak'tan Türkiye tarafına taşınan petrol miktarı neredeyse yarı yarıya azalmış ve Irak'ın son zamanlarda ihraç ettiği petrol miktarı 300-350 bin varile düşmüştür. Saldırılar sonucunda 350 bin varil petrolün ihraç edilememesi, Irak için günlük 35 milyon dolar kayıp meydana getirmektedir.[190]

Aynı petrol boru hattının Türkiye topraklarında kalan kısmı ise sık sık PKK terör örgütü tarafından sabote edilmektedir. Terör örgütü sadece petrol boru hatlarını değil aynı zamanda doğalgaz boru hatlarına da zaman zaman saldırmaktadır. Yaklaşık 20 bin kilometrelik petrol ve doğalgaz boru hattının bulunduğu Türkiye'de hatlara yapılacak saldırılar sonucu sevkiyatın durması halinde milyonlarca dolarla ifade edilebilecek bir zarar meydana gelmektedir.

Saldırıya uğrayan enerji kaynaklarından beslenen ekonomik işletmelerin üretimlerinin durması veya enerjiyi yüksek bedellerle elde etmesi ise oluşacak zararın katlanması anlamına gelmektedir.

Ülkemiz için terörün ticaret üzerindeki etkilerinin bir diğer kalemi ise özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerindeki sınır boylarında bizzat terör örgütünün yaptığı veya pay aldığı kaçakçılık faaliyetleridir. Çeşitli tarım ürünlerinin, canlı hayvanların, elektronik eşyaların, tütün mamullerinin, alkollü içeceklerin, akaryakıt ürünlerinin kaçakçılık yolu ile vergilendirilmeden kaçak olarak yurda sokulması ve piyasaya sürülmesi ile önemli oranda vergi kaybı oluşmaktadır. Ayrıca gümrükten geçirilmediği için daha ucuza satılan bu kaçak mamüller aynı ürünleri üreten firmaları haksız rekabet nedeniyle etkilemektedir.

---

[189] Emre İŞERİ, A. Oğuz DİLEK, "Yeni Enerji Jeopolitiğinde NATO'nun Enerji Güvenliğinde Tamamlayıcı Rolü ve Türkiye'nin Potansiyel Katkıları", **Akademik Bakış**, Cilt: 5, Sayı: 10, Yaz 2012, s. 232

[190] www.haberiniz.com.tr/yazilar/haber76737-Kuzey_Iraktan_Turkiyeye_petrol_akisina_bomba.html, Erişim Tarihi: 10.09.2013

Sınır bölgelerinin coğrafi yapısının dağlık ve kayalık olmasından dolayı yeterince kontrol altına alınamaması PKK terör örgütünün kaçakçılık faaliyetlerinden ciddi oranda gelir elde etmesine imkân sağlamaktadır.

Türkiye'nin doğu ve güneyinde bulunan komşu ülkelerdeki siyasi istikrarsızlıklar veya bu ülkelerde uygulanan düşük vergi politikaları her türlü kaçak eşyanın Türkiye'ye getirilmesini cazip hale getirmektedir. Bu bölgelerden Türkiye'ye giren kaçak emtiadaki yüksek kâr ve cezaların caydırıcı olmaması bu suçu çekici hale getirmektedir. Bölge halkı kaçakçılığı suç olarak görmemekte ve bir geçim kaynağı olarak görmektedir. Sınır ötesine gidiş bölgede bir meslek haline getirilmiş ve "kaçağa gitmek" sıradan bir olay olarak algılanmaktadır. Kaçakçılık yapanların büyük çoğunluğunun terör olaylarının yaşandığı illerden olması bunların hepsinin terör örgütüne destek verdiği anlamına gelmemektedir. Ancak bilinen bir gerçek var ki sınır ötesinde insan hareketlerini kontrol eden PKK teröristleri bu kaçakçılık olayından ciddi pay almaktadır.[191]

Terör örgütü kuruluşundan itibaren kaçakçılıktan gelen geliri önemli bir kaynak olarak görmüştür. Başlangıçta yalnız silah ve uyuşturucu kaçakçılığı işinde olmasına rağmen, zamanla sigara ve akaryakıt kaçakçılığındaki yüksek kazancı gördükten sonra, daha çok sigara ve akaryakıt kaçakçılığına yönelmiştir.[192]

Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığının 2011 raporuna göre 2011 yılı içerisinde yakalanan kaçak sigara miktarı 2010 yılına göre %60 artış göstererek ön plana çıkan suçlar arasında yer almıştır. Ayrıca İran ve Irak'a sınırı olan illerde gerçekleştirilen operasyonlarda, suç örgütleri tarafından üretilen ve depolanan kaçak sigaraların sınır ötesinde bulunan terör örgütünün kontrolündeki sözde gümrük noktalarından %10 civarlarında vergi verilmesi suretiyle Türkiye'ye girişinin sağlandığı bilgilerine ulaşılmıştır.

Yine aynı rapora göre PKK/KCK terör örgütünün uyuşturucudan önemli miktarlarda finansman sağladığı ve uyuşturucu ticaretinin her aşamasında etkin olduğu görülmüştür. Güvenlik kuvvetleri tarafından yapılan tespitlerde, 1984-2011 yılları

[191] Mustafa ÇÖGÜN, "Terörle Mücadelenin Bir Parçası Olarak Kaçakçılıkla Mücadele", **İdarecinin Sesi**, Ocak-Şubat 2013, s. 42 (39-44)
[192] Bülent ERTEM, **Kaçakçılık ve Terör Sarmalında Tütün Savaşları**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul 2011, s. 241

arasında yapılan 365 operasyonda terör örgütlerinin uyuşturucu olaylarına karıştığı tespit edilmiştir. Bu olaylarda toplam 842 kişi yakalanmıştır. Yapılan çalışmalarda PKK/KCK'ya ait 60 hücre evi ve sığınakta yüksek miktarlarda uyuşturucu yakalanmıştır.

Nitekim Abdullah Öcalan yakalandıktan sonra, Askeri Savcılığa verdiği 16 Şubat 1999 tarihli ifadesinde örgütün kaçakçılık faaliyetleriyle ilgili olarak şu beyanda bulunmuştur: "*Zağnos (İran-Türkiye sınırlarının kesişme yeri) ticaret (kaçakçılık) için çok önemliydi. İran, Türkiye, Irak sınırındaki üçgen bu işler için çok uygundu. Kardeşimin (Osman Öcalan) işi idare ettiğini öğrendim. Ben şahsi olarak uyuşturucu işine karşıydım. Bu nedenle soruşturma açtırıp, sorumluları tespit ettirdim. Örgütten gelen ricalar üzerine ceza vermeyip affettim.*" Bu sözleri, örgütün kaçakçılık işinde olduğunun, bir bakıma örgütün lideri tarafından teyidi olmuştur.[193]

Terör örgütü PKK/KCK ile ilgili Van Özel Yetkili Cumhuriyet Başsavcı vekilliğince hazırlanan iddianameye göre terör örgütü sınırdan geçirilen işlenmiş uyuşturucudan "gümrük vergisi" adı altında kilo başına 65 dolar almaktadır. 2009 yılında Yüksekova'da polise teslim olan bir örgüt mensubu ifadesinde örgütün uyuşturucu faaliyetleriyle ilgili olarak şunları beyan etmiştir: *"Örgütün belirlediği gümrük vergisi akaryakıtta her katır için 3 dolar. Her katır için şekerden 5 dolar, çay ve sigaradan 7 dolar, baz morfin ve ham uyuşturucudan kilo başına 25 dolar, insan kaçakçılığından kişi başına 5 dolar, işlenmiş uyuşturucudan ise kilo başına 65 dolar alınmaktadır. Esendere gümrük bölüğünden geçirilen uyuşturucu miktarı yıllık 40 tondan fazladır. Bu bölüğün dışında örgüt adına gümrüklendirme yapan 3 bölük daha vardır. Bunlar da yıllık 15 ton uyuşturucuyu sınırdan geçirmektedir. Örgüte 2008 yılında sadece bir gümrük bölüğünden 1 milyon 300 bin dolar para aktarıldığını biliyorum."*[194]

Türkiye sınırındaki kaçakçılık faaliyetleri sadece uyuşturucu, akaryakıt ve tütün mamulleri ile sınırlı kalmamaktadır. Gıda ve tarım ürünleri konusunda yoğun bir kaçakçılık da söz konusudur.

Türkiye Ziraatçılar Derneği 2011 raporuna göre kaçak gıda ve tarım ürünleri girişi, 10 milyar dolar gibi bir değere ulaşarak neredeyse resmi ithalat miktarına

[193] ERTEM, age, s. 242

[194] www.haberiniz.com.tr/yazilar/haber29190-PKK_sinirda_gumruk_bolugu_kurmus.html Erişim Tarihi: 02.01.2014

yaklaşmaktadır.

Bu hesaplamanın dökümü şöyledir:

- Her yıl Irak'ın Dohuk ve Süleymaniye kentlerindeki fabrikalarda üretilen sigaraların 25 bin tonu kaçak yollardan Türkiye piyasasına sokulmaktadır. Bu kaçakçılıktan dolayı Türkiye'nin vergi kaybı yıllık 2,5 milyar doları bulmaktadır.

- Yaygın olarak Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde tüketilen çayın kaçak yollardan Türkiye'ye giriş miktarı ise 60 bin ton civarındadır. Bunun önemli miktarı İran ve Suriye'den Türkiye'ye girmektedir. Çay kaçakçılığının ülke ekonomisine maliyeti ise 75 milyon dolar civarında.

- Şeker kaçakçılığı için İran ve Irak'a günübirlik turlar bile düzenlenmektedir. Yıllık kaçak sokulan şeker miktarı 500 bin ton civarındadır. Bu oran Türkiye'deki yıllık şeker tüketiminin yaklaşık beşte birine denk gelmektedir. Kaçak şekerin ekonomiye maliyeti ise 750 milyon dolar civarındadır.

- Türkiye'ye İran, Irak ve Suriye üzerinden her yıl, büyük bir kısmı da küçükbaş olmak üzere 500 bin civarında canlı hayvan kaçak yollardan sokulmaktadır. Kaçak canlı hayvanın yıllık ekonomik zararı 750 milyon dolar civarında olmakla beraber bir diğer kaçak giriş yapan ürün de karkas diye bilinen et ürünüdür. Kaçak et Türkiye'ye özellikle İran üzerinden girmektedir. İstanbul'da tüketilen etin % 40'ı kayıt dışıdır. Bu rakam, Türkiye genelinde tüketilen etin de üçte birine denk düşmektedir. Kaçak etin yıllık değeri de 5 milyar dolar civarındadır.

- Türkiye'ye kaçak yollardan sokulan bir başka ürün de alkollü içkilerdir. Yıllık 100 bin şişe civarında kaçak içkinin yurda çeşitli yollardan sokulduğu tahmin edilmektedir. Özellikle turistik otellerde tüketime sunulan kaçak içkinin yıllık olarak ülke ekonomisine zararı 200 milyon dolar civarındadır.

- Sınır ticareti adı altında özellikle Gürbulak Sınır Kapısından Türkiye'ye sokulup tüm yurda dağıtılan kivi, muz, kavun, karpuz, ananas ve mango gibi meyvelerin kaçakçılığının yıllık ekonomik değeri 500 milyon dolar civarındadır.

- Tüm bunların yanında her türlü konserveler, salam, sosis gibi hazır et ürünleri,

sos, mayonez, ketçap gibi gıda katkıları, kek unu, hazır çorba, biber tozu ve özellikle Ortadoğu ülkeleri üzerinden gelen pirinç ve bakliyat ürünlerinin kaçakçılığı artış göstermektedir. Bunların toplamının ekonomik değerinin 1 milyar dolar civarında oluğu tahmin edilmektedir.

- Yine son yıllarda İran üzerinde yurda kaçak sokulan zirai mücadele ilaçlarının miktarında da önemli bir artış gözlenmektedir.[195]

Bu kaçak ürünlerin ülkeye sokulmasında PKK terör örgütünün katkısı büyüktür. Örgüt bu yolla hem kendisine gelir elde etmekte hem de ülke ekonomisine zarar verebilmektedir. Kaçakçılık sebebi ile oluşan vergi kaybı ve aynı ürünleri üreten ve vergisini ödeyerek ticaretini yapan firmalar kaçak ürünlerle rekabet edememekte ve küçülmelere, işten çıkartmalara ve hatta iflaslara gidebilmektedir. Böylece ülke ekonomisi gerek doğrudan gerekse dolaylı olarak milyarlarca dolarlarla ifade edilebilecek miktarlarda kayıplar yaşamaktadır.

Sınır bölgelerinin kaçakçılık faaliyetlerini yürüten terör örgütü mensuplarından temizlenerek kontrol altına alınması, kaçakçılığın engellenmesi ile ülke ekonomisi büyük girdiler kazanacaktır.

3.4 SİGORTA SEKTÖRÜNE ETKİSİ

Terör eylemlerinin en çok etkilediği sektörlerden birisi de sigorta sektörüdür. Terör eylemleri neticesinde ortaya çıkabilecek hasarın büyüklüğünün önceden tahmin edilememesi sigorta şirketlerinin terör saldırılarını teminat altına almakta çekince göstermelerine sebep olmaktadır.

Özellikle 11 Eylül saldırıları gibi büyük hasarlar oluşturan terörist saldırılar sonucunda oluşacak sigortalı hasarın büyüklüğü karşısında sigorta sektörleri zararın ödenmesi konusunda maddi anlamda sıkıntılar yaşamışlardır. Ekonomik yönden birçok sektörü etkileyen bu saldırı sonucu diğer sektörlerde olduğu gibi sigortacılık sektöründe birçok alanda değişimler yaşanmış, yeni kurallar ve düzenlemeler getirilmiştir.

[195] **Türkiye Ziraatçılar Derneği Gıda Raporu** 2011, s 12-13

Bu saldırı ticari faaliyetler arasında önemli bir yere sahip olan, Avrupa ve ABD'nde bir hayli ilerlemiş olan sigorta sektörü üzerinde önemli bir etki yapmıştır. Elde edilen verilere göre saldırıdan sonra sigorta şirketlerine zararlarının karşılanması için 50 bine yakın bireysel başvuru olmuş, 18 bin dolayında ticari hasar, 4800 dolayında da motorlu araç hasarı meydana gelmiştir.[196]

Saldırıların toplam tahmin edilen sigorta kaybının 35,6 Milyar dolar olduğu değerlendirilmektedir. Bu meblağ tarihteki terörist faaliyetlerden kaynaklanan sigorta kayıplarıyla karşılaştırıldığında en büyük miktarı oluşturmaktadır.[197]

Geçmiş yıllarda meydana gelen büyük doğal afetlerdeki sigortalı hasarın miktarları 11 Eylül saldırısında oluşan hasarla karşılaştırıldığında sigorta şirketlerinin, "terör" riskini kabul etmedeki çekingen yaklaşımlarını anlamak daha kolay olacaktır.1992 Florida Andrew Kasırgası 21 Milyar Dolar, 2001 Piper Alpha felaketi 3 Milyar Dolar sigortalı hasara mal olmuştur. Bunun yanı sıra, Kaliforniya'da depreme karşı sigortalı (property) bedelin 75 Milyar Dolar ve bir deprem durumunda muhtemel hasarın en fazla 15-20 Milyar Dolar civarında olacağı değerlendirilmektedir.[198]

11 Eylül saldırısı gibi saldırıların meydana getirdiği maliyetin söz konusu şirketlerin bir seferde tüm sermayelerini yok edecek kadar büyük olması sebebiyle saldırıdan sonra birçok özel sigorta şirketi, sigorta poliçelerine terörizm ve savaş gibi güvenlikle ilgili unsurları koymayı reddetmişlerdir. Böylelikle özel sektör güvenlik temelli yatırımlara girmekten uzak durmayı amaçlamaktadır. Sonuç olarak ise Federal Hükümet söz konusu risklere karşı gereken sigorta işlemlerini kendisi yapmaya veya piyasada halen hizmet vermekte olan sigorta şirketlerini bu amaç için sübvanse etmeye mecbur kalmıştır.[199]

---

[196] Yusuf Ziya İRBEÇ, "Terörün Ticari Hayata Etkileri", **Dünyada ve Türkiye'de Terör Konferansı, Ekonomik Sosyal Yapıya Yansımaları** (20-24 Mayıs 2002), TC Merkez Bankası, Ankara 2002, s. 125 (121-131)

[197] Hüseyin ALTAY, Aykut EKİNCİ, M. Akif PEÇE, "Ortadoğu'da Terörün Ekonomik Etkileri: Türkiye, Mısır ve Suudi Arabistan Üzerine Bir İnceleme", **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı: 37, Temmuz 2013, s. 273-274

[198] Y. Kemal ÇUHACI, "Terör Sigortası", **Reasürans Dergisi**, Ceyma Matbaası, İstanbul Temmuz 2008, s.5

[199] Didem YAMAN, "11 Eylül Sonrasında ABD: Algılamalar, Psikolojik Yansımalar ve Yasal Düzenlemeler", www.usak.org.tr Erişim Tarihi: 09.06.2013

Federal Hükümet'in bu çabası 'Terör Risk Güvencesi' *(Terrorism Risk Insurance Act)* ismi ile çıkarılan kanunda yer almıştır. 26 Kasım 2002'de çıkarılan kanun 11 Eylül saldırıları sonrası piyasadan çekilmek zorunda kalan çok sayıdaki sigorta şirketinin meydana getirdiği ekonomik zararları gidermeyi amaçlamaktadır. 11 Eylül sonrası sigorta şirketlerinin piyasadan çekilmeleri ciddi bir belirsizlik meydana getirmiş, bu durum poliçelere de yansıyarak sigorta işlemlerinin maliyetini yükseltmiştir. Kanunda ortaya konulan programa dahil olan şirketler gelecekte oluşabilecek bir terör saldırısından zarar gördüklerinde kanunda belirtilen miktar kadar tazmin edecekler, aşan miktarı karşılamayacaklardır. Bu tazminat sigorta şirketinin yetersiz olduğu koşulda hazine tarafından, 100 milyar doları geçmediği sürece karşılanacaktır. [200]

Saldırı sonrasında havayolları ve hava taşımacılığında oluşabilecek benzer risklere karşı, Ulaştırma Bakanlığı kısa vadeli bir önlem almıştır. 2002 yılında çıkarılan Yurt Savunması Kanunu, havayolu taşımacılığı için Savaş Riski Yasası'nı da içermektedir. Buna göre sigorta poliçeleri, yolcuları / mürettebatı ve uçakla taşınan malları da kapsayacak şekilde 2003 Ağustos ayına kadar uzatılmıştır. Poliçeler 4 milyon dolardan 80 milyon dolara kadar olabilecek ve bunların takibinden de Hava Yolları Sigorta Dönüşüm Fonu sorumlu olacaktır. Bu fon 2003 yılında 125 milyon dolarlık bir sermayeye erişmiştir. Ödeyebileceği maksimum miktar ise 218 milyon dolar civarındadır. Bunu aşan kısmı Federal Hükümet karşılayacaktır.[201]

Türkiye gibi terör eylemlerinin yoğun olduğu ülkelerde, terör saldırıları sonrasında oluşan hasarın ödenmesi konusunda benzer sıkıntılar yaşanmaktadır. Riskli bölgelerde sigorta şirketlerinin sigorta yapmama veya poliçeleri çok yüksek tutma gibi uygulamaları görülmektedir. Türkiye'de terörün yoğun olarak yaşandığı bölgelerde sigorta şirketlerinin sigorta primlerini, bankaların ise teminatları yüksek tuttuğu görülmektedir. Bu durum bölgede ticari hayatı etkilemekte yüksek primlerden dolayı yeterli finansal kaynağı bulamayan girişimciler yatırım ve ticaret yapamaz hale gelmektedir. Bölgede yatırım ve kalkınma olmayınca işsiz kalan gençler terör örgütünün *"Bölgeye yatırım yapılmıyor. Bölge halkı özellikle işsiz ve cahil bırakılıyor"* gibi

---

200 Didem YAMAN, "11 Eylül Sonrasında ABD: Algılamalar, Psikolojik Yansımalar ve Yasal Düzenlemeler", www.usak.org.tr Erişim Tarihi: 09.06.2013

201 Didem YAMAN, "11 Eylül Sonrasında ABD: Algılamalar, Psikolojik Yansımalar ve Yasal Düzenlemeler", www.usak.org.tr Erişim Tarihi: 09.06.2013

propagandalarına açık hale gelmektedirler. Böylece sistem kısır bir döngü ile devam etmekte ve bazı akademisyenlerin ifade ettiği *"Terör ekonomik kalkınmayı mı engelliyor yoksa ekonomik yönden geri kalmışlık mı terörü doğuruyor?"* sorusu ortaya çıkmaktadır.

Bu durumu medyada yer alan bir haberde GÜNGİAD (Güneydoğu İşadamları Derneği) başkanı şu şekilde belirtmektedir:

"Bölgede ekonomi hızla gelişiyor, dolayısıyla ticaretimiz artıyor. Banka ve sigorta şirketleri ile iş yapmak zorunda kalıyoruz. Ancak aradığımız desteği bulamıyoruz. Sigorta şirketleri poliçelerde terör teminatını vermek istemiyor. Verse dahi büyük paralar ödemek zorunda kalıyoruz. Örneğin Diyarbakır'da 500 metrekare olan ve içinde 1 milyon TL'lik ürün bulunan işyeri 20 bin TL'ye sigorta yapılıyorsa, bu İstanbul veya İzmir'de 10 bin TL'ye yapılıyor. Bankalarda aynı tutum içerisindedir.500 bin TL'lik ev ipoteği için 100 bin TL kredi veriyor. İstanbul'da aynı şartlarda 500 bin TL'lik eve 1 milyon kredi veriyor. Ayrıca kredi faizleri, masraf ve komisyonları Batı illerine göre daha yüksek."[202]

Yine aynı haberde bir sigorta acente yetkilisi konu ile ilgili olarak şu beyanatlarda bulunuyor. *"Sigorta şirketleri kâr-zarar üzerine fizibil olabilecek poliçeler yapmak taraftarıdır. Bodrum'da sel baskını, İstanbul Haramidere'de toprak kayması, Avcılar'da deprem teminatı veya Diyarbakır'da terör teminatı primlerini yüksek tutuyoruz ya da hiç vermiyoruz. Sonuçta sigorta şirketi cebinden çıkacak paraya bakar. Bu bölgelerde belirtilen unsurlar risk arz ediyor. Bu nedenle ya fiyatı uçurup kibarca reddediyoruz veya teminat içine almıyoruz. Şanlıurfa'da yıllık 5 bin TL tutan bir iş yeri sigorta poliçesi, aynı şartlarda İzmir'de 2 bin TL tutabiliyor*."[203]

Sigorta şirketlerinin terörist eylemlerin yoğun olduğu illerde sigorta primlerini yüksek tutması zorunlu araç sigortasında ve kasko primlerinde de görülmektedir. Türkiye Sigorta Birliğinin internet sitesinden elde edilen ve 01.01.2014 tarihinden itibaren uygulanması tavsiye edilen Trafik Sigortası Rehber Tarifesine göre;

[202] www.sigortahabergazete.com, Banka ve Sigorta Şirketleri Çözüm Sürecine Destek vermeli, Erişim Tarihi: 09.12.2013

[203] www.sigortahabergazete.com, Banka ve Sigorta Şirketleri Çözüm Sürecine Destek vermeli, Erişim Tarihi: 09.12.2013

Otomobil tarzı binek otomobil için İzmir ili zorunlu araç sigortası tavsiye edilen fiyatı 371 TL, Kayseri için 387 TL, İstanbul için 476 TL iken bu oran Diyarbakır için 519 TL, Hakkâri için ise 530 TL'dir. İstanbul ve İzmir gibi nüfus ve araç yoğunluğu fazla illerde dahi öngörülen fiyat Hakkâri ve Diyarbakır fiyatından daha aşağıda kalmıştır.

Nitekim bu durum terörün yoğun olduğu illerde yaşayan vatandaşlarımız için fazla para ödemek demektir. Bu sıkıntıyı aşmak için maalesef vatandaşlar araçlarının plakalarına ikamet ettikleri illerin plakaları yerine, primi düşük illerinin plakalarını takmaktadırlar. Konu ile ilgili bir haberde TÜGİAD Başkanı Ali Yücelen bu durumu şu şekilde özetlemektedir. "*Bugün Diyarbakır, Şırnak ve Hakkâri gibi şehirlerde araçların çoğu 01 ve 33 plakalıdır. Bunun nedeni bölgedeki terör riski yüzünden kasko fiyatlarının yüksek olması. 21 plakalı bir aracın kaskosu batıda yaptırdığınız kaskonun üç dört katına çıkıyor. Bunun için de Diyarbakır, Şırnak ve Hakkâri gibi illerde oturan vatandaş kendi ili yerine Mersin, Adana ve Gaziantep gibi primin düşük olduğu yerlerden plaka alıyor. Bu terörden çok fırsattan istifade riskidir*."[204]

3.5 TARIM VE HAYVANCILIK SEKTÖRÜNE ETKİSİ

Ülkelerin ekonomik yönden gelişebilmeleri için doğal kaynaklarını ve tarım alanlarını etkin ve verimli bir biçimde kullanmaları şarttır. Ancak terör olaylarının yaşandığı ülkelerde tarım alanlarının verimli kullanıldığını söylemek çok zordur.

Pakistan'da Swat vadisi El-kaide ve Taliban'a yönelik operasyonlar dolayısıyla 2007 yılından beri çeşitli şekillerde saldırılara maruz kalmıştır. Pakistan hükümeti yetkililerine göre çatışmalardan dolayı bölgede sadece tarım sektörünün zararı 35 milyar Pakistan Rupisi civarında olmuştur. Swat vadisindeki tarım firmalarının verilerine göre vadinin ağır silahlarla bombalanması, saldırılar, köprülerin havaya uçurulması, yolların kapatılması, sokağı çıkma yasağı gibi nedenlerle üretilen meyvelerin %55 ila %70'inin heba olup gittiği tahmin edilmektedir. Bu sebeple bölgede tarımdan geçimini sağlayan toprak sahipleri, tüccarlar ve işçiler milyarlarca rupi zarara uğramıştır. 1999-2000 yılında gayri safi yurt içi hasılaya % 25,9 civarında katkıda bulunan tarım sektörü 2007-2008 yıllarında % 21,3 oranında katkı sağlayabilmiştir.[205]

[204] www.hurriyet.com.tr/ekonomi/24741847.asp Erişim Tarihi: 06.12.2013
[205] ARSHAD, age, s. 5-7

Ülkemiz için tarım sektörünün ülkenin gayri safi yurtiçi hasılası içindeki oranı azalmakla birlikte, halen nüfusun önemli bir oranını istihdam etmesi ve ihracat potansiyelinin yüksek olması dolayısıyla önemini korumaktadır.

Hayvancılık sektörü de ülke ekonomisi için benzer hayati görevler üstlenmiştir. Bu görevler; kırsal alanlarda yaşanan işsizliği azaltmak ve önlemek, köyden kente göçün önüne geçerek kentlerde yaşanan çarpık kentleşme ve kontrolsüz nüfus artışını azaltmaktır. Ekonomik fonksiyonları ise; ülkenin dengeli bir şekilde kalkınmasına katkıda bulunmak, ulusal geliri artırmak ve birçok sektöre (et, süt, deri, kozmetik, ilaç) hammadde sağlamaktır. Hayvancılık sektörü kırsal kalkınmayı, kırsal kalkınma da ülkenin gelişme düzeyini artıracaktır.[206]

Bu sektörler özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde halen önemli bir geçim kaynağıdır. Vasıfsız işgücünü barındırabilen sektörler olmaları, bölgenin coğrafi koşullarının müsait olması, düşük maliyetle üretim yapılabilmesi sektörlerin bölgede önemini korumasına imkân tanımıştır.

Ancak bölgede devam eden terörist faaliyetler ve bu faaliyetlerin engellenmesi amacı ile yapılan operasyonel çalışmaların oluşturduğu ortam tarım ve hayvancılık sektörlerini olumsuz etkilemektedir.

Hayvancılık ile uğraşan vatandaşlarımız hayvanlarını otlatmak için araziye çıktığı zaman PKK terör örgütü mensuplarıyla karşı karşıya gelebilmekte ve örgüt üyeleri tarafından güvenlik kuvvetleri hakkında bilgi verme, ihtiyaç malzemelerini tedarik ederek örgüt üyelerine ulaştırma, örgüt adına kuryelik yapma gibi zorlamalara maruz kalabilmektedir. Bu gibi durumlarda vatandaşlar güvenlik kuvvetleri tarafından yakalanma korkusu ile terör örgütü mensupları tarafından öldürülme korkusu arasında kalmaktadır.

Yine meralarda yerleştirilmiş olan mayınlar büyük bir riski oluşturmakta zaman zaman bu şekilde mayına basarak hayatını kaybeden veya yaralanan vatandaşlarımız olmakta, bazen de otlatılan hayvanlar mayına basarak telef olmaktadır.

[206] Hakan KARAGÖZ, "Türkiye ve Konya'da Hayvancılık Sektörü, Sektörün Sorunları ve Çözüm Önerileri", Konya Ticaret Odası, 2009, s. 1

Maalesef terörün yoğun olduğu bölgelerde tarım ve hayvancılık ile uğraşan vatandaşlarımız başta güvenlik olmak üzere bazı sebeplerle büyük şehirlere göç etmek zorunda kalmaktadır.

"Doğu ve Güneydoğu Anadolu'dan Terör Nedeniyle Göç eden Ailelerin Sorunları" başlıklı çalışmada Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerimizde göçe tabi olmuş vatandaşlarla yapılan kapsamlı anket sonucuna göre göç edenlerin %48,7'si göç etmeden önceki yerleşim yerlerinde tarımla, %37,3'ü hayvancılıkla uğraştığını beyan etmiştir. Hayvancılıkla uğraşanlara %4 arıcılıkla, %3,3 çobanlıkla uğraşanları da eklediğimiz zaman anket sonucuna göre göç edenlerin toplamda %93 gibi büyük orandaki kısmının tarım ve hayvancılık sektöründe faaliyet yürüten kişiler olduğu görülmektedir.[207]

Bu süreçte Köye Dönüş ve Rehabilitasyon Projesi (KDRP) verilerine göre Adıyaman, Ağrı, Batman, Bitlis, Bingöl, Diyarbakır, Elazığ, Hakkâri, Mardin, Muş, Siirt, Şırnak, Tunceli ve Van illerimizden 62448 haneden 386.360 kişi köylerini terk etmek zorunda kalmıştır.

Türkiye Ziraat Odaları Birliği (TZOB) Genel Başkanı, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri illerinde birincil ekonomik faaliyet olarak tarım ve hayvancılık yapıldığını hatırlatarak kırsal alanda üretim yapan tarım işletmelerinin, güvenlik sorunu nedeniyle kapandığını, köylerin boşaldığını belirtmiştir.[208]

Nitekim TÜİK rakamlarına göre, 1991 yılında Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde koyun sayısı 19 milyon 98 bin 482 baş iken 2011 yılında %32,3 azalarak 11 milyon 975 bin 644 başa gerilemiştir. 1991 yılında bölgedeki keçi sayısı 3 milyon 944 bin 195 baş iken, 2011'de %27,6 düşüşle 2 milyon 856 bin 409 başa inmiştir. Bölgedeki sığır sayısı 1991-2011 döneminde 3 milyon 280 bin 100 baştan 3 milyon 525 bin 497 başa yükselmiştir. Fakat diğer bölgelerimizden farklı olarak daha verimsiz yerli sığırların oranı hala bölgedeki toplam sığır oranının %36,7'sini oluşturmaktadır.[209]

---

[207] Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, **Doğu ve Güneydoğu Anadolu'dan Terör Nedeniyle Göç eden Ailelerin Sorunları**, Özkan Matbaacılık, Ankara 1998, s. 81

[208] **TZOB Dergisi**, Terörün Bir Başka Yüzü: "Ekonomik Namlu", Ankara Eylül 2012, s. 33

[209] **TZOB Dergisi**, age, s. 33

Bölgede tarım ve hayvancılık sektörünü olumsuz etkileyen başka bir faktör Hatay ilinden Silopi'ye kadar uzanan ve 1950'li yıllarda sınır güvenliğini sağlamak amacıyla mayınlanmış olan yaklaşık olarak 410 bin dönümlük arazilerdir. Türkiye-Suriye sınırında bulunan bu arazideki 306 bin dekarlık alan taban arazisi olması nedeniyle tarıma son derece elverişli arazilerden oluşmaktadır. Ancak mayınlar sebebiyle tarımda kullanılamamaktadır.

Mayınlı arazilerdeki tarımsal toprak varlığının, sulanabilir alanın genişliği, iklim yapısı, pamuk, mısır, buğday, nohut, meyve ve sebze gibi ekonomik değeri olan bitkilerin üretim merkezi olması nedeniyle mayınlardan temizlenerek tarıma açılması halinde bölge ekonomisine önemli bir ek katkı sağlayacağına dikkat çekilmektedir. Son yıllarda mayınlardan temizlenmesi gündeme gelen bu alanlarda uzun süredir tarım yapılmadığı için de organik tarıma uygun olabileceği değerlendirilmekledir.[210]

Bu arazilerin mayınlardan temizlenerek tarıma açılması hem bölgede işsizliğin önüne geçecek hem de tarım sektörünün ve ülke ekonomisinin gelişmesine olumlu katkı sağlayacaktır.

Bölgede terörle bağlantılı olarak hayvancılık sektörünü olumsuz etkileyen başka bir faktörde sınırdan kaçak hayvan girişidir. Terör sebebiyle sınırların tam olarak kontrol altında tutulamaması sınırlardan kaçak hayvan girişini kolaylaştırmaktadır. Kayıt dışı olarak ülkeye sokulan bu hayvanlar hem bölge ekonomisini ve bölgedeki hayvancılık sektörünü hem de veteriner kontrolünden geçirilmediği için halk sağlığını olumsuz yönde etkilemektedir.

Türkiye Ziraatçiler Derneği 2011 Gıda Raporu'na göre her yıl büyük bir kısmı küçükbaş olmak üzere 500 bin civarında canlı hayvan kaçak olarak İran, Irak ve Suriye üzerinden Türkiye'ye sokulmaktadır. Kaçak canlı hayvanın yıllık ülke ekonomisine zararı 750 milyon Dolar civarındadır.[211]

Kaçak olarak ülkeye sokulan büyükbaş ve küçükbaş hayvanlar hayvancılık sektörünün gelişmesini engellemekte; kaçak et ile rekabet edemeyen yerli üretici

[210] Ali Rıza ÖZTÜRKMEN, "GAP Bölgesi'ndeki Mayınlı Arazilerin Tarımsal Potansiyeli", **HR.Ü.Z.F.Dergisi**, 2010,14(3) s. 4
[211] **Türkiye Ziraatçılar Derneği Gıda Raporu** 2011, s. 12-13

ekonomik olarak zorlanmakta, neticesinde ise hayvancılık sektörünü bırakmak zorunda kalmaktadır.

Türkiye'de yıllık 780 bin ton et üretimi, 1 milyon tonun üzerinde ise et tüketimi bulunmaktadır. Et fiyatlarında meydana gelen artışlarda dolaylı olarak terörün de etkisi olmaktadır. Terör sebebiyle köylerin ve yaylaların boşalmasıyla küçükbaş hayvan sayısı 40 milyondan 20 milyona düşmüştür.[212]

Ayrıca bazı terörist saldırılarda gübrelerin kullanılması, özellikle PKK'nın birçok mayınlama ve bombalama eylemlerinde azot oranı %28-%32 arası gübreleri kullanması, tarımda verimliliği arttıran azot oranı yüksek gübrelerin kullanımının yasaklamasını beraberinde getirmiştir. Tarıma etkisi %30 oranında olduğu tespit edilen gübrelerin kullanılmasının engellenmesi ve bunun yerine azot oranı %26 olan gübrelerin kullanılması nedeniyle verim düşmüş ve terör eylemlerin tarım sektörüne dolaylı olarak zararı dokunmuştur.[213]

Tarım ve hayvancılık yönünden verimli olan arazilerin terör eylemleri sebebiyle kullanılamaması bölge halkını ekonomik yönden etkilemiş ve nihayetinde ülke ekonomisi de bu olumsuzluktan nasibini almıştır.

3.6 FİNANSAL PİYASALARA ETKİSİ

Bir ülkede yaşanan büyük çaplı protesto gösterileri (İşçi grevler, Gezi parkı eylemleri gibi), terörist eylemler, siyasi krizler ve çatışmalar finansal piyasalar üzerinde büyük etkiler meydana getirebilmektedir. Bu etkiler özellikle gelişmekte olan piyasalar üzerinde daha yoğun olarak hissedilmektedir. Bunun sebebi ise ülkede olan güven ortamının terör nedeniyle ortadan kalkması ve yatırımlarını riske etmek istemeyen yatırımcıların sermayelerini piyasadan çekmeleridir. Özellikle yabancı sermaye riskli durumlarda ve özellikle terörist eylemleri nedeniyle ülkeden kaçma eğilimi göstermektedir.

---

[212] www.trt.net.tr/trtavaz/et-fiyatlarinin-artmasinda-terorun-etkisi--haber-detay,tr,14445.aspx Erişim Tarihi: 31.05.2012

[213] Serdar ÖZTÜRK, Kamil ÇELİK, "Terörizmin Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri", **Akdeniz Üniversitesi Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi**, 1/2 (2009), (85-106), s. 97

Fonlar, piyasaları terk ederken, fiyatların düştüğü ve faiz oranlarının yükselme baskısı altında kaldığı izlenebilmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde ise bu etkiler daha uzun süreli olabilmektedir. Terör eylemleri sonrasında fonlar görece olarak daha düşük risk taşıyan ülke pazarlarına yönelebilmekte ve bu durum gelişmekte olan ülkelerden önemli bir sermaye çıkışına yol açabilmektedir.[214]

Terörün ve terörist faaliyetlerin ülkelerin finansal yapısı ve finansal gelişmeleri üzerine etkilerini şu şekilde sıralayabiliriz:[215]

- Enflasyon ve değer kaybı korkusuyla ülkenin parasına olan güven kaybı,
- Fonların verimli varlıklardan verimsiz varlıklara doğru yönlendirilmesinin teşvik edilmesi,
- Finansal sistemin kontrol mekanizmasının olumsuz yönde etkilenmesidir.

Hisse senedi fiyatları potansiyel olarak terörizmin ekonomik etkilerini göstermesi açısından bilgi vericidir. Hisse senedi fiyatları şirketlerin beklenilen karlarını ve bu beklentilerin gerçeğe dönüşme olasılıklarını yansıtmaktadırlar. Terörist saldırılar firmaların hisse senedi fiyatlarını ise iki şekilde etkilemektedir:[216]

- Saldırı sonrası alınacak güvenlik önlemleri, üretim ve ticaret yapmanın maliyetini artırır ve tüketicilerin korkuları firmaların ürünlerine veya sundukları hizmetlere olan talepleri azaltır. Nihayetinde karlar azalır. Tıpkı 11 Eylül saldırıları sonrasında Amerikan havayolu ulaşım endüstrisinde olduğu gibi büyük zararlar yaşanabilmektedir.
- Terör nedeniyle firmanın piyasadaki geleceğine yönelik risk primleri artar.

Chen ve Siem yaptıkları bir çalışmada gelişen teknoloji ile birlikte haberlerin çok çabuk yayıldığı günümüzde terörist saldırıların ve askeri işgallerin kısa zamanda dünya borsalarını etkilediğini, bankacılık ve finansal sektörlerin borsaları eski haline getirmede

[214] Hasret ÇOMAK, "Küresel Terörizmin Dünya Ekonomisine Etkileri", www.siyasaliletisim.org Erişim Tarihi: 05.06.2012
[215] ALTAY, EKİNCİ ve PEÇE, age, s. 273
[216] FREY, LUECHINGER, STUTZER, age, s. 9-10

çok önemli rol oynadıklarını ortaya koymuşlardır. Yine aynı çalışmada Amerika borsasının eskiye nazaran ani şoklara karşı daha dirençli olduğu sonucuna ulaşılmıştır.[217]

11 Eylül saldırılarından sonra Amerikan borsası dört gün süreyle kapalı kalmıştır. Dört gün sonrasında 17 Eylül 2011 tarihinde tekrar işleme açılan borsalardan New York Menkul kıymetler Borsası 17-21 Eylül tarihleri arasında %11,24, Nasdaq endeksi ise aynı tarihler arasında %16.05 oranında düşmüştür. New York Menkul Kıymetler borsasındaki bu düşüş 1,3 trilyon dolar, Nasdaq'daki düşüş ise 407 milyar dolarlık bir kayba denk gelmektedir.[218] İlerleyen süreçte Amerikan borsası hızlı bir toparlanma sürecine girmiş ve 40 gün içinde saldırıdan önceki düzeyine gelmiştir.

Bu toparlanma Amerikan Merkez Bankasının bankacılık ve finans sektörü aracılığıyla piyasaya likidite sağlama konusunda atmış olduğu adımlara da bağlanabilir. Terör eylemleri sonrasında ortaya çıkan karmaşa durumunda yatırımcı kararlarının bir dereceye kadar yönetilebilmesi mümkündür.[219]

Dünya piyasalarının bu kadar içli-dışlı olduğu, yabancı fonların anlık yer değişimleri gösterdiği günümüzde meydana gelebilecek bir terörist saldırının bütün ülkelerin finansal piyasalarını etkilediği görülmektedir. Nitekim 11 Eylül saldırılarından sonra diğer ülkelerin piyasalarında saldırının etkisi kolay atlatılamamış, saldırılara Amerikan borsasından daha fazla tepki gösteren ve daha fazla düşen ülke borsaları olmuştur.

Saldırının olduğu gün Milano Borsası %7.79 düşerken, Zürih Borsası günü %7.07 kayıpla günü kapatabilmiştir. Paris Borsasında CAC 40 Endeksi de gün sonuna doğru hızlanan düşüşle %7.39 kayıpla kapanmıştır. Daha kötüsü ise Frankfurt Borsasında Dax Endeksinde yaşanmıştır. Bu endeks günü %10.42 kayıpla kapatmıştır.

Petrol fiyatlarında ise sert bir yükseliş baş göstermiş, Ham Petrol fiyatı 31,5 dolara fırlamıştır. Avrupa ortak para birimi Euro bölgesine katılan Avrupa ülkeleri sermayeli şirketlerin hisse senetlerinin fiyatlarını gösteren Dow Jones Stox Total Market Endeksi 16.25 puan kaybederek 249,91 puana inmiştir. Dow Jones Euro Stoxx-50 Endeksi de,

[217] H.Andrew CHEN, Tomas F SIEMS, "The effects on Terrorism on Global Capital Markets", **European Journal of Political Economy**, Vol: 20, 2004, s. 350
[218] NAVARRO ve SPENCER, age, s. 22
[219] ALP, age, s. 13

223,1 puan kayıpla 3,217.6 puana gerilemiş, Dow Jones Stoxx-50 Endeksi gün içinde 3,177.0 puana kadar gerilemiştir.[220]

Diğer yandan, saldırı haberleri Avrupa para birimi Euro'nun yükselişine, doların ise gerilemesine neden olmuştur. Saldırı haberlerinin ardından yatırımcılar, geleneksel olarak güvenli, emin yatırım araçlarından olan Amerikan Hazine tahvillerine yönelmiştir. ABD Hazine tahvilleri hemen hemen bir puan yükseldikten sonra getirilerini eşitlerken, ABD doları, ilk aşamada Euro karşısında yaklaşık yarım sent değer kaybetmiştir. Terörist saldırıların ardından sadece petrol ve altın fiyatları değil, emtia fiyatları da yükselişe geçmiştir.[221]

11 Eylül 2001 saldırıları ABD saati ile 08:45–10:00 arasında yaşanmış ve ilk kargaşa ortamında saldırının terörist bir eylem olduğu anlaşılamamıştır. Bu durum ve iki ülke arasındaki saat farkı İMKB 100 endeksinin 11 Eylül 2001 gününü çok yüksek değer kaybıyla kapatmasını engellemiştir. Bu olaydan sonra, İMKB 1 gün kapalı kalmış, 11 Eylül 2001'de günü 9,295.93'ten kapatan İMKB 100 endeksi, 13 Eylül 2001'de %8.93 oranında kayıp yaşamıştır (8,465.84).[222]

14 Eylülde yaşanan %6,24 düşüşle birlikte 11 Eylül'ün Türkiye Borsasına iki günlük etkisi %14,61 olarak gerçekleşmiştir. Endeksin olaydan önceki seviyelerine dönmesi ise 29 işgünü (yaklaşık 1,5 ay) sürmüştür. 13-14 Eylül tarihlerinde IMKB'de en büyük düşüşler Turizm (%32.82), Ulaştırma (%25,33), Finansal Kiralama (%23,56) ve sigorta (%18,66) endekslerinde olmuştur.

Terörist saldırılar ile hisse senedi piyasalarındaki ilişkiyi gösteren bir başka örnek İstanbul'da 20 Kasım 2003 tarihinde saat 10:55 sıralarında HSBC Bank Genel Müdürlük binasının önünde ve aynı saatlerde İngiliz Başkonsolosluğunun önünde meydana gelen patlamalardır. Patlamalarda 27 kişi hayatını kaybederken 450'yi aşkın kişi de yaralanmıştır. Saldırıyı El-Kaide terör örgütü üstlenmiştir. Saldırı sonucunda HSBC

[220] www.arsiv.ntvmsnbc.com/news/105792.asp Erişim Tarihi: 10.12.2013
[221] www.arsiv.ntvmsnbc.com/news/105792.asp Erişim Tarihi: 10.12.2013
[222] Oya Can MUTAN, Ayhan TOPÇU, "Türkiye Hisse Senedi Piyasasının 1990-2009 Tarihleri Arasında Yaşanan Beklenmedik Olaylara Tepkisi", **Sermaye Piyasası Kurulu Araştırma Raporu**, 22.06.2009 OCM 2009/01, AT 2009/0, s. 14

binasında, çevrede ve civarda bulunan binalar ve araçlarda büyük çaplı maddi hasar meydana gelmiştir.

Patlamalar sonrasında IMKB'nda öğleden sonraki seans iptal edilmiştir. Bir gün öncesinden 15.780 puandan kapanan borsa ilk patlama haberi geldiğinde 16.004 düzeyinde bulunmaktaydı. Haberle birlikte hızla düşmeye başlayan endeksteki kayıp %7,37'ye ulaşmış ve saat 11:10 sıralarında işleme kapatılmıştır.[223]

İşleme kapatılan endeks ertesi gün de işleme kapalı kalmış ve araya bayram tatili girmiştir. Böylece borsa 11 gün boyunca kapalı kalmıştır. Piyasadaki bu uzun ara saldırıların borsa üzerindeki etkisini hafifletmiştir.

İstanbul'daki saldırılar sadece İMKB'yi değil aynı zamanda diğer ülkelerin piyasalarını da etkilemiştir. Saldırı, dünya menkul kıymet piyasalarında endişeyle karşılanmış ve patlama öncesinde kapanan Asya borsalarında yükseliş görülürken açık bulunan Avrupa ülkeleri borsaları ise haberin duyulmasıyla birlikte düşüşe geçmiştir. Yatırımcıların altın ve sabit getirili devlet tahvillerine kaydığı görülürken en büyük kaçışı sigorta ve seyahat şirketlerinin hisse senetlerinde yaşanmıştır. Avrupa piyasasında işlem gören hisse senetlerini izleyen FTSE Eurotop 300 endeksi %1,21, DJ Eurp STOXX 50 Endeksi de %1,51 gerilemiştir. Her iki endeks de patlama öncesi yükseliş seyrinde bulunmaktaydı. Londra borsasının FTSE 100 Endeksi %1, Paris borsasının CAC-40 Endeksi %1,1, Frankurt Borsasının DAX Endeksi %1,5 ve Zürih Borsasının SMI Endeksi %1,1 gerileme göstermiştir.[224]

Başka bir terörist olayda, 3 Ekim 2008 tahinde Hakkari Şemdinli'deki Aktütün karakoluna PKK terör örgütü mensuplarınca saldırı düzenlenmesi sonucu 15 askerin şehit edildiği gün İMKB %8,62 oranında değer kaybıyla günü kapatmıştır.

Finansal piyasalar anlık terörist saldırıların yanında uzun süreli toplumsal olaylarda ve kargaşa ortamında da ani ve sert tepkiler verebilmektedir. Gezi olayları başladığı günden itibaren finansal piyasalarda etkisini göstermiş Türk Lirası diğer ülke döviz kurları karşısında düşme sürecine girmiştir. Her ne kadar Gezi olaylarının başladığı tarihlerde Amerikan Merkez Bankasının (FED) tahvil alımlarını azaltacağının sinyalini

[223] www.dosyalar.hurriyet.com.tr/istanbulda_teror/default.htm Erişim Tarihi: 10.12.2013
[224] www.dosyalar.hurriyet.com.tr/istanbulda_teror/default.htm Erişim Tarihi: 10.12.2013

vermesi piyasalardaki olumsuz etkiyi artırmış olsa da, piyasalardaki etkinin ne kadarının FED'in açıklamalarından, ne kadarının Gezi olaylarından kaynaklandığının ayrımın yapabilmek çok zordur. Ancak olayların başladığı gün siyasilerin konuşmalarına göre borsanın yön çizmesi olayların borsada ve finans piyasasında önemli etkisinin olduğunu göstermektedir.

Gezi olaylarının başladığı gün olan 29 Mayıs 2013 tarihine kadar 1,80-1,82 TL bandında yatay bir seyir izleyen dolar kuru olayların ardından sert bir yükselişle 1,90'ın üzerine çıkarak TL'nin ani değer kaybına neden olmuştur. TL, benzer bir değer kaybını Euro karşısında da yaşamış, olaylar başlayıncaya kadar 2,34-2,36 bandında yatay seyir izleyen Euro olayların ardından aşırı değerlenerek 2,53'e kadar yükselmiştir. Bu olumsuz durumu önlemek amacıyla önce Özelleştirme İdaresi Başkanlığı tarafından piyasaya dolar sürülmüş, bu yeterli olmayınca Merkez Bankası kura müdahale etmek zorunda kalmıştır.[225]

Piyasadaki sermaye çıkışları yüzünden yaşanan bu gelişmelere önlem olarak Merkez Bankası 5 döviz satım ihalesi ile toplamda 250 milyon Dolarla piyasaya müdahale etmiş ve Dolar kurunu olaylardan önceki seviyesine geri döndürülebilmiştir. Ancak kurda yaşanan bu kısa vadeli dalgalanma, kısa vadeli iç borç stokunda yaklaşık 2 milyar dolarlık bir zarara yol açmıştır. [226]

Bir diğer olumsuz gelişme ise Borsa İstanbul'da (BİST) yaşanmıştır. Eylemlerden önceki hafta 22 Mayıs 2013'te BİST 90.000 endeksini test etmişti. 90.000 seviyesinin görülmesinin ardından 23 Mayıs'tan itibaren gelen bazı kar realizasyonları normal olarak karşılanmaktaydı. Ancak 28 Mayıs'ta olayların patlak vermesinin ardından BİST'teki bu düşüş hızlanmış ve kayıp ilk günlerde % 10,4 seviyelerine kadar yükselmiştir. BİST'in düşüşü 12 Haziran 2013'e kadar devam etmiş ve 75.000 seviyeleri görülmüştür. Bu düşüşün neden olduğu zararın toplamı 60 milyar TL'ye ulaşmıştır.[227]

---

[225] Levent YILMAZ, "Gezi Parkı Eylemlerinin Ekonomik Sonuçları", **Stratejik Düşünce Enstitüsü Dergisi**, 2013, Temmuz, Sayı 44 (1), Başak Matbaacılık, Ankara s. 23-24
[226] YILMAZ, age, s. 23-24
[227] YILMAZ, age, s. 23-24

3.7 TERÖRÜN YATIRIMLARA VE KALKINMAYA ETKİSİ

Kalkınma, ülke gelirinin ve üretiminin belli bir süreç içerisinde sayısal olarak artmasını, kurumlarda köklü değişikliklerin meydana gelmesini, ekonomik ve toplumsal yapının yeniden düzenlenmesini, halkın değer yargılarında, dünya görüşünde ve davranış kalıplarında meydana gelen değişmeleri de içeren çok geniş kapsamlı bir süreçtir. Aynı zamanda kalkınma, bilim ve teknolojinin bütün imkânlardan yararlanarak ülkenin ekonomisinde gözlenebilir müspet değişikliklerin yaşanmasına neden olan, GSMH'da artışı sağlayan, insanların zihni yapılarında ve sosyal alışkanlıklarında değişiklikler meydana getiren, toplumu ekonomik bakımdan yükselten bütün bilim kollarından faydalanan iktisadi bir sistemdir.[228]

Terörizmin ekonomiye etkileri araştırılırken karşılaşılan sorulardan birisi "Eğer terörizm olmasaydı veya daha az olsaydı ülke kalkınması ne derecede olurdu" sorusudur. Bu konuda bir tahmin yapmak çok zordur. Bu tarz bir çalışma Abadie ve Garzabal tarafından İspanya Bask bölgesi için yapılmıştır. Araştırma için Bask bölgesinin ETA eylemlerinin başladığı 1970'li yıllardaki ekonomik özelliklerine benzer ayrı bir yapay bölge oluşturulmuştur. Yapay bölgedeki ekonomik gelişme Bask bölgesinin ekonomik gelişmesi ile karşılaştırılmıştır. Terörizm başladıktan sonra kişi başına düşen GSYİH yapay bölgeye oranla %10 civarında düşmüştür. Bu oran terörist eylemlerin arttığı dönemlerde daha da artmıştır.[229]

Enders ve Sandler tarafından yapılan bir çalışmada İspanya'da 1975-1991 yılları arasında terörizm yüzünden doğrudan yabancı yatırımlarda yıllık %13,5 oranında düşüş meydana geldiği ortaya konulmuştur. Bu oran yaklaşık olarak 500 milyon dolar civarına denk gelmektedir. Benzer zaman dilimi içinde (1976-1991) Yunanistan 17 Kasım ve Popüler Devrimci Mücadele isimli iki terör örgütüyle mücadele etmiştir. Her iki örgüt de aşırı sol terör örgütüdür. Doğrudan yabancı yatırımlarda meydana gelen azalma yıllık %11,9 dur. Bu oran da 400 milyon dolar civarındadır. Bu sonuçlar Abadie ve Gardeazabal (2005) tarafından 110 ülkeyi kapsayan araştırma sonuçlarıyla uyumludur. Uluslararası

[228] İlkay YALMAN NOYAN, Canan Özge KARA, Yunus Emre BİROL, "Bölgesel Kalkınma ve Terör: Güneydoğu Anadolu Bölgesi Örneği", **Uluslararası Davraz Kongresi**, Isparta 2009, s. 664
[229] FREY, LUECHINGER, STUTZER, age, s. 12

risk acenteleri tarafından oluşturulan terörizm riski ölçülerine göre terörizmin yabancı yatırımları önemli derecede etkiledikleri tespit edilmiştir.[230]

Bununla birlikte terör, gelişmiş ülkelerin ekonomik büyümelerine de büyük zararlar verebilmektedir. Örneğin, 2001 yılı ikinci çeyreğinde ABD büyüme hızı %2,4 olarak gerçekleşmişken, 11 Eylül saldırılarından sonra bu rakam %0,9'a gerilemiştir. 11 Eylül'den sonra, ABD ekonomisinin fiili büyüme hızı %0,3 iken, saldırının yaralarının tamir edilmeye başlandığı 2002 yılında %2,3, 2003 yılında %3,1, 2004 yılında da %4,2 olmuştur.[231]

Terörizmin yatırımlar üzerindeki etkilerin inceleyen çalışmalarda Bloomberg vd (2004) terörizmin yatırım oranları üzerindeki etkilerini incelemişler ve terörist saldırıların bu oranla negatif ilişkisinin olduğunu belirlemişlerdir. Art ve Tong yaptıkları çalışma sonucunda terörizmin dış yatırımın düşmesine neden olduğu sonucuna varmışlardır. Frey ve diğerlerinin yaptıkları çalışmaya göre terörizm yabancı yatırımcıların karar verme aşamalarını etkilemektedir. Teröristler kolay bir biçimde yabancı menşeli mallara zarar verebilir ve faaliyetlerini kısıtlayabilirler. Yabancı firmaların da birçok yatırım alternatifi olduğundan terörist faaliyetlerin çok olduğu bölgelerde yatırımlarını azalttıkları görülmektedir.[232]

Türkiye, Mısır ve Suudi Arabistan üzerinde yapılan bir çalışmaya göre bu bölgelerde terör ve ekonomi arasındaki nedensellik ilişkisi şu şekilde özetlenebilir: Öncelikle terörist faaliyetler dolayısıyla ülkelerde oluşan güvensiz bir ortamda yurtdışı ve yurtiçindeki yatırımcılar yatırımlarını iptal etmektedir. Yatırımların iptal edilmesi ise ülkelerin üretim düzeyinin gerilemesine sebep olmaktadır. Dolayısıyla bu gerileme işsizliğin artmasına, ülkelerin dışarıya mal ve hizmet ihraç edememesine ve aynı zamanda da üretimde istimal edilecek olan yurtdışından mal ve hizmet talebinin gerilemesine neden olmaktadır. Sonuç olarak bu kısır döngü GSMH'yi olumsuz şekilde etkilemektedir. Üretemeyen ve turizmle elde edebilecekleri gelirden de tam anlamıyla istifade edemeyen bu ülkelerde büyüme ve kalkınma sorunları teröre bağlı olarak devam edecektir.

[230] FREY, LUECHINGER ve STUTZER, age, s. 8
[231] SARAN ve BİTİRİM, age, s. 94
[232] Ali Rıza GÖKBUNAR, Mahmut KARĞIN, "Terörizmin Ekonomik ve Finansal Etkileri", Ramazan GÖKBUNAR, Ali Rıza GÖKBUNAR, **Terör Ekonomisi**, 1. Baskı, Beta Basım, İstanbul 2010, s.103-104

Ekonomik anlamda büyüme ve kalkınma sorunlarının tam olarak aşılamaması da terörün beslendiği ayrı bir kaynak olarak kısır döngünün devam etmesini sağlayacaktır.[233]

Uysal vd tarafından Terörizmin Türkiye üzerindeki ekonomik etkilerini konu alan çalışmaya göre: terörist eylem ve faaliyetlerin yoğun olarak yaşandığı bölgelerde şiddet girişimleri negatif dışsallık oluşturmakta, üretim, yatırım ve tüketim davranışlarını yeniden şekillendirmektedir. Diğer taraftan kaynak dağılımının değişmesine neden olarak kamu harcamalarının kompozisyonuna etki etmekte, finansman sorunları nedeniyle dışlama etkisi ortaya çıkabilmektedir. Bütün bunlar ise ulusal çıktı düzeyine yansımakta ve gelişmişlik açısından son derece önem taşıyan ekonomik büyüme hızını düşürebilmektedir. PKK terörünün ekonomik büyüme üzerindeki etkisi 1992-2001 dönemi aylık verileri yardımıyla VAR Analiz Tekniği kullanılarak ele alınmış ve elde edilen bulgular uzun dönemde terörün ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkilediğini göstermiştir.[234]

Özellikle terörün yoğun olarak hissedildiği illere bakıldığında gerek yerel sermayenin gerekse yabancı sermayenin yatırım yapmaktan kaçındığı görülmektedir. Bu durum illerin sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyine yansımaktadır. Devlet Planlama Teşkilatı tarafından hazırlanan "İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması"na baktığımızda son sıradaki 15 ilin Doğu ve Güneydoğu Bölgelerinde bulunan ve terör olaylarının yoğun yaşandığı iller olduğu görülmektedir.

Ekonomi Bakanlığından alınan Uluslararası Sermayeli Şirketlerin Sayılarının İllere Göre Dağılımı tablosu incelendiğinde yabancı sermayenin Türkiye'de yatırım yaptığı illerin genellikle batı illeri olduğu, terörle anılan illerin listeye giremediği görülmektedir.

[233] ALTAY, EKİNCİ ve PEÇE, age, s. 278-279

[234] Doğan UYSAL, Mehmet MUCUK, Mustafa GERÇEKER, "Terörizmin Ekonomik Etkileri: Türkiye Örneği", **Uluslararası Davraz Kongresi**, Isparta 2009, s. 2615

Tablo 22: Uluslararası Sermayeli Şirketlerin Sayılarının İllere Göre Dağılımı

	Şirket Sayısı (1954-2013)
İSTANBUL	**21.973**
ANTALYA	**4.046**
ANKARA	**2.279**
İZMİR	**1.944**
MUĞLA	**1.498**
MERSİN	**680**
BURSA	**611**
AYDIN	**550**
KOCAELİ	**407**
GAZİANTEP	**306**
DİĞER İLLER	**2.656**
TOPLAM	**36.950**

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Uluslararası Doğrudan Yatırım Verileri

Doğu ve Güneydoğu Anadolu kökenli işadamlarının kendi bölgelerinde yatırım yapmamalarının en büyük sebebi de terördür. Bilindiği üzere işletmeleri veya şirketleri bir yerde yatırım yapmaya iten temel faktörler; ulaşım, enerji, hammadde, yarı işlenmiş mamul, pazara yakın olma, bol ve nitelikli işgücü gibi faktörlerdir. Ancak bütün bu faktörlerin cazibesine ve devletin teşvikine rağmen bu bölgelere yatırım yapılamaması, güvenliğin ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Türkiye'de terörün yoğun olduğu illerde devlete veya özel şirkete ait şantiyelerin terör örgütü mensuplarınca basılması, çalışanlarının şehit edilmesi, araçlarının yakılması terörün doğrudan yatırımları engellediğinin bir göstergesidir.[235]

Bu bölgelerdeki yatırımları engelleyen bir başka sebep ise terör örgütünün gelir elde etmek için bölgedeki ekonomik işleyişe müdahale etmesidir. Terör örgütünün açılan ihalelere fesat karıştırarak PKK terör örgütüne müzahir kişilere veya örgüte haraç verecek kişilere ihalelerin verildiği bilinmektedir. Bölgede terör örgütüne karşı yapılan operasyonlarda ele geçirilen belgeler, elde edilen bilgiler terör örgütünün yatırımcılar ve işverenler üzerindeki baskı ve tehditlerin ne boyutlara ulaştığını göstermektedir.

Diyarbakır Emniyet Müdürlüğü Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Şube Müdürlüğü tarafından 2009 tarihinde yapılan bir operasyonda belediye iktisadi teşekkülü

[235] ÖZTÜRK ve ÇELİK, age, s. 93-94

olan Diyar A.Ş'yi PKK terör örgütünün devraldığı, devirden sonra yapılan 18 ayrı ihaleye fesat karıştırdığı, Diyar A.Ş'ye bölgedeki belediyeler tarafından usulsüzce ihaleler verildiği, rekabet şartlarının şirket ve idare yetkililerince bertaraf edildiği tespit edilmiştir.[236]

Adem Arslan bir köşe yazısında KCK davası iddianamesine dayandırarak yazdığı yazısında ihaleler üzerinden PKK terör örgütüne aktarılan para ile ilgili olarak şunları söylemektedir;[237]

"*İkinci KCK İddianamesi, 64. Bölüm. 6300-6400 sayfaları. Kayıt 2008 yılına ait. Diyarbakır Bağlar Belediyesi'nin Nevruz alanı ihale işi var. İhale 3 trilyon 300 milyar veren firma yerine 4 trilyon 200 milyar lira veren firmaya verilmiş. Verilen firma 7. sırada. Başkan Yurdusev Özsökmenler KCK'nın bu işlerden sorumlu 'Mali Alan' ekibiyle görüşüp 'Aradaki rakam farkı çok fazla. Kimseye izah edemeyiz' diyerek itiraz ediyor. Kaygısı işin gayri yasal olmasında değil kılıfına uydurulamayacak kadar büyük olmasında. Fakat ihale herkesten yüksek fiyat veren şirkete veriliyor. Çünkü şirket 'tanıdık' ve iddiaya göre aradaki farkı KCK'ya aktaracak. Zaten konuşmalarda kayıp paralar ve açıklanamayan ödemelerden bahsediliyor.*"

Neticede yasal bir şekilde ihale almaya, iş ve yatırım yapmaya çalışan yatırımcılar, tehdit ve baskılar nedeniyle bölgede iş yapamaz hale gelmekte, ihaleleri kazanma gibi bir şansı olmadığı için giderlerini dahi karşılayamamakta ve sermayesini başka illere kaydırmaktadır.

Ayrıca bölgede iş yapmaya çalışan işadamlarından "vergilendirme" adı altında yüksek miktarlarda haraç alınması, vermeyenlerin işyerlerine, şantiyelerine baskınlar yapılarak işçilerine zarar verilmesi, araçlarının ve binalarının yakılması gibi olaylar bölgedeki yatırımların başka illere kaymasına neden olan diğer bir faktördür. Terör örgütüne aktarılmak üzere toplanan haraçlarla ilgili yapılan adli çalışmalar, toplanan haraçların hiç de azımsanmayacak boyutta olduğunu göstermektedir. Örneklemek gerekirse;

[236] DELİGÖZ, age, s. 139
[237] www.bugun.com.tr/vergileriniz-pkkyi-boyle-finanse-ediyor-yazisi-171769 Erişim Tarihi: 13.12.2013

PKK terör örgütünün haraca bağladığı işadamlarına HPG (Örgütün silahlı kanadının ismi) mühürlü makbuz verdiği ve tehditkâr bir şekilde belirli miktarlarda örgüt adına para istediği, PKK'ya yönelik operasyonlarda tespit edilmiştir. Jandarma ekiplerinin Şırnak ilinde yaptığı çalışmalarda işadamlarına 250 adet vergilendirme makbuzu dağıtıldığı ve 2 milyon para toplandığı tespit edilmiştir.[238]

Bu gibi tehdit ve baskıların vergi ve haraç adında alınan paraların yanında, bölgede terörist eylemler, illegal yürüyüşler ve gösteriler gibi olumsuz olaylar nedeniyle can ve mal güvenliği riskinin yüksek olması bölgeye yatırım yapmak isteyen yatırımcıları korkutmaktadır.

2006 Mart ayında, PKK terör örgütü mensuplarından ölü olarak ele geçirilenlerin cenaze işlemleri sırasında Diyarbakır ve çevre illerde yaşanan ve dört gün süren olaylar nedeniyle yaşananlar bölgeye gelmeye istekli veya yatırım yapmak isteyen yatırımcıların fikirlerini değiştirmesine sebep olmuştur.

Dönemin Diyarbakır Sanayi ve Ticaret Odası olayların Diyarbakır ilindeki yatırımları nasıl etkilediğini şu şekilde özetlemektedir:[239]

"*Çin ve ABD gibi büyük sermayeli şirketler Güneydoğu illerine yatırım yapılması konusunda irtibatlı iken bu olaylardan sonra bu ilişkiler belirsiz bir hal almıştır.*

Diyarbakır için yapmış olduğumuz girişimler neticesinde beklenti içerisinde olduğumuz yatırımcılar bu olayların patlak vermesi sonucu yatırımlarını durdurmuşlardır. Hatta mevcut yatırımcılarda yatırım planlarını askıya almışlardır. Bunu birkaç somut örnekle açıklamak gerekirse sağlık ve gıda sektörü anlamında kentimize gelme düşüncesinde olan bazı yatırımlar dondurulmuştur.

Kentimize ve insanlarımıza küçük anlamda da olsa hizmetleri olan serbest meslek ifa eden bir kısım girişimcilerimiz, doktor, eczacı vs. güvenlik ve huzur ortamının olmaması nedeniyle kentimizi terk etme noktasına gelmişlerdir.

[238] DELİGÖZ, age, s. 135
[239] Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, age, s. 64

Kentimiz esnafının, bağlantı halinde olduğu ve iş yaptığı diğer illerdeki esnafların bu olaylardan dolayı güven ortamının bulunmayışı gerekçesiyle esnafımıza vadeli mal satışı yapmamaları esnafımızın ekonomik anlamda çökmesine sebebiyet verecektir."

Nitekim olaylar sonrasında Batman Esnaf ve Sanatkârlar odasından elde edilen verilere göre Batman'da yatırım yapma aşamasında olan en az 6 fabrika girişimi olaylar sebebiyle durmuş, bu girişimciler kesin olarak Batman'dan çekilme kararı almışlardır. 300'e yakın işyeri kapanmış ve işyeri sahipleri tekrar dönmemek üzere batı illerine göç etmiştir. Batman'daki zarardan daha fazlasının Diyarbakır'da olduğu tahmin edilmektedir. Yurt içinde birçok grup Diyarbakır'da şube veya üretim yeri açma hazırlıkları yapmakta iken olaylar sonucunda yatırım kararlarını uygulamaya koyan bir firma olmamıştır.[240]

Görüldüğü gibi terörist faaliyetler nedeniyle oluşan güvenlik ortamı sermayenin anında fikir değiştirmesine ve başka bölgelere kaymasına sebep olmaktadır. Yatırımların başka bölgelere kayması ise bölge ekonomisini olumsuz etkilemekte ve bölge insanının işsiz kalmasına başka illere göç etmesine sebep olmaktadır.

Bölgedeki terör eylemlerinin azalmasıyla yatırımcıların kararlarını değiştirdikleri ve yatırım planlamaları yaptıkları görülmektedir. "Çözüm Süreci" adı altında bölgedeki terörün bitirilmesi amacıyla başlatılan çalışmalar neticesinde bölgeye yatırım yapmaya istekli yatırımcılar başvurmaya başlamışlardır.

Diyarbakır Organize Sanayi ve İş Adamları Derneği (DOSİAD) Başkanı bu durumu şöyle ifade etmektedir: *"Çözüm sürecinin konuşulması bile yatırım talebini sağladı. Diyarbakır Organize Sanayi Bölgesi'ne son 2 ayda 52 firma fabrika kurmak için resmi başvuru yaptı. Bu firmalar arasında Kanada, Danimarka ve Fransa'dan şirketler de yer alıyor. Bir süre önce çıkarılan teşvik uygulamasının ardından çoğunluğu Diyarbakır'dan olan 158 girişimci yer talebinde bulunmuştu. Ancak çözüm sürecinin gündeme gelmesiyle batı bölgeleri ile yurt dışından yatırımcılar da organize sanayi bölgesinden kendilerine arsa tahsis edilmesini istedi. Elektronik ürün üretimi yapacak ve*

[240] Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, age, s. 70

500 kişiyi istihdam edeceğini taahhüt eden bir İstanbul firmasıyla yine 500 kişinin çalışacağı bir iplik fabrikası kuracak Kahramanmaraş firmalarına yer tahsisi yapıldı."[241]

AK Parti tarafından Terörün Türkiye'ye ekonomik maliyetinin hesaplanmasına yönelik araştırmada Türkiye'ye 28 yılda toplam 263 milyar 800 milyon TL doğrudan yatırım geldiğinin altı çizilerek, "Terör olmasaydı ve 1986-2012 yılları arasında Türkiye'ye her yıl %10 fazla doğrudan yabancı yatırım gelseydi, 26 milyar 300 milyon TL ek doğrudan yabancı yatırım elde edilecekti. Her yıl %20 fazla doğrudan yabancı yatırımcı gelseydi, 52 milyar 600 milyon TL ek doğrudan yabancı yatırım elde edilecekti tespiti yapılmıştır. Yine aynı çalışmada terörün Türkiye'ye ekonomik maliyetinin hesaplanmasına yönelik araştırmada terörün büyüme performansına etkisi başlığı altında iki ayrı tahminde bulunulmuş, Türkiye'nin 28 yıl boyunca %4,07 oranında büyüme sergilediği göz önüne alınarak Türkiye'nin her yıl %0,25 oranında daha fazla büyümesi durumunda 1 milyar 144 milyon TL, %0,50 oranında büyümesi durumunda ise 2 milyar 345 milyon TL büyüme elde edilebileceği tespit edilmiştir.[242]

Bu durum terörün sebep olduğu ekonomik zararların büyüklüğünü göstermesi açısından dikkat çekicidir.

Terörün yatırımlar üzerindeki etkisinin birebir hesaplanması oldukça zor olsa da konuyla ilgili çalışmalarda, terörün yatırımları olumsuz yönde etkilediği belirlenmiştir. 30 yıl gibi uzun bir süre boyunca terör ve terör örgütü ile mücadele göz önünde bulundurulduğunda sadece terör nedeni ile gelmeyen yabancı yatırımların dahi Türkiye ekonomisi üzerindeki etkilerinin önemli boyutlara ulaştığını göstermektedir.

3.8 TERÖRÜN İSTİHDAM ÜZERİNDE ETKİSİ

Bilindiği gibi terör, hukuk dışı davranışlarla toplumda güvensizlik ortamı oluşturan eylemlerdir. Terör ve göç kavramları birbirinden uzak alanları kapsıyor olsa da sonuçları itibariyle ikisi arasında nedensel bir ilişki vardır. Türkiye'de, 1984 yılında Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde başlayan terör olayları insanları göçe zorlamıştır.

[241] www.sabah.com.tr/Ekonomi/2013/03/10/52-firma-diyarbakira-fabrika-icin-geldi Erişim tarihi 09.12.2013

[242] www.ntvmsnbc.com/id/25480849/ Terörün Türkiye'ye Tahmini Maliyeti, Erişim Tarihi: 26.11.2013

Bu durum ise bölge içi ve dışı şehirlere göç hareketinin ortaya çıkmasına neden olmuştur.[243]

Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da sanayi ve ticaret sektörlerinde istihdam oranı düşüktür. İstihdam, büyük oranda tarım sektöründe gerçekleşmektedir. Bu nedenle, bölgede açık ve gizli işsizlik yüksektir. Bunlara, son yirmi beş yıldır devam eden, terörün oluşturduğu korku ve güvensizlik de eklenince, bölgedeki toplumsal hareketlilik artmıştır. İç göç olgusu ve bu olguya ilişkin diğer toplumsal, ekonomik ve kültürel süreçler, sosyal bilimciler için önemli bir araştırma konusu olsa da, bugüne kadar konu ile ilgili olarak yapılan çalışmaların yeterli düzeyde olduğunu söylemek güçtür.[244]

Terör olayları nedeniyle bu bölgelerde birçok yerleşim yeri boşalttırılarak binlerce insan başka yerlere göç etmek zorunda bırakılmıştır. Kırsal alandaki yerleşim yerlerini toplu olarak terk etmek zorunda kalan bu insanların önemli bir bölümü, yaşam koşullarına tamamen yabancı oldukları ancak güvenlik yönünden emin olan şehirlere yerleşmiştir. Çoğunlukla toplu olarak, ani ve hızlı gerçekleşen bu göç sürecinde terk edilen sadece yerleşim yeri ve konutlar olmamış, insanlar aynı zamanda geçim kaynaklarını da terk etmek durumunda kalmışlardır. Kitleler halinde kentlere göç eden bu insanlar, şehirlerde iş bulabilecek özellikleri taşımadığından ve ayrıca iş imkânlarının da kısıtlı olmasından dolayı geçimlerini sağlayabilecek düzenli gelir getiren işler bulamamışlardır.[245]

1984-2007 tarihleri arasında Türkiye Genelinde meydana gelen terör olayları grafiğine bakıldığında olayların 1991 ve 1992 yıllarında tırmanışa geçtiği, 1993 ve 1994 yıllarında en üst seviyeye ulaştığı sonra tekrar azalmaya başladığı görülmektedir. Bu şekilde devamlı azalış gösteren grafik 1999 yılında PKK terör örgütü liderinin yakalanmasıyla sıçrama yapmış, daha sonra azalarak dalgalı bir şekilde devam etmiştir.

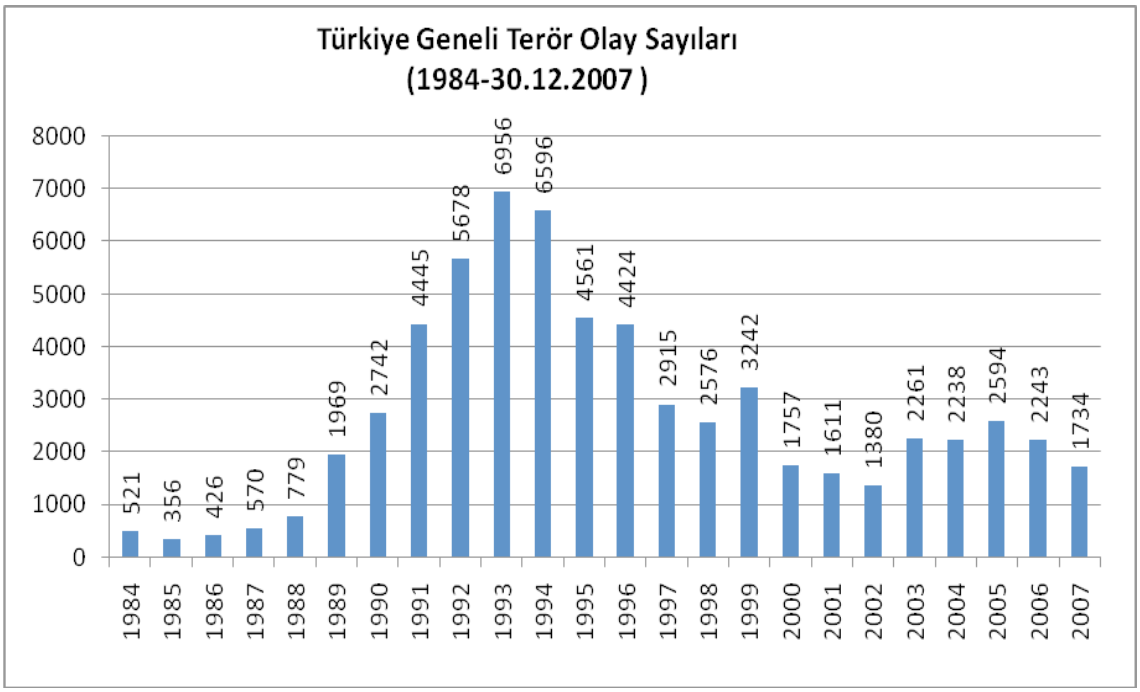
---

[243] M. Vedat PAZARLIOĞLU, "İzmir Örneğinde İç Göçün Ekonometrik Analizi", **Celal Bayar Üniversitesi İİBF Yönetim ve Ekonomi**, Cilt: 14, Sayı: 1, Yıl: 2007, s. 123

[244] Yelda SEVİM, Terör Mağdurları: Geriye Göç Çözüm Mü?, **Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Dergisi**, Cilt: 1, s. 20

[245] SEVİM, age, s. 21

Grafik 2: 1984-2007 Yıllara Arasında Terör Olayları Sayısı

Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinin kırsal kesiminden Türkiye'nin Batı bölgelerine ve bölgenin büyük merkezlerine göçlerdeki artış, özellikle PKK terör örgütünün faaliyetleri ile paralellik göstermektedir. 1983 yılından önce %7 olan terörden kaynaklanan göç olayı 1983-1990 yılları arasında %64,5'e; 1991'de %83,8'e; 1992'de %81,4'e; 1993'de %83,4'e çıkmaktadır. 1994 yılından itibaren güvenlik güçlerinin etkisiyle terörle ilgili göç olayları %62,7'ye; 1995 yılında %51,2'ye; 1996 yılında %41,6'ya; 1997 yılında %28'e düşmüştür. Ayrıca 1994'ten itibaren bölgedeki göç olayı yavaşlamıştır. Bunda güvenliğin sağlanması etkili olduğu gibi göç potansiyeline sahip nüfusun azalması da etkili olmuştur.[246]

Göç oranlarını Türkiye genelindeki terör olayları ile karşılaştırdığımızda terör eylemlerinin yoğun olduğu 1991-1994 yıllarında göçlerin en üst seviyelere çıktığı, daha sonra terör eylemlerinin azaldığı yıllarda da göçlerin azalmaya başladığı görülmektedir. Bu veriler yaşanan o dönemdeki göçün sebepleri ile ilgili yapılan araştırmalarda en büyük sebep olarak terörün gösterilmesini doğrulamaktadır.

[246] Mustafa AKSOY, "Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'nde Terörün Neden ve Sonuçları", **Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi**, Cilt: 1, No: 1, 2004, s. 3

Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki göç olayının sebepleriyle ilgili olarak yapılan bir araştırmaya göre, görüşülen insanların %44,5'i örgütü; %28,5'i devletin görevini yapamamasını, %12,5'i köy korucularının baskısını, %0,2'si hem örgütü, hem de devleti göç olgusunun sebebi olarak göstermiştir. Dolayısıyla güvenlik güçleri ile terör örgütü arasındaki mücadeleden etkilenerek bölgeden göç etmek zorunda kalan insanların oranı %85,7'dir. Göçün ikinci önemli sebebi olarak ekonomik şartların bozulması (%7,5) ve işsizlik (%4,2) gösterilmektedir. Kan davası (%1,6), ağa baskısı (%0,1) vb. gibi diğer sosyal yapıdan kaynaklanan sebepler %0,5 gibi oldukça düşük bir seviyede kalmıştır.[247]

Başbakanlık Aile Araştırma Kurum Başkanlığı tarafından 1997 yılında yapılan bir araştırmada da benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Bu araştırmaya göre insanların göç etmelerindeki en önemli sebep "Örgütün baskısı" olarak belirginleşirken (%33,9), bunu devletin etkisi (%24,4) izlemektedir. Bu seçeneğe devletin güvenlik politikalarının bir ürünü olan köy koruculuğu sisteminden kaynaklanan nedenler de eklenirse (%10,9) terör kaynaklı göçlerde örgütün ve devletin etkisi birbirine yakın gözükmektedir. Her üç nedenden dolayı oluşan göçler toplam göçün %70'lik kısmını oluşturmaktadır. Bölgenin ekonomik şartlarının elverişsizliğine bağlı olarak ortaya çıkan işsizliğin, örgüt baskısı ve teröre yönelik devlet politikaları olarak ekonomiye kötü yansımaları da değerlendirildiğinde göçün temel sebebini terör oluşturmaktadır.[248]

Tablo 23: Göç Eden Ailelerle Yapılan Anket Sonuçları

Göç Etmenizdeki En önemli Sebep Nedir?	**n**	**%**
Örgüt Etkisiyle	1472	33.9
Devletin Etkisiyle	1059	24.4
Ekonomik Şartların Bozulması	575	13.2
İşsizlik	524	12.1
Köy Korucularının Baskısı	472	10.9
Diğer	99	2.3
Kan Davası	78	1.8
Örgüt ve Devlet	17	0.4
Ağa Baskısı	6	0.1
Cevapsız	41	0.9
TOPLAM	**4343**	**100.0**

Kaynak: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, **Doğu ve Güneydoğu Anadolu'dan Terör Nedeniyle Göç eden Ailelerin Sorunları**, s. 70, Özkan Matbaacılık, Ankara 1998

[247]AKSOY, age, s. 3-4
[248] Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, age, s 70

Tablo 24: Yıllara Göre Göç Sebepleri ile İlgi Anket Sonuçları

Göç Etmenizdeki En büyük Sebep Nedir?						
Göç Etme Yılı	**Örgüt ve Devlet**	**Korucuların Baskıları**	**Örgüt**	**Devlet Etkisiyle**	**Terör Dışı Nedenler**	**Cevapsız**
	%	**%**	**%**	**%**	**%**	**%**
83 Öncesi	0,3	0,6	2,6	3,5	90,6	2,4
83 - 90 Arası	0,7	11,6	29,0	23,2	34,6	0,9
91	0,3	13,2	42,3	28,1	15,9	0,3
92	0,1	10,3	44,3	26,6	18,2	0,4
93	0,2	11,4	41	30,9	15,3	1,3
94	1,2	16,9	18,1	26,5	34,9	2,4
95		7,7	20,5	23,1	46,2	2,6
96		12,5	6,3	21,9	56,3	3,1
97		4,0	4,0	20,0	68,0	4,0

Kaynak: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, **Doğu ve Güneydoğu Anadolu'dan Terör Nedeniyle Göç eden Ailelerin Sorunları**, Özkan Matbaacılık, Ankara 1998, s. 72

Yıllar itibarıyla göç sebeplerine baktığımızda 1983 yılı öncesi göçlerin büyük oranda terör dışı nedenlerden kaynaklandığını ancak 1990 yılından itibaren terör nedeniyle göçlerin oranının büyük oranda artmaya başladığını ve özellikle PKK terör örgütünün eylem ve faaliyetlerini artırdığı 1991-1994 yıllarında terör nedeni ile göçlerin en üst seviyelere ulaştığı görülmektedir.

Doğu ve Güneydoğu Anadolu'dan Terör Nedeniyle Göç eden Ailelerin Sorunları başlıklı çalışmaya göre özellikle batı illerine göç eden vatandaşların göç sonucunda karşılaştığı en büyük sorun % 35 işsizlik, %27,8 şehre uyum, %15 konut sorunu, %7,5 hayat pahalılığı olarak tespit edilmiştir. Bu sonuç terörün işsizliği artırdığını göstermektedir.

Göçün olumsuz sonuçlarından birisi de göç edenlerin göç ettikleri illere olan maliyetleridir. Bu konuda AK Parti tarafından yapılan araştırmaya göre Doğu ve Güneydoğu Anadolu illerinden 30 büyük kente göçün yıllık maliyeti 2,6 milyar lirayı bulmaktadır. 58 milyon kişinin yaşadığı 30 büyükşehirdeki 9,2 milyon kişi Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesi illeri nüfusuna kayıtlıdır. Bunların 5,7 milyonu Doğu, 3,5 milyonu da Güneydoğu Anadolu Bölgesi kökenlidir. Oransal olarak İstanbul'un %28'i, Adana, Gaziantep ve Mersin'in %25'i Doğu ve Güneydoğu Anadolu illeri kökenlidir. Toplamda ise 30 büyük şehrin %16'lık kesimi Doğu ve Güneydoğu Anadolu kökenlidir İstanbul'a göçün yıllık ekonomik maliyeti yaklaşık 900 milyon lirayı bulmaktadır. Kocaeli 353 milyon, İzmir ise yaklaşık 200 milyon lira tutarında bir maliyete

katlanmaktadır. Yıllık 2,6 milyar liranın 30 yıllık süreçte toplam maliyetinin genel olarak 78 milyar lira olduğu tahmin edilmektedir.[249]

[249] www.ntvmsnbc.com/id/25480849/ Terörün Türkiye'ye Tahmini Maliyeti, Erişim Tarihi: 26.11.2013

SONUÇ

Terörist faaliyet ve eylemler hangi ülkede kim tarafından yapılırsa yapılsın insani, sosyal, siyasal ve ekonomik yönden ağır sonuçlar doğurmaktadır. Günümüze kadar genellikle bu tür faaliyetlerin insani boyutları göz önünde bulundurulmuş, ekonomik boyutları ise göz ardı edilmiştir. Ancak son yıllarda özellikle ABD ve İngiltere gibi batılı ülkelerde terörist eylemlerin ekonomik maliyetleri ve sonuçları hakkında çalışmalar yapılmıştır. Terörist eylemlerin bir ülke ekonomisi üzerindeki olumsuz etkileri hesaplandığında ortaya çıkan sonuç, terör örgütleriyle kararlı bir mücadelenin gerekliliğini ortaya koymuştur. Özellikle terörist faaliyetlerin sonuçlarının global anlamda diğer ülkeleri de etkilemesi bütün ülkelerin terör örgütleriyle mücadelede ortak paydada birleşmesi, ortak kararlar, tedbirler, yaptırımlar alınması gerekliliğini bir kez daha gözler önüne sermiştir.

Terörist eylemlerin ülke ekonomilerine verdikleri zararlar milyon dolarlarla ifade edilmekte ve ekonomik maliyet sadece yapılan bir saldırının yarattığı tahrip ile sınırlı kalmamaktadır. Gerek eylemlerden gerekse terör örgütleriyle mücadeleden ve bunların sonucunda doğru işlemeyen ekonomiden dolayı maliyet daha da artmaktadır. Ülkede bulunan terörizm ve çatışma ortamı, ülke sermayesinin bizzat terörle mücadeleye yönlendirilmesine, kamu harcamalarının daha çok savunma giderlerine aktarılmasına, sağlık, eğitim, yatırım gibi alanlardaki ödeneklerin kısıtlanmasına neden olur ve bütçe dengesini bozar. Oluşan bütçe açığının ortaya çıkardığı enflasyonist baskı ve faizlerin artması ise sanayinin rekabet gücünü azaltır.

Teröristler tarafından yapılan baskı, tehdit veya sabotaj sonucu ekonomi üretim birimlerinin yavaşlaması, işlemez hale gelmesi, bazı zamanlar masum sendikal isteklerin ve hareketlerin ideolojik amaçlara alet edilerek farklı sonuçlar doğurması, çalışanları eylemlere-kanundışı hareketlere sürükleyebilmekte ve bu durumlardan toplumsal yaşamla birlikte ülke ekonomisi de olumsuz etkilenmektedir. Neticede Türkiye'de üretim miktarı azalmakta, yatırımlar aksamakta, buna karşılık köklü önlemler alınması gereken bir dönemde siyasi kararsızlıklar artmaya, artan enflasyon baskısı ve bozuk ekonomi paralelinde geniş kitleler terör propagandasına ve eylemlerine açık hale getirilmeye çalışılmaktadır. Böylece ekonomiye ve genel olarak ülkeye sağlayacakları katkı açısından en verimli çağlarında olan insanlar ister güvenlik kuvvetleri tarafında yer alsın, isterse terör örgütlerinin içerisinde yer alsınlar hayatlarını kaybederler, yaralanırlar, sakat kalırlar ve uzun dönemli özürlü ve çalışamaz hale gelirler. Bu da doğrudan ekonomiye katılacak işgücünün azalması ve verimsizleşmesi anlamına gelir ve ekonomik kayıp oluşturur.

Gelişen teknolojinin, biyolojik ve kimyasal metotların terör saldırılarında kullanılması, sigorta şirketlerinin ödeyemeyeceği hasarlara veya iflaslara neden olabilmektedir. Bu nedenle terör riskinin sigorta kapsamına dahil edilmemesi ekonomik faaliyetleri olumsuz yönde etkileyecektir. Sigorta teminatı olmadan terör faaliyetlerinin yoğun olduğu bölgelerde girişimcilerin yatırımda bulunması ve ekonomik faaliyet yürütmesi beklenemez. Böyle bir durumda riskli bölgelerdeki yatırımlar diğer şehirlere kayacak ve sonuçta terör örgütlerinin istediği şekilde ekonomik anlamda geri kalmış ve yatırımların olmadığı, işsizliğin had safhaya çıktığı durumlar ortaya çıkacaktır.

Terörist faaliyetler birçok yönden ülke ekonomisini etkilemektedir. Ancak daha çok insani, sosyal, siyasal boyutları ile tartışılan terörist faaliyetlerin ülkemizdeki ekonomik etkileri daha çok ikinci planda kalmıştır. Hâlbuki terörist eylemler birçok açıdan ekonomiyi etkilemektedir. Bu etkilerin bir kısmı yakın vadede, büyük bir kısmı ise uzun vadede ortaya çıkmaktadır.

Özellikle Doğu Anadolu ve Güney Doğu Anadolu bölgelerinde sıkça yaşanan terörist faaliyetler sonucunda ekonomik sektörler önemli ölçüde etkilenmektedir. Bu sektörlerin başında, tarım, hayvancılık, ticaret, turizm, ulaştırma, sigorta sektörleri ile bölgeye yatırım yapmak isteyen yatırımcılar gelmektedir.

Tarım ve hayvancılık sektöründe, elverişli arazilerin ve meraların mayınlı olmasından, giriş yasağı bulunmasından veya can güvenliği dolayısıyla etkin bir şekilde verim alınamamaktadır. Mera komisyonlarınca her yıl yapılan değerlendirmelerle terör sebebiyle riskli bölgelerde bulunan bazı meralar hayvancılığa hiç açılmazken, bazıları ise sınırlı olarak kullanıma açılmaktadır. Bu durum kaynakların atıl olarak kalmasına. Verimin düşmesine ve sonuçta bölgede işsizliğe neden olmaktadır. Hâlbuki bir zenginlik kaynağı olan meraların verimli bir şekilde kullanılması hem bölgede hayvancılık sektörünün gelişmesine, hem işsizliğin azaltılmasına hem de bölge insanının ekonomik güçlenmesine olanak sağlayacaktır.

Terör nedeniyle yaşanan göçlerden dolayı tarım alanları ve meralar atıl kalmakta, tarım ve hayvancılık sektörü büyük zarar görmektedir. Bölgede yetişen tarımsal ürünlerde ve hayvancılık sayısında büyük oranlı düşüşler yaşanmaktadır. Bunun sonucunda tarımsal ve hayvansal ürünlerin ithalatına gidilmekte, tarımsal ve hayvansal gıda fiyatlarında artış olmakta ve bütün ülke bundan olumsuz yönde etkilenmektedir.

Türkiye'de terörün en yoğun yaşandığı 1990-1993 yıllarında köylerden şehirlere büyük bir göç akımı yaşanmış, geçim sıkıntısı çeken ve hiçbir vasfı olmayan insanlar zor şartlarda hayatlarını sürdürmek zorunda kalmışlar, güvencesi olmayan işlerde çalışarak kayıt dışı istihdam oranını arttırmışlardır. Bu oran yeni yatırımların gerçekleştirilerek bu insanlara istihdam imkanları sağlanmasıyla ve köye dönüş projeleriyle insanları köylerine göndererek eski işlerine devam etmeleri sağlanmalıdır.

Terör olaylarının sıkça yaşandığı bölgelerdeki yerleşim birimlerinin boşaltılması sonucunda yaşadıkları toprakları terk etmek zorunda kalan vatandaşların büyük kentlere taşınması, kentlerin altyapısının göçü karşılayamaması sonucunda çarpık kentleşmenin, sosyal çatışmaların yaşanması, göç edenlerin işsiz kalarak ekonomiye katılamamaları, göç eden vatandaşlara ödenen tazminatlar ve geri dönmeleri için ödenen primler nedeniyle sosyo-ekonomik açıdan önemli sorunlar yaşanmaktadır.

Terörist faaliyetlerden etkilenen diğer sektörler ise ticaret, turizm, ulaştırma ve sigorta sektörleridir. Terörün oluşturduğu riskler nedeniyle artırılan güvenlik önlemleri, ticarete konu olan malların terörist eylemlerde hedef olarak seçilmesi, taşıma fiyatlarının yükselmesi ve teslimatların gecikmesi ticari maliyetleri artırır.

Bölgedeki yüksek riskten dolayı sigorta primleri yükselmekte, sigorta acenteleri sigorta yapmaktan kaçınmakta veya yüksek primlerle çalışmak zorunda kalmaktadır. Taşımacılık ve ulaşım sektörü de risklerden ve benzer maliyetlerden dolayı iş yapamaz hale gelmektedir.

Bölgenin Turizm sektörü açısından da durum çok farklı değildir. Tarihi yerler ve doğa açısından turizm merkezi olabilecek bölgeler turistlerin can güvenliği korkusu nedeni tercih etmemesi nedeni ile atıl olarak kalmakta, bölge önemli turizm gelirlerinden mahrum kalmakta, bu sektörlerle bağlantılı olan konaklama, yeme-içme gibi işkolları da durumdan olumsuz etkilenmektedir. Bölgedeki bir terörist eylem sadece bölgenin turizm sektörünü değil aynı zamanda ülkenin diğer bölgelerine gelecek turistleri de korkutmakta ve tercihlerini değiştirmelerine sebep olmaktadır.

Hizmet üreten ve bu tür olaylara en çabuk tepki veren turizm sektöründe uzun yıllar sonucunda ve büyük harcamalarla kazanılan ülke imajının kaybolmasına, ülkenin döviz girdisinden mahrum kalmasına, sektöre bağlı faaliyet gösteren işkollarının oluşan iş hacmi kaybı nedeniyle darboğaza girmesine, sermaye sahiplerinin de bu kadar kırılgan sektöre yatırım yapmamalarına sebep olmaktadır.

Terörün sebep olduğu en büyük kayıplardan biriside yatırım alanlarında görülmektedir. Gerek yurt içinden gerekse yurtdışından bölgeye gelecek olan yatırımlar yaşanan sokak eylemleri, saldırılar, örgütün baskı ve tehditleri gibi nedenlerden dolayı ya tamamen iptal edilmekte ya da batıdaki şehirlere kaymaktadır. Yatırımların bölgenin istikrarsızlığı yüzünden kaçması ve kamu harcamalarının yatırımlardan ziyade terörle mücadeleye harcanması bölgede işsizliği artırmakta, bölgenin sosyal ve ekonomik açıdan geri kalmasına neden olmaktadır. Yatırımların daha güvenli bölgelere kaymasından dolayı terörün yaşandığı bölgelerle diğer bölgeler arasında gelişmişlik düzeyleri arasında farklar oluşur. Bunun engellenmesi amacıyla devlet tarafından terörden daha az etkilenen bölgelerden terör olaylarının yaşandığı bölgelere kaynakların aktarılmasına, adaletsiz ödenek dağılımına ve sosyal tepkilere neden olur.

Bu konuda yeterli ve detaylı araştırmalar yapılması ve bunların uygulanması terör sorununun çözülmesine katkıda bulunacaktır. Ülkenin terör nedeniyle refah ve gelişmişlik yönünden kayıplarının düzeyi belirlenerek araştırma sonuçları ile birlikte

kamuoyuna sunulması sorunun çözülmesi için verilecek desteği arttıracaktır. Yıllardır terörle mücadele eden Türkiye'de bu tür faaliyetlerin ülke ekonomisine yaptığı olumsuz etkiler önemli miktarlara ulaşmıştır. Kaybolan veya terörle mücadeleye harcanan kaynakların ülkenin gelişimi, vatandaşların refahı, sağlık ve eğitim gibi alanlara aktarılmış olsaydı ülke olarak bugün çok farklı bir konumda olunacağı aşikardır.

KAYNAKÇA

ACAR Ünal, **A dan Z ye Terörizm**,1. Baskı, Kripto Yayınları, Ankara 2012

AKKURT Mutlu, **PKK Terör Örgütünün Gençlik Yapılanması**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul 2010

AKSOY Mustafa, "Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'nde Terörün Neden ve Sonuçları", **Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi**, Cilt: 1, No: 1, 2004, s (1-9)

ALKAN Necati, **Gençlik ve Terörizm**, EGM Yayınları, Ankara 2002

ALKAN Necati, **Özgürlükten Araçsallığa PKK'da Kadınlar**, 1. Baskı, Polis Akademisi Başkanlığı Uluslararası Terörizm ve Sınıraşan Suçlar Araştırma Merkezi, Ankara 2011

ALKAN Türker, **Saldırganlık, Önyargı ve Yabancı Düşmanlığı**, Hil Yayınları, İstanbul 1983

ALP İnönü Akgün, "Terörün Ekonomik Etkileri", **Uluslararası Güvenlik Dergisi**, Cilt: 4, Sayı:1, UTSAM, Ankara 2013, s (1-21)

ALTAY Hüseyin, Aykut EKİNCİ, M. Akif PEÇE, "Ortadoğu'da Terörün Ekonomik Etkileri: Türkiye, Mısır ve Suudi Arabistan Üzerine Bir İnceleme", **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı: 37, Temmuz 2013, s (267-288)

Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi, Cilt:20, Hürriyet Matbaacılık, İstanbul 1999

ARDOR Hakan, "Terör ve Ekonomi", Haydar ÇAKMAK, **Terörizm**, s. 99-122, Platin Yayınları, Ankara 2008

ARSHAD Ali, "Socio Economic Cost of Terrorism: A case study of Pakistan", **Pakistan Security Research Unit (PSRU)**, Brief Number 57, Nisan 2010

ATAMAN Göksel, TOLGA Melih, "Küreselleşme Sürecindeki Kaotik Yapı ve Havayolu Taşımacılığı Üzerindeki Etkileri", **T.C. Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi**, 2003, Cilt: 18, Sayı: 1, s. 309-311

AVCI Gültekin, **Seçilmiş Terör**, Birey Yayıncılık, İstanbul 2007

BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ STRATEJİK ARAŞTIRMALAR MERKEZİ, **Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri Sosyo-Ekonomik ve Sosyo-Politik Yapı Araştırması ve Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinden En Fazla Göç Almış Olan İllerin Sosyo-Ekonomik ve Sosyo-Politik Yapı Araştırması: Sorunlar, Beklentiler ve Çözüm Önerileri Proje Raporu**, İstanbul Aralık 2009

BAL İhsan, **Terörizm, Terör, Terörizm ve Küresel Terörle Mücadelede Ulusal ve Bölgesel Deneyimler**, Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (USAK), 1. Baskı, Ankara 2006

BAL İhsan, ÖZEREN Süleyman, **Dünyadan Örneklerle Terörle Mücadele**, Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, Ankara 2010

BALCI Çağatay, **Türkiye'nin Sosyolojik Yapısı ve Sol Terörizm**, Global Politikalar Araştırma Merkezi, Nisan 2011

BARTH Jamis R, Tong LI, Don MCCARTHY, Triphon PHUMIWASANA, Glen YAGO, "Economic Impacts of Global Terrorism: From Munich to Bali", Capital Studies, Milken Institute, 2006 **Journal of Political Economy**, Vol: 20, 2004, s. 350

BAŞBAKANLIK AİLE ARAŞTIRMA KURUMU, **Doğu ve Güneydoğu Anadolu'dan Terör Nedeniyle Göç eden Ailelerin Sorunları**, Özkan Matbaacılık, Ankara 1998

BAŞBUĞ İlker, **Terör Örgütlerinin Sonu**, Remzi Kitabevi, 2. Basım, İstanbul 2011

BİLGİÇ M. Sadi, **Terör ve Terörle Mücadele**, BİLGESAM (Bilgi Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi), Rapor No:17

BİRAND Mehmet Ali, **Apo ve PKK**, Milliyet Yayınları, 11.Baskı, İstanbul 1993

BONHAM Carl, Christopher EDMONDS and James MAK, The Impact of 9/11 and Other Terrible Global Events on Tourism in the U.S and Hawaii, No:87 University of Hawaii at Manoa, February 2006

BRUINESSEN Martin Van, Between Guerrilla War and Political Murder: The Workers' Party of Kurdistan, **MERIP Middle East Report** 1988

CHEN H.Andrew, Tomas F SIEMS, "The Effects on Terrorism on Global Capital Markets", **European Journal of Political Economy**, Vol 20, 2004, s (349-366)

COUGHLIN Cletus C, Jeffrey P COHEN, Sarosh R KHAN, "Aviation Security and Terrorism: A Review of the Economic Issues", Research Division Working Papers Research Dept, Federal Reserve Bank of St. Louis, 2002

ÇAKMAK Haydar, **Terörizm**, 1. Baskı, Barış Platin Kitap, Ankara 2008

ÇİTLİOĞLU Ercan, **Gri Tehdit Terörizm**, Destek Yayınları, 1. Baskı, Ankara 2008

ÇOMAK Hasret, Küresel Terörizmin Dünya Ekonomisine Etkileri, www.siyasaliletisim.org Erişim Tarihi: 05.06.2012

ÇÖGÜN Mustafa, "Terörle Mücadelenin Bir Parçası Olarak Kaçakçılıkla Mücadele", **İdarecinin Sesi**, Ocak-Şubat 2013, s (39-44)

ÇUHACI Y. Kemal, "Terör Sigortası", **Reasürans Dergisi**, Ceyma Matbaası, İstanbul Temmuz 2008, s (4-12)

DELİGÖZ Önder, **KCK Demokrasi Kılıfında Terör**, Timaş Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2012

DEMİREL Emin, **Terör**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, Genişletilmiş 8. Baskı, İstanbul 2007

DİLMAÇ Sabri, **Terörizm Sorunu ve Türkiye**, İDB Yayınları, Ankara 1997

EKONOMİ BAKANLIĞI ULUSLARARASI DOĞRUDAN YATIRIM VERİLERİ

EMHAN Abdurrahim, "The Effect of Terror and Violence on Entrepreneurs in the Eastern and South Eastern Regions of Turkey : A Field Research", **SosyoEkonomi Dergisi**, Yıl: 7, Sayı: 16/2011-2, s.(7-20)

EMSEN Ö. Selçuk, M. Kemal DEĞER, "Turizm Üzerine Terörizmin Etkileri: 1984-2001 Türkiye Deneyimi", **Akdeniz İİBF Dergisi**, (7) 2004, s (67-83)

ERGİL Doğu, **Türkiye'de Terör ve Şiddet**, Turhan Kitapevi, Ankara 1980

ERSEVER Ahmet Cem, **Kürtler, PKK ve A. Öcalan**, Kiyap Yayınları, Ankara 1993

ERTEM Bülent, **Kaçakçılık ve Terör Sarmalında Tütün Savaşları**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul 2011, s. 241

EŞSİZOĞLU Altan, Aziz YAŞAN, İsrafil BÜLBÜL, Suna ÖNAL, Akgün Ejder YILDIRIM, AKER Tamer, "Bir Terörist Saldırı Sonrasında Travma Sonrası Stres Bozukluğu Gelişimini Etkileyen Risk Faktörleri", **Türk Psikiyatri Dergisi**, Cilt: 20, Sayı: 2, 2009, s (118-26)

FREY Bruno S, Simon LUECHINGER, Alois STUTZER, "Calculating Tragedy: Assessing The Cost of Terrorism", **Journal of Economic Surveys**, Vol: 21, Nu:1, 2007, UK, s. (1-24)

GÖKBUNAR Ali Rıza, Mahmut KARĞIN, "Terörizmin Ekonomik ve Finansal Etkileri", Ramazan GÖKBUNAR, Ali Rıza GÖKBUNAR, **Terör Ekonomisi**,1. Baskı, Beta Basım, İstanbul 2010

GÖKBUNAR Ramazan, GÖKBUNAR Ali Rıza, **Terör Ekonomisi**, Beta Basım, İstanbul 2010

GÜLTEKİN Erdoğan, Niyazi EKİCİ, Fatih TEPE, "Terör Mağduru Polislerde Travma sonrası Stres Bozukluğunun Değerlendirilmesi", **Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 1, s (25-36)

GÜRSES Emin, **Ayrılıkçı Terörün Anatomisi IRA-ETA-PKK**, Bağlam Yayınları, 2. Basım, İstanbul 2001, s. 46-47

HACITAHİROĞLU Kürşad, **Türkiye'deki Terörizmin İşsizlik Üzerine Etkileri**, Buhara Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2012

İÇİŞLERİ BAKANLIĞI 2011 YILI FAALİYET RAPORU

İLHAN Suat, **Terör Neden Türkiye**, Nu-Do Yayıncılık, Ankara 1998

İRBEÇ Yusuf Ziya, "Terörün Ticari Hayata Etkileri", **Dünyada ve Türkiye'de Terör Konferansı, Ekonomik Sosyal Yapıya Yansımaları** (20-24 Mayıs 2002), TC Merkez Bankası, Ankara 2002, s. 125 (121-131)

İŞERİ Emre, DİLEK A. Oğuz, "Yeni Enerji Jeopolitiğinde NATO'nun Enerji Güvenliğinde Tamamlayıcı Rolü ve Türkiye'nin Potansiyel Katkıları", **Akademik Bakış**, Cilt: 5, Sayı: 10, Yaz 2012, s (229-248)

KARACAN İsmet, "Terörizm: Kavram ve Yapısı", **Uluslararası Terörizm ve Uyuşturucu Madde Kaçakçılığı Sempozyumu**, Ankara Üniversitesi Yayını, 1984

KARAGÖZ Hakan, **Türkiye ve Konya'da Hayvancılık Sektörü, Sektörün Sorunları ve Çözüm Önerileri**, Konya Ticaret Odası, 2009

KARATAŞ Halil, **Kelimelerle Terör**, Kilim Matbaası, 2. Baskı, İstanbul 2008

KIŞLALI Ahmet Taner, **Siyasal Çatışma ve Uzlaşma**, İmge Yayınları, 4. Baskı, Ankara 1998

KIZIL Erguvan Tuğba ÖZEL, "Terörizmin Psikolojik Boyutu", **21.Yüzyılda Sosyal Bilimler**, Sayı: 2, 2013, s.(87-93)

KONGAR Emre, **Küresel Terör ve Türkiye Küreselleşme**, Huntington, 11 Eylül, Remzi Kitabevi, 9. Baskı, İstanbul 2001

KORKMAZ Gürol, **Terör ve Medya İlişkisi**, Emniyet Genel Müdürlüğü, Ankara 1998

KORKUSUZ Hakan, "Öğrenci Olaylarının Perde Arkası", **Polis Dergisi**, Sayı: 18, Ankara 1999, s (123-137)

MANAZ Abdullah, **Türkiye'ye Yönelik Terör Odakları**, IQ Sanat Yayıncılık, 2. Baskı, İstanbul 2006

Meydan Larousse Büyük Lügat ve Ansiklopedi, Cilt: 12, Meyan Yayınları, İstanbul 1973

MUTAN Oya Can, Ayhan TOPÇU, "Türkiye Hisse Senedi Piyasasının 1990-2009 Tarihleri Arasında Yaşanan Beklenmedik Olaylara Tepkisi", **Sermaye Piyasası Kurulu Araştırma Raporu**, 22.06.2009 OCM 2009/01, AT 2009/01

NAPOLEONI Loretta, "Modern Jihad, Tracing the Dollars Behind The Terror Networks", Pluto Press, London 2003

NAŞÇU Ion, "Terrorist Threats And Public Transportation, Theoretical and Empirical Researches in Urban Management", **Academy of Economic Studies**, Number 2(11), Bucharest Romania, May 2009

NAVARRO Peter, Aron SPENCER, "September 11 2001, Assesing The Cost of Terrorism", **The Milken Institute Review**, Fourth Quarter, 2001, p.(16-31)

NITSCH Volker, Dieter SCHUMACHER, "Terrorism and Trade, The Economic Consequences of Global Terrorism", **German Institute for Economic Research**, Berlin 2003

NOYAN İlkay YALMAN, Canan Özge KARA, Yunus Emre BİROL, "Bölgesel Kalkınma ve Terör: Güneydoğu Anadolu Bölgesi Örneği", **Uluslararası Davraz Kongresi**, Isparta 2009

ÖZCAN Mehmet, **Terörün Matruşkası**, Hayat Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2012

ÖZDAĞ Ümit, Osman Metin ÖZTÜRK, **Terörizm İncelemeleri**, ASAM Yayınları, Ankara 2000

ÖZHAN Taha, Hatem ETE, "Kürt Meselesi Problemler ve Çözüm Önerileri", **Seta Analiz**, Sayı: 1, Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA), Kasım 2008

ÖZTÜRK Serdar, Kamil ÇELİK, "Terörizmin Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri", **Akdeniz Üniversitesi Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi**, 1/2 (2009), s. (85-106)

ÖZTÜRKMEN Ali Rıza, GAP Bölgesi'ndeki Mayınlı Arazilerin Tarımsal Potansiyeli, **Harran Üniversitesi ZF Dergisi**, Cilt: 14, No: 3, 2010, s. (3-6)

PARASKEVAS Alexandros, ARENDELL Beverley, A Strategic Framework for Terrorism Prevention and Mitigation in Tourism Destinations, Tourism Management, 28 (2007), p. (1560–1573)

PAZARLIOĞLU M. Vedat, "İzmir Örneğinde İç Göçün Ekonometrik Analizi", **Celal Bayar Üniversitesi İİBF Yönetim ve Ekonomi**, Cilt: 14, Sayı: 1, Yıl: 2007, s. (121-135)

SANDIKLI Atilla, KCK Terör Örgütünün Yapısı ve Faaliyetleri, www.bilgesam.org/tr Erişim Tarihi: 02.05.212

SANDLER Todd, Walter ENDERS, "An Economic Perspective On Transnational Terrorism", USA, 2002

SARAN Mine, BİTİRİM Selin, "Terörle Mücadelede Sosyal Pazarlama ve İletişim Stratejileri", **Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Dergisi**, Yıl: 2010, Cilt: 1 (2), s. (87-109)

SELVİ Haluk, "Terör Eylemlerine Tarihsel Bir Yaklaşım: Osmanlı Devleti'nde Ermeni Terör Eylemleri ve Yurtdışı Bağlantıları", **Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Dergisi**, Cilt: 2 (1), s. (39-56)

SEVİM Yelda, "Terör Mağdurları: Geriye Göç Çözüm Mü?" **Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Dergisi**, Cilt: 1 (1), s. (17-35)

SEZGİN Mukadder, "Terörün Turizm Sektörü Üzerine Etkileri", **Dünyada ve Türkiye'de Terör Konferansı**, **Ekonomik Sosyal Yapıya Yansımaları** (20-24 Mayıs 2002), TC Merkez Bankası, Ankara, s. (131-153), 2002

SIADKOWSKI Adrian, "Terrorist Attacks Versus Acts Of Illegal Interference In Civil Aviation. Implications For The Functioning Of Airport Critical Infrastructure", **Nowa Encyklopedia Powszechna**, PWN, Vol: 6, Nu: 1, s. 370–371

STRATEJİK DÜŞÜNCE ENSTİTÜSÜ, **KCK Örgütlenme Modeli ve Amacı**, Temmuz 2011

ŞENOCAK Hasan Emre, **Avrupa Terör Örgütleri ve Ülke Uygulamaları**, Platin Yayın, 1.Baskı, Ankara 2006

TANER Bahar, "Terörizm ve Turizm"**, Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi**, Prof.Dr. Hasan OLALI Özel Sayısı, Yıl:11, Eylül 2000, s (93-98)

TERÖR VE ŞİDDET OLAYLARI KAPSAMINDA YAŞAM HAKKI İHLALLERİNİ İNCELEME RAPORU, TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu, 2013

TOPAL Ahmet Hamdi, **Uluslararası Terörizm ve Terörist Eylemlere Karşı Kuvvet Kullanımı**, Beta Basım Yayın, 1. Baskı, İstanbul 2005

TÖRELİ Türkmen, **PKK Terör Örgütü Tarihsel ve Siyasal Gelişim Süreci Bakımından İncelenmesi 1978-1998**, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimiler Enstitüsü, 2002

TURGUT Arzu, Metropol Saldırılarında Hedef Rusya, Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, www.usak.org.tr Erişim Tarihi: 09.06.2012

TÜRKİYE OTELCİLER FEDERASYONU (TÜROFED) BÜLTENİ, Ağustos 2013

TÜRKİYE TURİZM SEKTÖRÜ RAPORU, T C Başbakanlık Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansı, Ocak 2010

TÜRKİYE ZİRAATÇILAR DERNEĞİ Gıda Raporu 2011

TZOB, "Terörün Bir Başka Yüzü: "Ekonomik Namlu", **TZOB Dergisi**, Ankara Eylül 2012, s (32-34)

ULUSLARARASI STRATEJİK ARAŞTIRMALAR KURUMU, **Terörün Ekonomik Maliyeti: Diyarbakır Olayları Örneği**, Rapor No:10-01, 2010

UNUR Kamil, "Turizm-Terörizm İlişkisi ve Türkiye Örneği", **Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi Prof.Dr. Hasan OLALI Özel Sayısı**, Yıl: 11, Anatolia 2000, s. 174-175

UYSAL Doğan, Mehmet MUCUK, Mustafa GERÇEKER, "Terörizmin Ekonomik Etkileri: Türkiye Örneği", **Uluslararası Davraz Kongresi**, Isparta 2009, s (2604-2617)

ÜNEY İbrahim, **Organize Suç ve Terörizm İlişkisi: PKK Örneği, Yüksek Lisans Tezi**, Polis Akademisi Başkanlığı Güvenlik Bilimleri Akademisi, Ankara 2006

www.21yyte.org/tr/arastirma/terorizm-ve-terorizmle-mucadele/2011/10/27/6265/ayrilikci-pkk-terorunun-ekonomik-maliyeti Erişim Tarihi: 10.10.2014

www.adana.pol.tr/tem/tanimi.htm Terörün Tanımı, Erişim Tarihi: 07.11.2011

www.arsiv.hurriyet.com.tr/1998/11/01/75287.asp Erişim Tarihi: 01.12.2013

www.arsiv.ntvmsnbc.com/news/105792.asp Erişim Tarihi: 10.12.2013

www.arsiv.rotahaber.com/haber-detay_89652.html Erişim Tarihi: 10.06.2012

www.arsiv.zaman.com.tr/2003/06/02/haberler/h2.htm Erişim Tarihi: 14.12.2013

www.belgeler.com/blg/28a0/pkk-kck-iddianamesi# Erişim Tarihi: 15.06.2012

www.belgenet.com/dava/gerekce12.html, Öcalan Davası, Erişim Tarihi: 03.06.2012

www.bugun.com.tr/vergileriniz-pkkyi-boyle-finanse-ediyor-yazisi-171769 Erişim Tarihi: 13.12.2013

www.dosyalar.hurriyet.com.tr/istanbulda_teror/default.htm Erişim Tarihi: 10.12.2013

www.egm.gov.tr/temuh/mucadele7.htm, Terör Örgütlerinin İç Yüzü**,** Erişim Tarihi: 09.04.2012

www.egm.gov.tr/temuh/mucadele7.htm, Terör Örgütlerinin İç Yüzü**,** Erişim Tarihi: 09.04.2012

www.egm.gov.tr/temuh/terorizm5.htm Erişim Tarihi: 03.12.2011

www.euractiv.com.tr/yazici-sayfasi/link-dossier/havacilik-guvenligi Erişim Tarihi: 23.05.2013

www.haber7.com/guncel/haber/1066897-cozum-sureci-bu-ilde-turizmi-patlatti, Erişim Tarihi: 10.10.2014

www.haberiniz.com.tr/yazilar/haber29190-PKK_sinirda_gumruk_bolugu_kurmus.html Erişim Tarihi: 02.01.2014

www.haberiniz.com.tr/yazilar/haber76737-Kuzey_Iraktan_Turkiyeye_petrol_akisina_bomba.html, Erişim Tarihi: 10.08.2013

www.haberler.com/esnafin-kepenk-tepkisi-2730005-haberi/, Erişim Tarihi: 10.10.2014

www.hurriyet.com.tr/ekonomi/24741847.asp, Erişim Tarihi: 10.10.2014

www.hvtd.org. Türkiye'de Uçak Kaçırma Eylemleri, Havacılık Tıbbi Derneği Bülten Yazıları, Erişim Tarihi: 04.12.2013

www.illeridaresi.gov.tr/default_B0.aspx?content=1025 Erişim Tarihi: 07.10.2014

www.indexmundi.com, Erişim Tarihi: 12.11.2013

www.kentgazetesi.com/?p=10149 Erişim Tarihi: 10.06.2012

www.milliyet.com.tr/2006/04/05/son/sondun36.asp Erişim Tarihi: 09.05.2012

www.ntvmsnbc.com/id/25216556/ Erişim Tarihi: 17.05.2012

www.ntvmsnbc.com/id/25480849/ Terörün Türkiye'ye Tahmini Maliyeti, Erişim Tarihi: 26.11.2013

www.ntvmsnbc.com/id/25480849/, Terörün Türkiye'ye Tahmini Maliyeti, Erişim Tarihi: 26.11.2013

www.pressmedya.com, 11 Eylül Güvenlik Maliyetini 5'e katladı. Erişim Tarihi: 05.01.2014

www.sabah.com.tr/Ekonomi/2013/03/10/52-firma-diyarbakira-fabrika-icin-geldi Erişim Tarihi: 09.12.2013

www.sabah.com.tr/Gundem/2012/10/07/olen-teroriste-aglamayan-insan-degil Erişim Tarihi: 11.10.2013

www.sgb.kulturturizm.gov.tr/TR,50930/istatistikler.html Erişim Tarihi: 13.10.2013

www.sigortahabergazete.com, Banka ve Sigorta Şirketleri Çözüm Sürecine Destek vermeli, Erişim Tarihi: 09.12.2013

www.tr.wikipedia.org, Erişim Tarihi: 20.11.2013

www.tr.wikisource.org, Erişim Tarihi: 20.11.2013

www.trt.net.tr/trtavaz/et-fiyatlarinin-artmasinda-terorun-etkisi--haber-detay,tr,14445.aspx Erişim Tarihi: 31.05.2012

www.turizm.gov.tr Erişim Tarihi: 13.10.2013

www.usiad.net, Suriye ile İhracatımız Sıfıra Dayandı, USİAD e-Dergisi, Sayı 58, Ocak 2013, Erişim Tarihi: 05.12.2013

www.van.gov.tr/default_B0.aspx?content=1119,Van İl İnsan Hakları Kurulu, Van Kent Merkezinde Meydana Gelen Kepenk Kapat(tır)ma olayları ile ilgili esnafın düşünce ve tutumları, Erişim Tarihi: 16.06.2012

www.yurthaber.mynet.com/detay/diyarbakir-haberleri/diyarbakirdaki-50-stkdan-tepki-esnafa-kepenk-kapattirmak-cagdisiliktir/73219, Erişim Tarihi:16.06.2012

YALÇINKAYA Ramazan, ÖZMEN Aziz, "Hijacking and Aviation Security", Özgür NİKBAY, Süleyman HANÇERLİ (Eds.), **Understanding and Responding to the Terrorism Phenomenon,** (259-271), IOS Press, Amsterdam, 2007

YAMAN Didem, "11 Eylül Sonrasında ABD: Algılamalar, Psikolojik Yansımalar ve Yasal Düzenlemeler", www.usak.org.tr Erişim Tarihi: 09.06.2013

YEŞİLTAŞ Murat, İlker ÖZTÜRK, Fatih TÜRKMEN, "Terör Faaliyetlerinin Turizm Sektörüne Etkilerinin Çözüm Önerileri Perspektifinde Değerlendirilmesi", **Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 10, Sayı: 1, Haziran 2008, s.(175-189)

YILDIZ M. Zeydin, "Değişen-Dönüşen Toplum ve Mekân Bağlamında Küresel Terörizmi Yeniden Düşünmek", **UGT Dergisi**, Cilt: 1, 2010, s (1-23)

YILMAZ Burcu Selin, Özgür Devrim YILMAZ, "Terörizm ve Terörizmin Hedefi Olarak Turizm Endüstrisi", **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:4, Sayı:13, 2005, s. (39-58)

YILMAZ Levent, "Gezi Parkı Eylemlerinin Ekonomik Sonuçları", **Stratejik Düşünce Enstitüsü Dergisi**, 2013, Temmuz, Sayı 44 (1), Başak Matbaacılık, Ankara 2013 s. (22-24)